398 (467.1)

ARXIU DE TRADICIONS POPULARS

DIRECTOR : VALERI SERRA I BOLDÚ

Boix de la col·lecció de Pau Andreu i Aimeric

OMBRES XINESES

L'espectacle escènic que els nostres avis i rebesavis fruïen com a cosa nova, a semblança de l'afecte que senten les generacions contemporànies per les visions cinematogràfiques. Aquesta escena d'interior, sense moviment, forma part d'una fulla de les que van córrer a mitjana centúria passada per a il·lustrar les obres d'ombres xineses. Tots els gravats d'ombres xineses que il·lustren aquest fascicle són extrets de les fulles populars que editava la casa Llorens, avui en poder del senyor Pau Andreu, les quals eren publicades en fulles, amb què s'expenia l'argument de l'obreta que desenrotllaven

BARCELONA, FASCICLE VI

ADREÇAR TOTA CORRESPONDÈNCIA LITERÀRIA I ADMINISTRATIVA : MUNTANER, 44

© Biblioteca Nacional de España

DICCIONARI ENCICLOPÈDIC

DE LA

LLENGUA CATALANA

AMB LA CORRESPONDÈNCIA CASTELLANA

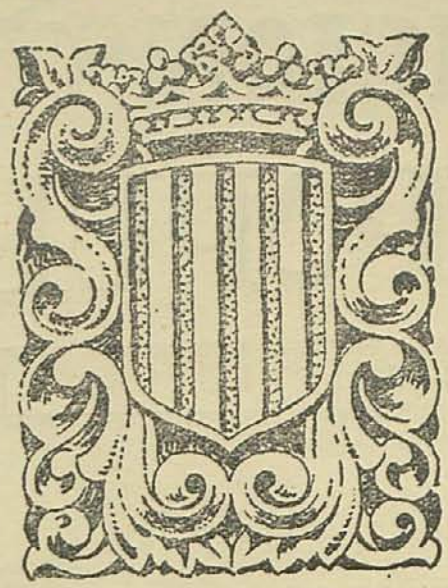

Edició il·lustrada que conté tots els vocables, modismes i aforismes, mots tècnics de ciències, arts i indústries, biografies de personatges cèlebres, antics i moderns, nom i descripció de poblacions, rius i muntanyes de les comarques on és parlat el català en qualsevol de les seves variants.

Condicions de la publicació

Formarà quatre volums. Es publica per fascicles de 160 pàgines cadascun, il·lustrats amb moltes làmines, mapes, impresos en negre i colors, i nombrosos gravats intercalats en el text.—El preu de cada fascicle és de 8 pessetes.—S'han publicat el primer i segon volums (que comprenen els fascicles I a XII, relligats). El preu de cadascun es de **54 pessetes.**

SALVAT EDITORS, S. A. 41-Carrer Mallorca-49 :: BARCELONA

BANC VITALICI

ESPANYA

COMPANYIA ANÒNIMA D'ASSEGURANCES

FUNDADA EL 1880

Assegurances sobre la vida i rendes vitalícies en totes les seves combinacions

Assegurances de transports, marítims, terrestres i de valors

	Pessetes		Pessetes
Fons de garantia el 31 de desembre de 1926. .	97.024,280'13	Total pagat per la Companyia des de la seva fundació als assegurats	143.186,326'40
Pagat als assegurats l'any 1926	10.043,273'69		

Domicili social : Rambla de Catalunya, 18 :: BARCELONA :: Sucursal a Madrid : Alcalà, 25

Edificis propietat de la Companyia

DELEGACIONS A TOTES LES CAPITALS D'ESPANYA

AGÈNCIES A TOTES LES POBLACIONS D'IMPORTÀNCIA

Autoritzada la publicació d'aquest anunci per la Comissaria general d'Assegurances

© Biblioteca Nacional de España

CAIXA D'ESTALVI
DE LA
GENERALITAT DE CATALUNYA

OFICINES:
PALAU DE LA GENERALITAT
Entrada : Carrer del Bisbe

HORES DE DESPATX:
Dies feiners : De 9 a 12 del matí i de 4 a 6 de la tarda. Diumenges : De 10 a 12 del matí

SUCURSALS

BADALONA : Carrer Reial, número 149.
IGUALADA : Carrer del Born, número 2.
VILANOVA I GELTRÚ : Rambla Macià, número 1.
GIRONA : Plaça de l'Oli, número 1.
MASNOU : Prat de la Riba, número 1.

OPERACIONS:

ESTTLVI A LA VISTA

Al 3 per 100 anual fins a 25,000 pessetes.

ESTALVI A TERMINI

Al 3 $^1/_4$, 3 $^1/_2$ i 4 per 100 anual fins a 25,000 pessetes.

COMPTES D'ESTALVI

Per a entitats.

COMPTES DE CONTRIBUENT

Per a pagaments de tributs.

ESTALVIS A LA VISTA

Obertura de llibretes individuals que es lliuraran gratuitament, esteses a favor de la persona a nom de la qual es facin les imposicions.

Obertura de llibretes indistintes, que també es lliuraran gratuitament, esteses a favor i a nom de dues o més persones, i a les que qualsevol d'elles podrà per si mateix verificar les operacions que desitgi, sense el previ consentiment de les altres titulars.

Els saldos que no excedeixen de **25,000** pessetes percebran l'interès del **3** per **100** anyal.

Les imposicions i els reintegraments no hauran de subjectar-se a cap limitació, i, per tant, es podran efectuar tots els dies d'oficina les operacions que hom desitgi, sense restriccions de temps ni de quantitat.

ESTALVIS A TERMINI

S'admetran imposicions a termini, les quals no podran retirar-se fins a llur venciment, i que seran dels següents tipus · **500, 1,000** i **5,000** pessetes. S'abonarà a aquestes imposicions l'interès següent:

a 3 mesos termini	**3 i quart**	**per 100 anual**
a 6 mesos termini	**3 i mig**	**per 100 anual**
a 12 mesos termini	**4**	**per 100 anual**

COMPTES D'ESTALV

S'estableixen comptes denominats d'estalvi a les Entitats, Patronats, Societats i altres persones jurídiques que ho sollicitin, prèvia acceptació del Consell d'Administració. Aquests comptes es regiran per talonaris de lliuraments i reintegraments, amb limitacions especials de quantia de saldo i interès.

© Biblioteca Nacional de España

MAGATZEMS "JORBA"

MANRESA : Born, 36. - Tels. 149-450 — BARCELONA : Pl. Santa Anna. - Tel. 14747

Els més importants d'Espanya :-: Els més assortits :-: Els més econòmics :-: Articles varis per a excursionistes :-: Els clients d'aquests Magatzems reben tots els mesos la REVISTA ILUSTRADA JORBA :-: Demani-la i se li enviarà gratis

La Pirenenca Pallaresa, S. A.

Servei diari amb esplèndids autòmnibus

A dos quarts de vuit del matí, sortida de Barcelona cap a Igualada, Cervera (enllaç amb Guissona), Tàrrega (enllaç amb Balaguer), Artesa de Segre, Isona, Tremp, Pobla de Segur (enllaç amb Capdella), Sort, Esterri d'Aneu i a l'estiu fins a la Vall d'Aran.

A les vuit del matí, sortida de Barcelona del cotxe directe cap a Bellpuig, Mollerusa, Bell-lloc i LLEIDA, a la qual capital s'enllaça amb els cotxes que es dirigeixen cap als pobles de la seva comarca i de gran part de la província d'Osca

DESPATX DE BITLLETS I LLOC DE SORTIDA:
Plaça de Sepúlveda, 185 :: Telèfon 33326

CASA WERNER, S. A.

RONDA DE LA UNIVERSITAT, 31 : BARCELONA

PIANOS I HARMÒNIUMS

AUTOPIANOS A PEDAL I ELÈCTRICS

ROTLLOS

INSTRUMENTS MUSICALS EN GENERAL

FONÒGRAFS I DISCOS DE TOTES LES MARQUES

TEIXITS NACIONALS I ESTRANGERS

CARDONA I PLATON, S. en C.

Successors de Fills de P. Martí i Palmerola

Plaça d'Urquinaona, 4

Telèfon 12137 — BARCELONA

Aigua de Rocallaura

la deu més rica del món

Si patiu d'Albuminúria, Litiasi úrica (mal de pedra), Bronquitis parenquimatoses, Nefritis crònica, es guarirà radicalment amb

l'Aigua de Rocallaura

S'expèn en ampolles de 1/2 i d'1 litre, i en garrafons de 8 litres

Dipositaris : FORTUNY, S. A.

Carrer Hospital, 32, i Salmeron, 133.-BARCELONA

FÀBRICA DE LLITS DAURATS, SOMIERS I ALTRES MOBLES METÀL·LICS

Casa fundada l'any 1870

JOAN TORRES

Còrsega, 394. - BARCELONA :-: Telèf. 74115

Articles per a jardí, platja i camp. Ferros artístics. Material sanitari. Especialitat en llits per a hospitals, clíniques, col·legis, etc.

Sucursal : Balmes, 2.-Tel. 15775

© Biblioteca Nacional de España

LA BÍBLIA EN CATALÀ

PER A TOTHOM

DISTRIBUCIÓ DELS 15 VOLUMS

(En 4.t, de 250 a 400 pàgines el volum)

ANTIC TESTAMENT

Versió dels textos originals, introduccions i notes

I. Gènesi, Exode
II. Levític, Nombres, Deuteronomi
III. Josuè, Jutges, Rut, I i II de Samuel
IV. I i II de Reis, Cròniques
V. Esdres, Nehemies, Tobies, Judit, Ester, I i II dels Macabeus
VI. Job, Proverbis, Eclesiasta
VII. Salms, Càntic, Saviesa
VIII. Eclesiàstic, Isaïes
IX. Jeremies, Planys, Baruc, Ezequiel
X. Daniel i els dotze Profetes menors

NOU TESTAMENT

Text grec, versió catalana al davant, introduccions, apartat crític i notes

I. Evangeli de Mateu i Marc
II. Evangeli de Lluc i Joan
III. Actes dels Apòstols i Lletra als Romans
IV. Lletres de Sant Pau
V. Lletres Catòliques, Apostòliques i Indexs

DE PRÒXIMA PUBLICACIÓ

XIV. Lletres de Sant Pau
XII. Evangeli de Sant Lluc i Sant Joan

CONDICIONS DE VENDA I SUBSCRIPCIÓ

Preu de coberta : Cada volum 12 pessetes en rústega i 16 pessetes luxosament relligats.

Els senyors subscriptors a tota l'obra pagaran els volums a raó de 10 i 14 pessetes, respectivament. Franc domicili. Pagament al comptat els sis volums publicats i a mesura de llur publicació els nou restants.

S'ha fet, per a servir a base de subscriure's a tota l'obra, una edició, en paper Guarro, fabricat a mà, filigrana especial, tiratge limitat, en exemplars numerats, al preu de 30 pessetes el volum. Franc domicili i a pagar en la mateixa forma que l'edició corrent.

EDITORIAL ALPHA

Via Laietana, 30, 7.è, 2.ª Apartat 789. Telèfon 18504

BARCELONA

URALITA

CANALETA

El millor material per a cobertes

URALITA, S. A.
BARCELONA
Passeig de Colom, 4, i Plaça d'Antoni Lòpez, 15
TELÉFON 16556

La millor canonada per a conduccions a pressió

URALITA

GRANS MODELS RÀDIO

garantits per la marca registrada

RL
RADIO-LOT
RECEPTORS D'ALTA QUALITAT

EN MODELS GENERAL MOTORS RÀDIO APARELLS RECEPTORS D'ABAST, POTÈNCIA, MODULACIÓ I SINTONITZACIÓ MODERNA A PREUS MOLT ASSEQUIBLES

RÀDIO-LOT

Passeig de la República, 17 - BARCELONA

LA PASTA PER A AFAITAR NIX

ha estat elaborada pensant no sols en què ha de suavitzar el pèl per fer-lo tallable sense gran esforç, sinó pensant també en què curi l'epidermis de tota irritació, grans, rojors, etcètera.

La Pasta NIX

és, doncs, un factor preciós per a l'operació d'afaitar-se, i, al mateix temps, un producte d'higiene per a la pell

Si useu la Pasta NIX

evitareu tots els perills de contagi, no sols per la naturalesa de la Pasta en si, sinó també perquè s'eliminen sabons, brotxes, vasos i tota mena d'objectes portamicrobis.

Si useu la Pasta NIX

simplificareu l'operació d'afaitar-vos, i empreareu tres o quatre minuts, no sentireu després cap irritació ni molèstia a la pell i, si la teníeu abans d'afaitar-vos, us desapareixerà, perquè, cal no oblidar-ho : LA PASTA NIX ÉS, sobretot, UN PRODUCTE PER A L'EPIDERMIS.

DEMANEU-LA A DROGUERIES, PERFUMERIES, ETC., AL PREU DE 2'50 PTES. EL TUB

© Biblioteca Nacional de España

ÒMNIBUS — AUTOMÒBILS D'ALTA QUALITAT — CAMIONS

El motor de les proeses

Hispano-Suiza

GRUPS INDUSTRIALS - MOTORS MARINS I D'AVIACIÓ

TALLERS : C. RIBES, 279 — BARCELONA — EXPOSICIÓ : PASSEIG DE GRÀCIA, 20

CAMISERIA, CORBATERIA I ARTICLES DE PUNT

JAUME SANS

Especialitat en les camises a mida

BOQUERIA 32 :-: Tel. 16036 :-: BARCELONA

JOAN SERRA I GRAUPERA

CASA ESTABLERTA EL 1795

Draps i Feltres tècnics per a indústries. — Discos de llana per a polir. — Feltres per a brodats i confeccions. — Baietes. — Franel·les. Catifes. — Flassades. — Draps per a billars.

Argenteria, 78 : Abaixadors, 11 bis : BARCELONA

FÀBRICA A OLESA

PARAIGÜES OMBREL·LES, VANOS I BASTONS

J. CARDÚS

PORTAFERRISSA, 10 — BARCELONA

JEP VIDAL I AGRAMUNT

RELLIGADOR

MUNTAT ANTIC I MODERN - FANTASIES I REPUJATS ESPECIALITAT EN SEDES

CARRER DE PUJOL, 13 — SANT GERVASI

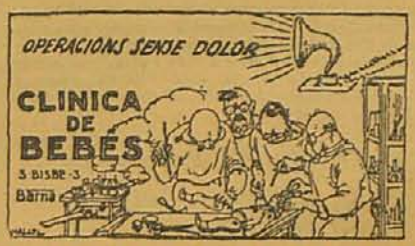

LA FÀBRICA MÉS ANTIGA DE Joguines i Bebès

(Abans Bisbe, 3)

TAPINERIA, 6

(Via Laietana)

SEMPRE NOVETATS EXCLUSIVES

GRAN BALNEARI VIL·LA ENGRÀCIA d'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

DECLARAT NOVAMENT D'UTILITAT PÚBLICA L'OCTUBRE DE 1927

Aigua de la **FONT DEL FERRO**

Cura agradable de l'anèmia, clorosi, estats de dibilitat, desarreglaments, de l'època de la pubertat, molt indicada en la neurastènia, en els post-operats, convalescents de la grip i altres malalties infeccioses

Clima excel·lent de repòs a 600 metres sobre el nivell del mar. Parcs i boscos creuats per 50 quilòmetres de carreteres. Estació del ferro-carril de Lleida a Tarragona.

* * *

Aigua regeneradora **FONT DEL FERRO**

HOTEL VIL·LA ENGRÀCIA, pensió completa de primera, des de 18 pessetes; de segona, 12 pessetes. Hostatge senzill i confortable a la **Masia de l'aigua.** Xalets amoblats, telèfon, electricitat, automòbils, jocs. Misses i Rosari diari a l'església de l'Establiment.

PROPIETAT DEL METGE OCULISTA

SALVADOR ROCA BALLBER

ADMINISTRACIÓ A BARCELONA:

Bruc, 114, pral. - Telèfon 70611

© Biblioteca Nacional de España

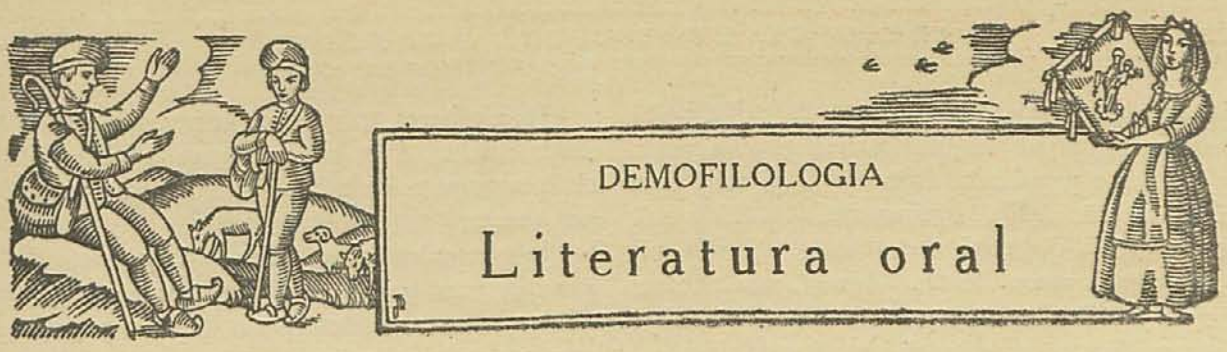

DEMOFILOLOGIA

Literatura oral

LLEGENDES EN GESTACIÓ

DEL TEMPS QUE BAIXAVEN LLOPS

Actualment, a les muntanyes de la Maresma no es presenten els llops ni en hiverns dels més freds. Però els vells recorden que fins fa una seixantena d'anys en baixaven, en temps cru, en temps d'aquell que en diem «fred negre». Encara hom cita llocs on se'n varen veure, o on varen fer mal, o on varen deixar la pell. Ara, en dies rúfols, quan el pagès es veu obligat a restar quiet vora de la llar, el seu record, tràgic i faceciós alhora, anima les converses dels avis amb la gent novençana.

De primer crèiem que no valia la pena d'anotar eixos records. Ens semblaven massa moderns i massa *històrics* per a formar part d'un llegendari. Però l'haver constatat amb el temps, per una part, que la fantasia ja desmodelava en algun d'ells la història, i, per altra, que en diferents llocs de Catalunya es contaven de manera semblant els fets semifantàstics d'ací, la qual cosa provava que la narració havia ja passat al domini folklòric, ens féu decidir acceptar-los. Però és que una altra consideració ens decantaria a la decisió, si no n'hi hagués prou amb les anteriors.

I és la que, bandejat el llop d'aquestes muntanyes — i probablement per sempre més —, el seu record, que encara guarda en certes persones la claror inconfusible dels fets reals, passarà, a no trigar, al límit boirós que separa el present del passat, el tangible de l'intangible, el vist del fantasiat. Vol dir això que els fets que n'arribin aleshores a la nova gent, ja hauran passat pel sedàs de moltes boques i per la forja d'algunes generacions. Ja serà material tradicional. Ja entrarà, doncs, de ple en l'àrea de la collita llegendària. Podem, doncs, des d'ara, sense escrúpols, anotar allò que en aquest moment del procés de llur gestació folklòrica ens ofereix el poble. Tal volta per als estudiosos d'un altre dia tingui més interès que per als contemporanis.

El Llop i el llop

Integrat ja al domini de les llegendes el llop de carn i ossos, el llop real, el que ha viscut positivament en les nostres afraus muntanyenques i s'ha encarat amb llurs habitants, cal que el distingim bé del Llop verament llegendari — del Llop mític, com gairebé podríem anomenar-lo —, d'aquell que, amb la imprescindible companyia de la guilla va fornir en sucosos apòlegs els anhels de la nostra fantasia infantívola, com havia fornit a l'Edat mitjana la dels nostres avis occidentals, i com, en èpoques molt anteriors, havia ja fornit la dels pobles d'Orient.

Per començar a diferenciar-lo gràficament del primer, l'anomenarem Llop — així, en lletra majúscula —. Car llegendàriament ell té la supremacia, i té, també, els títols, podríem dir, d'una noblesa rància.

És clar que el tipus de Llop mític o folklòric fou ideat en un principi en el tipus del llop real; però han passat d'això tantes centúries, i s'han donat al model tantes aplicacions (els moralistes, aprofitant-lo com a golafre sense mesura; els artistes contaires, com a ésser grotesc; els literats, matisant-lo fantàsticament en les seves característiques), que resulta ja un tipus diferent de l'inicial. Ja és un símbol, títol a què el llop — amb lletra minúscula — no pot pas aspirar.

Les seves característiques són distintes de les del llop. Aquest no és taujà ni és ingenu com ell. I si bé li resulta plaent menjar carn, com a tota fera, no està viciat en la golafreria com ell, ni es deixaria perdre per un tip, ni conviu-

© Biblioteca Nacional de España

ria amb un company astut com la guilla i s'hi deixaria enganyar vergonyosament a cada punt.

La ment popular es figura el llop, tant com viu i eixerit, àgil i esprimatxat. Al Llop se'l figura gros i de moviments pesats. Aquell, alguna vegada ataca l'home. Aquest, mai : potser perquè és d'un egoisme extraordinari, bestial, i l'atacar l'home presenta els seus inconvenients...

El símbol l'ha transformat així; i la força del símbol, afegida a la del desgast que produeix la transmissió oral en tant de temps, l'ha estergit en aquesta forma. I així queda en la llegenda, mentre que el llop recent hi conserva els trets del seu caràcter real.

Amb l'integrament d'aquest en el camp llegendari, ¿arribaran un dia a fusionar-se els dos tipus de la mateixa espècie : el *Llop* i el *llop*?

Tot pot ésser. Hi ha dues versions d'una llegenda d'aquest darrer, una de la Maresma i una altra de cap a Alacant, que ens menen a aquesta possibilitat.

Heus-les aquí:

L'Escuallops

Al poble on jo vaig néixer — Sant Genís de Palafolls (Maresma) — hi havia un home que anava per les festes de les rodalies a tocar el flabiol. De vegades tornava de nit, i un dia que contava casos que li havien passat, va explicar aqueix que us diré:

Era una nit de lluna. Feia fred, i per reposar vaig entrar a la caborca d'un suro. Encara no hi era, sento : *tac, tac, tac...* Ja me la vaig témer!

— Això és un llop!

I, ja ho crec, que ho va ésser! I, on anava la bestiota, si no a la mateixa caborca meva?...

El vaig esperar ple d'ànsia. Quan m'atacaria, què faria jo? Com em defensaria sense cap arma?... El neguit em matava. I heus aquí que ell, amb tota calma, va arribar, i en ésser davant del suro, com que la caborca era petita, deuria pensar que un cop dins no es podria girar, i en comptes d'entrar de cara, va entrar de cua.

Jo que sí, li agafo la cua. Ell prova de sortir, però jo no el deixo marxar. Ell malda que malda per a deseixir-se; jo, amb la cua ben arrapada! Així vàrem estar molta d'estona. Fins que, al capdavall, tant i tant va maldar, que va aconseguir escapar-se, però... escuat! La cua havia quedat entre les meves mans.

Jo, aleshores, vaig témer la revenja. El vaig sentir udolar, i ja sé que quan udolen criden els companys per a indicar-los que hi ha un home per atacar.

Jo que m'enfilo a l'arbre. I no vaig trigar a veure uns quants llops que es varen posar allà sota, amb les dents esmolades, tot pensant com em podrien heure.

Jo que, aleshores, em poso a tocar el flabiol. Ah, fiets, quina escampadissa!... ¿És que es varen figurar que era la veu d'un altre home que podia defensar-me, o és que havent vist alguna vegada de lluny un aplec i sentit el refilar de l'instrument varen pensar que sentint-se aquell so s'aplegaria allà molta gent, i no els convenia? No ho sé. El fet és que es varen escampar, i vaig quedar lliure del setge, i vaig poder tornar a casa. Això sí : amb la cua del llop escuat.

D'ençà d'aleshores, em diuen l'Escuallops, i jo n'estic ben content.

Recollida de Maria Bonet, pagesa de cinquanta anys.

Pensàvem que aquesta narració, contada per un home probablement fantasiós i bromista, no valia la pena d'anotar-la; però ens vàrem trobar, més tard, que per terres alacantines contaven la següent:

El llop girat

Succeí que un home s'amagà dins d'una cova xiqueta.

Tot d'un plegat veié, en el forat d'entrada, el cap d'un llop que entrava amb la boca ben badada. Ell, tot decidit, li ficà la mà per la boca, ben endins, fins a agafar-li la cua; i sense deixar-la anar, va recular el braç. La cua no es va trencar, sinó que va fer seguir la pell, i així el llop quedà girat del revés, com una mitja (és a dir, la seva forma no canvià, però les entranyes li quedaren fora i la pell dins).

Recollida de Joaquim Montiel, terrassà de Bolulla.

La llegenda en formació

Els punts de coincidència de les dues narracions (primera part de la primera, i totalitat de la segona) no poden passar desapercebuts al folklorista avesat a la confrontació. L'entrada del

© Biblioteca Nacional de España

protagonista a una cova petita; la vinguda, poc després, del llop, i la victòria d'aquell sobre d'aquest per mitjà del fantàstic recurs d'agafar decididament la cua de la bèstia, són els tres detalls comuns que donen aire de probable parentiu a ambdues versions.

L'Escuallops, heroi comarcal vuitcentista, volent explicar facècies viscudes, afegia segurament a algun fons bàsic d'aventura real, elements d'alguna llegenda apresa en la literatura oral del poble. Tota la qual cosa, doncs, demostra que els fets històrics referents al llop havien ja començat a entrar en el domini llegendístic.

Hom nota també fàcilment que el cas del llop que es deixa escuar o que es deixa girar del revés ja fa apuntar en la bèstia un tret de caràcter que s'assembla més al Llop taujà, el primitivament llegendaritzat, que no pas a l'eixerit llop recent. I això sembla també demostrar com no és desatinat pensar que el dia que el llop recent hagi entrat de ple en l'ambient llegendístic, arribi a fusionar-se al tipus del Llop: el de tants segles ha genuïnament folklòric.

Com amb tants d'altres ésser reals, estem assistint, amb el llop (l'ésser real que avui motiva el nostre tema), al fenomen de la gestació de la seva pròpia llegenda.

SARA LLORENÇ DE SERRA

(Del *Llegendari de Pineda*, en preparació.)

EL MIRACLE DEL PENJAT I LES AUS RESSUSCITADES

El trabajo sobre el milagro del Apóstol[1] — como por antonomasia se dice aquí — resulta de alto interés para Galicia. Es lástima que su autor no haya hecho referencia a lo de por aquí, pues en la catedral de Compostela hay, por lo menos, dos relieves representando el milagro del colgado y de la gallina resucitada, y ambos debidas a artistas eminentes : el uno es de plata sobredorada y campea en la peana de la custodia de Corpus, debida a la mano del gran Antonio de Arfe; el otro está en uno de los púlpitos de bronce, es de este metal y fué hecho por el broncista del siglo XVI Juan Bautista Celma. Sus fechas respectivas son de 1545 y 1583. También es curiosa la referencia que el viajero peregrino hace del milagro en el siglo XV. Me refiero al alemán Hermann Künig de Vach, en su folleto impreso en 1496 en Estrasburgo, rotulado *La peregrinación y camino a Santiago*, y es curioso, digo, porque en él no aparece el milagro de la gallina mixtificado con el del colgado, atribuyéndoselo tan sólo a santo Domingo, el primero, y sin hablar del segundo, que tal vez los mismos peregrinos acoplaron posteriormente. Así que, conforme le tengo dicho cuando ahí estuve, no se trata de un milagro que haya arrebatado un santuario a otro; sino de un acoplamiento de dos leyendas que tal vez se hayan superpuesto por conducto de las peregrinaciones que venían a Santiago y se las encontraban en el camino. Dice Künig:

«... Te aconsejo que andes iiij. millas a Santo Domingo
En el hospital encuentras de comer y beber.
No olvides la gallina de junto el altar,
Y la considerarás bien.
Piensa que Dios lo puede hacer prodigiosamente todo.
Que se escaparon del asador,
Yo se bien que no es mentira,
Que yo mismo he visto el cuarto
Donde echaron a andar
y el lugar donde fueron asados.»

F. BOUZA-BREY

1. Com el lector endevinarà, es refereix, el nostre volgut col·laborador i amic senyor Bouza-Brey, al treball *Sobre una llegenda popular medieval : Un penjat preservat de morir miraculosament; un gall i una gallina ressuscitats miraculosament*, del senyor Rodolf Llorenç i Jordana, publicat als fascicles IV i V d'ARXIU. Aquests estudis mai no es poden tenir per definitius. Sempre ulteriors investigacions els completen. Farà bo de conèixer el que n'ha escrit la senyoreta Bàrbara F. M. de Aitken, la qual ens escrivia des de Broughton demanant-nos el que n'havia dit el senyor Llorenç, després d'haver llegit, a *El Sol*, de Madrid, una recensió que feia del primer article publicat al fascicle IV. L'esmentada americanista donà una conferència a la Folklore Society, de Londres, el dia 19 de març de 1930, a causa d'haver presenciat l'any anterior les interessants festes a Santo Domingo de la Calzada, íntimament lligades amb la llegenda del gall i de la gallina ressuscitats, i com que tenia fetes unes investigacions sobre la matèria, volgué comunicar a la susdita corporació les seves observacions.

Hem de completar encara la matèria amb les notes interessants que hi afegeix un altre igualment volgut amic, el senyor Àngel d'Apraiz, sota la direcció del qual fou ordenat el treball del senyor Llorenç. — N. DE LA D.

© Biblioteca Nacional de España

MÁS SOBRE LOS MILAGROS DEL COLGADO Y DE LAS AVES RESUCITADAS

El señor Serra Boldú, al hablarle yo de datos aun no publicados acerca de las leyendas a que se refiere esta nota, ha tenido la bondad de hacerme conocer el escrito del señor Bouza-Brey que aparece en estas mismas páginas, y la carta de Bárbara F.-M. de Aitken, cuya comunicación a la Folklore Society, de Londres, es posible contuviera también nuevas aportaciones sobre la materia.

El trabajo que mi distinguido alumno señor Llorens realizó en el Seminario de Arte que dirijo en la Universidad de Barcelona, durante el curso 1928-29, y que fué publicado después en este ARXIU, ha documentado estas tradiciones con textos fundamentales, aportando igualmente manifestaciones de las diversas artes relativas a tales episodios y a sus principales variantes. En la labor del señor Llorens, emprendida y llevada a cabo, como las demás del mencionado Seminario, por la iniciativa y con la responsabilidad del propio alumno, no me ha cabido sino una colaboración orientadora. Ello me permite, ahora, afirmar, sin embargo, mi identificación con las líneas generales, el método y honradez crítica del trabajo del señor Llorens, y salvas inexperiencias juveniles, con su interpretación de los hechos artísticos aducidos.

En distintos pasajes de su monografía decía el señor Llorens que su trabajo no podía ser una cosa completa, y que habrá muchas más producciones artísticas sobre el asunto que las que él conocía. Por tanto, el que podamos añadir algunas no es sino valorar de nuevo la labor fundamentalmente firme del señor Llorens, el cual por sí mismo pudiera haber hecho estas adiciones, de no haberse perdido, sin duda por exigencias de su carrera, su contacto con el ARXIU y conmigo.

La primera adición, importante por el autor que narra el suceso y por su antigüedad, es la que ya traté de indicar al señor Llorens, cuando su trabajo iba a publicarse, por mediación del señor Serra Boldú, que tampoco conocía entonces la residencia del señor Llorens. Me refiero al VI de los *Milagros de Nuestra Señora*, por Gonzalo de Berceo, narración que, por ser escrita en el siglo XIII y de autor que nació y vivió en lugar muy cercano a Santo Domingo de la Calzada, pudiera ser significativa en la formación de las leyendas de que tratamos. Aquí, como en tantos de los milagros que relata Berceo, no se trata de un inocente, sino de un ladrón devoto de la Virgen, a quien esta devoción salva para siempre. Al ladrón le cuelga la justicia de la horca, pero la Madre Gloriosa

> «Metioli so los piedes do estaba colgado,
> Las sus manos preciosas : tovolo alleviado...»;

con lo cual el paciente

> «No se sintió de cosa ninguna embargado
> Non sovo plus vicioso nunqua, ni mas pagado.»

Frase, esta última, que recuerda muy de cerca la del libro *De miraculis S. Jacobi*, en que el hijo colgado dice a su padre «suavius est mihi nunc, quam fuisset antea in tota vita praeterita». La genealogía de estas tradiciones es, sin embargo, más difícil de precisar que no el señalar la existencia de un parentesco entre ellas. Y así las fuentes que se han indicado para la obra de Berceo y más aún para las *Cantigas de Santa María*, de Alfonso el Sabio, que repiten las mismas tradiciones (y así en la *Cantiga XIII* ese mismo Milagro de Berceo), tomándolas probablemente de varios textos, son material de estudio que no puedo agotar en el espacio ni con la ocasión de esta nota. En el *Speculum Historiale*, de Beauvais, en la colección de milagros de Gautier de Coincy, en la editada por Pez, y más seguramente en el manuscrito de la Biblioteca de Copenhague, no del cual, pero sí de algún próximo pariente suyo, afirma Becker la procedencia de todos los milagros, menos el último, de la obra de Berceo, pudiéramos encontrar por lo menos algunos elementos de los que componen las tradiciones que nos ocupan. También en libros posteriores, como el *Llibre de les dones*, de Jaume Roig, y aun en alguna de las comedias de santos de Lope de Vega, según me indican mis amigos y compañeros de labor en la Universidad de Barcelona, señor Sugrañes de Franch y doctor Valbuena, se hallan otros de los elementos de estos milagros.

En las artes plásticas, en las que es probable pudieran encontrarse correspondencias más antiguas en alguna vidriera, las hallamos también, aunque no relativas a Santiago, en una obra, posterior sin duda, pero no tanto como se ha dicho, al retablo del Museo de Solsona citado por el señor Llorens. Porque éste, al escribir su trabajo, citaba el catálogo del Palacio Nacional de la Exposición de Barcelona de 1929-1930, en que

© Biblioteca Nacional de España

se clasifica dicho retablo como de arte románico del siglo XIII, pero al ver su reproducción publicada con el trabajo en esta revista, creo no puede caber duda que se trata de una obra gótica no anterior al siglo XIV. Y del siglo XV procedía el retablo de *San Antonio Abad*, de la iglesia de los Escolapios de Barcelona, atribuído a Huguet, y que pereció en la semana sangrienta de 1909, en cuyas reproducciones fotográficas puede verse la milagrosa aparición del santo que libra a un ahorcado de su suplicio, cogiéndole por los cabellos, mientras que otras personas le agarran por los pies. Esta liberación milagrosa de la horca, de un inocente o un culpable que merecen la gracia divina, la hallamos también en uno de los relieves de un altar de la iglesia de San Vicente de Sarriá, estudiado durante este último curso por mi alumno en Historia del Arte don Ricardo Nacher. Dicho altar fué hecho en 1720 y contiene la imagen y milagros de san Antonio de Padua, cuya devoción observamos que a veces se une con la dedicada al Abad. En el relieve a que nos referimos, muéstrase a un condenado al pie de la horca, entre el santo franciscano y un verdugo, mientras que enfrente de ellos parece verse un muerto que resucita de su tumba, abierta por otro personaje. Representándose así el milagro que cuentan algunos hagiógrafos, aunque no los más críticos, de san Antonio, de que estando su padre condenado a la horca, se le apareció el santo hijo y resucitó a un muerto, el cual declaró la inocencia del acusado.

En cuanto a los relieves de Santiago de Compostela, ya en el libro dedicado a *Los Artes*, por mi docto compañero don F. J. Sánchez Cantón, habíamos visto consignado que entre los repujados de la custodia se encuentra «*El milagro del joven ahorcado y la gallina que cantó después de asada*, de Santo Domingo de la Calzada, que ignoro — decía — por qué rara asociación de ideas figura en la custodia de Santiago, y hace sospechar la utilización de un repujado hecho para muy otro destino». Los testimonios aducidos por el señor Llorens, de atribución de ambos milagros a Santiago, bastarían para justificar esa asociación. El relieve del púlpito de bronce, por Juan Bautista Celma, de 1583, tampoco yo lo recordaba entre mis impresiones de Santiago, y es otro dato interesante que aporta el señor Bouza-Brey. Menos valioso en su aspecto artístico, pero revelador de la difusión de la leyenda, es el que puedo añadir de que en la iglesia de San Antón de Bilbao figuran también las aves del milagro ante una imagen que se venera como de Santo Domingo de la Calzada, sin que desde aquí, y en este momento, pueda yo aducir más detalles. Como igualmente citaré un grabado titulado «V.° Rt.° (quiere decir *Verdadero Retrato*), del Glorioso Santo Domingo de la Calzada... Grabado a expensas de la Junta del Hospital del mismo Santo... Año de 1796. J. de S. Martín esculpió la estatua. J. Maéa la delineó. B. Ametller la grabó». Debajo de la imagen del Santo figura un puente, a un lado el colgado con dos peregrinos y al otro el gallo y la gallina, reuniendo de este modo tal obra todos los elementos esenciales de la tradición a que nos referimos.

Todo ello, con la base y sin rectificación de lo dicho sobre este punto por el señor Llorens, nos lleva a confirmar lo apuntado también por el señor Bouza-Brey, sobre la relación de los dos aspectos principales de esta leyenda con el camino de las peregrinaciones. El más conocido y frecuentado de los que conducían a Santiago, pasaba por Santo Domingo de la Calzada, siendo la vida del santo que le dió nombre, también eminentemente santiaguista. Así las doctrinas de Bédier, sobre localización de las leyendas literarias en las etapas de las peregrinaciones; las de Male, sobre la difusión por tales caminos de la iconografía medieval, y las de Kingsley Porter, acerca de las influencias artísticas que trasmitían (también en nuestra tradición es Tolosa quien disputa a Santo Domingo de la Calzada, en algunas de las más antiguas narraciones, la localización de los milagros), pueden fecundarse aún con estas modestas labores de conjunto que tratan de referirse a todas las artes.

ANGEL DE APRAIZ

Barcelona, junio de 1932.

© Biblioteca Nacional de España

L'ALGUER

(Record d'una missió lingüística)

Evocar el record d'uns dies passats en aquesta ciutat, no pas bella ni tampoc atraient, sinó pobra i deixada, on trobàrem bons amics que, encara, sentien en català, és cosa per a mi agradable i atractiva.

Però jo no puc pas parlar de l'Alguer pintoresc ni dels carrers estrets amb enfilosades interminables de roba estesa, ni tampoc d'aquells humils pescadors que tot teixint xarxes oïen contar gustosament coses de la mare Catalunya; ni tampoc no puc dir res dels costums tan catalans com el cant de la Sibil·la de la mitja nit de Nadal, o del Baró d'Alguer, que cada any és l'espectacle més emocionant de la ciutat quan, a la festa del davallament de la creu del Divendres sant, commou tota la població, tan pregonament religiosa. Tampoc no he d'escriure de les fatilleries sardes tan abundoses, o dels costums primitius d'aquella gent. La meva missió a la ciutat catalana de Sardenya, reduïda a la replega dels materials per a la preparació de l'*Atlas lingüístic de Catalunya*, se cenyí al caire de la llengua; d'aquest, doncs, escriuré.

L'estudi de la llengua de l'Alguer, allunyat de tota relació amb la metròpoli, del segle XIV ençà, ens permetrà de veure quin ha estat el report de la nova llengua amb la indígena; quins elements del sard han triomfat o han sobreviscut fins avui; quins elements nous han penetrat; a quin ordre de conceptes pertanyen; quines paraules del lèxic del continent, que s'han gastat, tenen aquí vitalitat perfecta; i, sobretot, ens proporcionarà una admirable prova de la certesa amb què operen els principis del mestre Gilliéron, tota vegada que un dialecte allunyat de la influència literària i deixat als propis recursos, ha de resoldre conflictes que, de cop i volta, semblen insolubles en l'economia de la llengua.

Per endavant ens cal preguntar : quins són els elements que integren el català de l'Alguer? És evident que la majoria dels elements d'aquest parlar són catalans, amb un escaigut caire medieval; però els múltiples elements sards que l'integren, ¿són d'introducció recent, o són d'època pre-catalana?

Una revisió ràpida del lèxic alguerès ens mostra que els noms personals són de procedència catalana : *Pere, Francesc, Aleix, Bartomeu, Baldiri, Jordi*. Els noms de parentiu són també tots de procedència catalana : *pare, mare, sogra, gendre, cunyat, cosí, germà*, etc. No sols això, sinó que per cridar el *pare* i la *mare*, posen al davant la interjecció *o!* : *o!, ba!* (o pare!), *o!, ma!* (o mare!), procedent de l'imperatiu AUDI! Aquest *o!* viu encara avui en el català de Mallorca, en el de les costes de Llevant i en el de les Guilleries.

Els noms de les parts del cos són, també, tots catalans; algun d'ells d'un caire ben arcaic: *cabels* cabells, *ulls* ulls, *manjila* galta, *orelles* orelles, *lus dents* les dents, *queixals* queixals, *lu pit* el pit, *lu braç* el braç, *la mà*, la mà, etc.

Els noms dels oficis són de procedència catalana : *sabater, ferrer, mestre de cases, fuster, serraller, moliner, sastre*; el seu vocabulari és autèntic català; escassos són els elements sards que hi trobem. No cal dir que tota la llengua de l'administració era netament catalana fins als darrers temps. *Síndic, jutge, àpoca, plet, escreix* són mots i institucions netament catalans.

El vocabulari de la vinya és, també, català a l'Alguer i a tota la Sardenya : la *vinya* i el *vinyater*, el *rabassó* i la *parra*; el *purà* podar; *lligar* i *magencar*; el *raïm*, la *raspa*, la *varema* i el *razó* per *veremar*; *lu mostu, la briza* i *lu cup* són mots que indiquen que els catalans, no sols conquerien terres per dominar : hi transplantaven llurs institucions, llur cultura i llurs ideals de riquesa.

Un altre capítol interessant del lèxic és de procedència catalana a l'Alguer i a tota la Sardenya : és el vocabulari marítim. Els noms dels vents que predominen en el Mediterrani són de procedència catalana, els noms de les parts de les embarcacions són també catalans, a l'Alguer, i ho són, també, els noms de peixos; aquí hi són coneguts : l'*agulla*, l'*anxova*, el *besuc*, el *calamarí*, la *xucla*, l'*escorball*, el *gerret*, la *llampuga*, la *llíssara*, els *molls*, la *mòllera*, el *múgol*, l'*oblada*, el *pagell*, la *saupa*, l'*escrita*, el *sorell*, i els ormeigs

© Biblioteca Nacional de España

de pesca, com el *bolitx*, la *sàssula*, o el vedat de pesca, l'*almadrava*. Els noms de peixos i dels ormeigs de pescar del Mediterrani són, en llur majoria, de procedència catalana. Aquest fet ens parla de la forta influència catalana en tots els caires de la vida durant l'hegemonia catalana del Mediterrani.

Els elements que fins ací hem adduït són suficients per a provar que el domini de Catalunya en les terres de Sardenya i de Sicília no era un domini de conquesta, era, com en l'època romana, un domini de cultura, en força del qual tots els habitants de les terres dominades per catalans esdevenien ciutadans lliures de Catalunya. El vocabulari català, tan important, conservat fins avui en els dialectes sards, és una prova evident de la forta influència cultural exercida per Catalunya en l'Edat mitjana. Això no significa, però, que els sards i els algueresos se sentissin feliços amb aquesta lliure subjecció; tot al revés : una forta antipatia als catalans dominava en aquell poble que, com tots els pobles, lluità, instintivament per la seva independència. No tenim proves documentals d'això, però un mot de la llengua serveix de testimoni : un insecte brut, que es cria pels llocs humits, sota les pedres, i que nosaltres anomenem *truja*, és conegut a l'Alguer per *lu katarà* el català.

Aquests elements, que d'una banda ens permeten d'assenyalar la forta influència cultural catalana a Sardenya, ens faciliten, per l'altra, d'assajar la determinació de la seva procedència. Per uns és l'Empordà el lloc d'on procedeixen els colonitzadors de l'Alguer; és per altres la contrada del Penedès, i això ho proven per mitjà d'alguns llinatges; creuen altres que els colonitzadors de l'Alguer — plaça forta per tenir l'illa dominada (una mena de Gibraltar de Sardenya) — procedien de tots els indrets de Catalunya. No sabem quina de les tres hipòtesis és la més versemblant; un fet, però, volem notar: la influència dels pobles de la costa de Llevant o de Mallorca damunt l'Alguer. Ès molt possible que la comunicació de Catalunya amb l'Alguer fos de Blanes i Sant Feliu de Guíxols estant — com ho era la comunicació amb Mallorca —. Sembla que si els pobles de la Costa de Llevant haguessin colonitzat l'Alguer, el parlar d'aquesta localitat tindria els articles *es* i *sa*, però succeeix el contrari : a l'Alguer tenim els articles *lu la*. Dues o tres notes de llenguatge indiquen un report molt estret entre l'Alguer i els pobles de la Costa de Llevant : A l'Alguer es crida el pare *o!, ba!*, i la mare *o!, ma!*; a Mallorca, a la Costa de Llevant i al Cabrerès es crida una persona llunyana anteposant l'*o!*, procedent de l'imperatiu AUDI : *o! pare!, o! mare!* La guitarra, a l'Alguer, és una *guiterra* : aquesta forma d'aquest instrument músic compareix a Sant Feliu de Guíxols, Torroella, Banyoles, etc. El possessiu TUU ha passat a *teu* per analogia a MEU en tot el domini català; a Sant Feliu de Guíxols i a l'Alguer solament, TUU ha seguit l'evolució regular *tou*.

El patró dels pagesos de l'Alguer, fins fa poc, era Sant Narcís; i els goigs que cantaven a honor seu els pagesos algueresos, tenien aquesta tornada:

«De Girona gran prelat,
que gosau en paradís;
pregau per nos, Sant Narcís,
l'altíssima Trinitat.»

Hi ha, encara, una prova per nosaltres definitiva : és la *sardana*. Aquest nom no és altre que la *dansa sardana* : la dansa de Sardenya. La *sardana* no pot derivar del *ball cerdà*, les figures del qual són ben diferents d'aquesta. En canvi, la *viventa roda, que, suau, majestuosa i acompassada, a l'aire de la música comença de rodar*, és idèntica amb el ball sard, la roda del qual és de proporcions gegantines : centenars d'homes i de dones formen la gran anella. Si no haguessin existit les estretes comunicacions entre Sardenya i l'Empordà, ¿com s'explicaria que la nostra dansa, fins fa pocs anys, estigués limitada a les terres empordaneses, des d'on s'ha estès per tot Catalunya?

El vocabulari ens ha manifestat la influència de la cultura catalana en una sèrie d'aspectes de la vida sarda; el català va estar-hi de moda per molt temps. Provem ara si el mateix vocabulari ens demostra, també, quins han estat els elements primitius i resistents del sard; quin és l'element lèxic que més se sostreu a la influència de noves cultures:

Si la moda va incorporar, a l'alguerès, una sèrie de mots catalans, referents a coses i institucions religioses, la cristianitat pre-catalana de Sardenya es deixa entreveure, admirablement, pel lèxic : una imatge és una *kona* del grec *eicona*; aquest mot, segons sembla, desaparegut del sard, es conserva en l'alguerès, en el vell italià *ancona* i en el romanès *icoana*.

L'albat és anomenat, a l'Alguer, com en els dialectes berebers i en mallorquí, un *ànjal*; el

© Biblioteca Nacional de España

dijous gras és conegut per *lu layoru* o, simplement, *raioru*, mot que, segurament, deriva del nom d'un pastisset que es menja en aquesta diada, semblant als *rabiols* de Mallorca. El carnaval és nomenat *caraxari*, derivat del LAXARE CARNES, paral·lel al castellà *carneval* de LEVARE CARNES o *carnestoltes* carns llevades. L'any, a Sardenya, començava per Sant Miquel, o sigui pel mes de setembre; d'aquí s'explica que la festa del patró de les milícies celestials sigui anomenada *kavidanni* o *kaviranni*. En el mes d'octubre se celebra per tota l'illa la festa del gloriós màrtir sant Gaví, patró de Sardenya; el mes d'octubre es nomenat, per això, *sántuarini*. Comprova la religiositat sarda el fet d'anomenar el novembre per *Santandria* Sant Andreu; i, així com el desembre és anomenat a una i altra vessant del Pirineu *advent*, inclús el país basc; a l'Alguer se'n diu *naral* : NATALE.

Els noms de les estacions, com els dels mesos de l'any, revelen un subsòl sard en l'alguerès: la primavera és anomenada *veranu* i la tardor *autunju*.

El conreu de la terra devia succeir la vida nòmada i de guerrejar dels pobles; ens ho proven els noms d'armes donats a les diverses parts de l'arada en les llengües romàniques : l'*espara* de l'arada algueresa, per exemple. No és cosa estranya, doncs, que els noms del conreu revelin un subsòl sard en el dialecte català de l'Alguer. Bona part dels noms de les parts de l'arada algueresa són de procedència sarda : l'*albara* rella, l'*antari* dental, l'*aspara*, *la kujana* la telera, l'*estatariri* l'esteva, *lu trasiri*, *lu konju*, *la timona*, etcètera. Revelen també el subsòl sard les maneres de conrear la terra i les diverses feines del camp : *bagantiu* ermot, *taurá* feixa que s'ha de conrear, *lu virasolju* l'andana, *la pineta* cabana, *la kota* sèquia; els noms de diferents arreus de treball : *lu juari* cabeçó, *lu puntólju* l'agullada, *lu marró* l'aixada, *lu rocu* el paló, *lu triutu* la forca, *triurá* batre, *xapitá* birbar, *frolana* dalla, *kástigas* xavegó, *posta* garbera, *lu ramiátju* el moduló, *askutiná* batre les nous.

L'alguerès, com el sard i com el llatí, té el mateix nom per als arbres fruiters i per a llurs fruits: *lu llimó* és la llimona i el llimoner, *la selba* la cerva i la cervera, *la garrofa* i *l'abra de garrofa*, *la pruna* la pruna i la prunera; *la mela* i *l'abra mela* la poma i la pomera. És cosa general que el mot *abra* acompanyi el nom del fruit per designar l'arbre que el fa. En canvi, els arbres salvatges guarden el nom de procedència llatina: *érige* alzina, *lu rugueru* el roure.

Un altre capítol interessant per a assenyalar el subsòl sard del català d'Alguer, és el del nom dels animals domèstics i salvatges : *anjuneddu* anyell, *beku* boc, *asimá* tossar, *kutxu* ca, *burá* lladrar, *sua* truja, *aritu* eriçó, *matxoni* guineu, *matxoni* llop, *kurora* serp, *askilafennu* lliseta, *dona de muru* mostela. El ric vocabulari d'insectes, ocells i plantes és, en la seva majoria, de procedència sarda; noms d'insectes : *la kubalxara* l'aranya, *sarroni* banyariquer, *tramarítja* cuc per pescar, *l'askulton* l'escorpí, *lu kentuvés* el centpeus, *pívera* vívora.

Noms d'ocells : *l'askrivirura* la cueta, *magó* estornell, *la kurroga* la cornella, *lu frumigaiu* el pigot, *krabetu* ànec petit, *l'ábil* l'àguila, *lu fatisinyura* el paó, *lu saruraré* la puput, etc.

Noms d'arbustos i plantes : *késa* llentriscle, *la fanalja* el fanal, *l'alxoni* els greixols, *santunina* donzell, *mirtet* murtra, *lu trevolju* el trèvol, etc.

És interessant aquesta distribució doble del vocabulari alguerès; l'una d'elements lèxics catalans, limitats a aquells grups lògics que fan referència a la imposició del nom, la nomenclatura de les parts del cos, el vocabulari referent a les arts i els oficis; l'altra, sarda, reduïda als noms del conreu de la terra, als noms d'animals, insectes, ocells, arbres i plantes. Aquesta distribució ens revela un camí a seguir quan volem extreure l'element primitiu o pre-romà de les llengües romàniques o del basc; el lèxic de les coses que a cultura es refereixen és de la nova cultura sobreposada; els homes canvien amb la cultura; el lèxic que fa referència al conreu de la terra, que no es mou, o als ocells, animals i plantes, que hi viuen, és immutable, perdurable.

Cap principi de metodologia ha provocat, en el camp de la Filologia romànica una discussió tan violent com els principis de la Geografia lingüística, exposats per Gilliéron, d'ençà de la publicació de l'*Atlas linguistique de la France*. Aquesta obra ha mogut una veritable revolució en la nostra disciplina. La discussió de les lleis fonètiques i de la seva absoluta eficàcia no és, ni de lluny, comparable amb la discussió actual, amb tot i ésser una derivació d'aquella.

L'alguerès, sostret a tota influència literària, parlar que, per a resoldre els conflictes produïts pel desgast de les paraules, ha hagut de recórrer a la creació de paraules noves o a fer préstecs al sard, ens pot donar una prova certa de la ve-

© Biblioteca Nacional de España

racitat o de la falsedat dels principis de Gilliéron. La idea que tota paraula que entra en conflicte amb altra paraula desapareix, suscitant una creació nova o un préstec, es pot trobar comprovada en aquest dialecte.

En alguerès la L, en les seves múltiples posicions ve a *r*; així : *para* pala, *viratja* vilatge; *argué* nom de la ciutat d'Alguer, *krau* clau, etc.

Un altre fenomen característic de l'alguerès és el canvi de *r* en *l*; així tenim : *balxeloneta*, nom que els algueresos donen a la seva ciutat; *polta* porta, *almari* armari, etc. Aquestes dues evolucions han fet que el llatí MORTUU mort vingués a *molt*; ara bé : *molt* de *mort* coincideix amb *molt* de MULTUM. El resultat d'aquesta collisió ha estat fatal per *molt* de MULTUM; aquest en l'alguerès ha estat substituït amb tota regularitat, per l'italià *assai* : *assai bo* : això passa *assai*. El llatí CARNE ve, en català, a *carn* i, en alguerès, a *cal*; ara bé : el llatí CALX dóna en català *cal* i *calç*. La coincidència insuportable d'un doble significat de *cal* ha fet que l'alguerès donés el nom de *calsina* a la calç.

El català ha anomenat *crostó* un tros de pa dur, per tal d'evitar la coincidència amb *crosta*, que significa pell dura; un *crostó* de pa no pot ésser una *crosta* de pa. En canvi l'alguerès ha resolt el conflicte d'una manera inversa : el *crostó* o *cantó de pa* és una *crosta*, i la crosta és el *kuju* derivat de cuiro, o pell del pa.

La *pell*, en alguerès, és nomenada *pél*, per raó de venir la doble -LL- a *l* : català *vall*, alguerès *val*; català *cavall*, alguerès *kaval*. Ara bé: l'alguerès *pél* pell, coincideix amb el català *pel* pèl. Aquesta coincidència ha estat funesta pel mot *pèl*. Per altra banda, el *pèl de la cara* i els *cabells del cap* en alguerès han d'ésser una mateixa cosa : han d'ésser *kabels*; però aquesta falta de lògica d'anomenar *cabels* el *pèl* de la cara i els cabells del cap, es resol admirablement : s'introdueix la palatalització de la -LL-; els pèls de la cara no són *cabels*, sinó *kabells*.

L'estació que nosaltres coneixem per *primavera*, era coneguda dels romans amb el nom de VERE; però en cap de les llengües romàniques s'ha conservat el nom d'aquesta estació amb el significat originari. Com s'explica aquesta desaparició? És que VER estació i VERU vertader van coincidir; es produí una homonímia insuportable que féu desaparèixer els dos mots i es buscà llur substitució en derivats : català i provençal *primavera* i *vertader*; francès *vrai* i *printemps*. En alguerès, com en mallorquí *ver vœ*, han subsistit significant vertader; la primavera, en canvi, és *veranu* en alguerès i *sa primavera de s'estiu* en mallorquí.

En mallorquí el conversar és conegut, vulgarment, per *rallar*; en canvi, la *ralla*, procedent de RADIA amb falsa regressió, esdevé *reixa*, de la mateixa procedència, però amb evolució popular. En alguerès la *ralla* es també nomenada *retxa*. Aquesta paraula és homònima d'altra; de la *reixa* castellà 'verja'. El mallorquí i l'alguerès han resolt molt bé aquest conflicte : la *reixa* nostra és un *reixat* a Mallorca i una *ratxada* a l'Alguer.

Encara sota un altre aspecte és ben interessant el parlar d'Alguer; és aquest la conservació del vocabulari arcaic, desaparegut del català oriental, que ha donat la norma literària : No hi ha paraula, en el lèxic català, que no sigui del domini de la llengua viva en una o altra contrada de Catalunya. Donem-ne alguns exemples : Una cosa molla és una cosa *banyada*; els vessants de la teulada són *ponts*; la claraboia, la *llumera*; la pallissa, el *paller*; el graner, *l'orri*; el matalàs, el *matalaf*; el càntir, *lu brukal*; la gerra, *lu pitxer*; la forquilla, *la furkéta*; la cassola, *la greixonera*; el llumí, *lu llumí*; la llar, *lu fumerol*.

Aquests són els caires especials que he volgut assenyalar en el català de l'Alguer, entre els múltiples que s'hi poden estudiar. Ells ens ofereixen un punt de vista nou en els problemes que, avui per avui, tenen entre nosaltres més actualitat. El procés seguit pel català en la colonització de l'Alguer ens diu quin pot haver estat el procés de la colonització romana en relació amb les llengües pre-romanes; però no perquè el català en relació amb l'alguerès ha seguit aquesta trajectòria, hagué de seguir-la el llatí en relació amb les llengües pre-romanes.

La constatació dels fets provocats per l'homonímia, en l'alguerès, reforça els raonaments de Gilliéron i dóna un grau més de probabilitat als principis irrebatibles del gran mestre.

I la supervivència d'elements del lèxic, desapareguts del català continental, prova ésser ben certa l'afirmació de Cristòfor Despuig, en els *Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa* : «En Sardeña, la qual conquistá lo Infant D. Alfonso, que aprés fonch rey d'Aragó, tenen també la llengua catalana ... los cavallers y les persones de primor y finalment tots los que negocien parlen el mes bell catalá.»

ANTONI GRIERA, prev.

© Biblioteca Nacional de España

EXEMPLES MORALS

Fullejant llibres parroquials, notarials i d'arxius particulars, de tant en tant es topa amb engrunes que són la relació de fets que han esdevingut populars, amb una àrea de difusió més o menys extensa i amb una durada més o menys limitada en la memòria del poble. A més d'ésser documents històrics són documents folklòrics, els quals, per bé que han fugit ja del domini popular, tenen llur interès. Són exemples morals, com els del tan conegut *Recull d'Eximplis*[1] i els que tan encertadament va recollir en un bell volum la senyora Sara Llorenç de Serra.[2]

N'oferim dos : l'un que devem a mossèn Josep Rovira i Camps, prevere, actual rector de Claret, de Figuerola, el qual figura en un llibre de defuncions d'aquella parròquia, i ens ha estat remès per mossèn Xavier Bosc, prevere; i l'altre, que ha estat extret d'un manuscrit en 4.°, forrat de pergamí, sense foliar, el qual sembla haver pertangut a alguna confraria, puix que diu en la primera pàgina, *Memoria dels senyors consols del oli el any 1649*, i hi ha diversos assentaments de fruits i de diners.

Més tard degué passar a altres mans, puix que al foli 17 diu «Llibre en lo qual estan asentades notes que han passat o vistes per mi Honofre Clariana Dr. en medicina y altres que he asentades per lo pñt llibre per recort dels que vindran.»

Comencem pel de Claret de Figuerola:

«Als 27 del mes de febrer del any 1764 en est poble de Claret; en casa Joseph Monconill sucsuí lo cas següent y es q. en dita casa en la saleta y astablet (q. es tot apeu pla de la porta sens que baix ni dalt y age sostre) tiraven o llansaven guixotets, taulisets y altres manudencias en lo aire, dintre de la mateixa saleta y astablet sens que donassen dany a ningú durá dos dias seguits, y altres dos dias llensaven pedras y taulisos bastantement grosos de manera quen llansaven que pasaven més de dos lliuras y tampoch donaren dany a ninguna persona tot lo que succeí de dia y se deixá veurer per tot lo poble perqué fou continuat per quatre dias, y ningú pogué ja may veurer de ha ont aixian ditas pedras ni qui las llensava, y per ço jo Pau Rossell Pre. y Rr. vahent eixas cosas tan prodigiosas, y que los Amos noy podian abitar pasi en baneir la casa, no per so sesá antes be era perseverant mes, y vist lo desconsol de la casa y los temors ab que estave lo Poble me resolguí de anar ab provesó fent pregaries en dita casa per conseguir de la divina Misericordia fer sesar al esperit que tal fea de llansar o tirar pedras y sucsuí estan la Profesó en casa congregat tot lo Poble q. al Pere Joan Miramunt home de edat de 50 anys Home de veritat y estan al meu costat se lin portaren lo siri encés de la llanterna sens obrirla, y que ningú an repará res, y al temps que la Provessó estigué en casa may tiraren ninguna pedra fins que se partí de dita casa, y demanant Jo de part de Jesucrist de q. si era esperit bo me donás una senyal q. no fossen pedras tiraren un tafatanet lligat ab un tronquet de tea y vistas estas cosas lo Home de dita casa me feu celebrar una misa y se cesá lo tirar més pedras y no se ha vist res mes. de totas las ditas cosas ne fas Jo Pau Rossell fe per q. ho veguí aixís moltas vegadas y cada dia, a més que tot lo Poble fins las creaturas veren be ditas cosas.»

Fins ací la nota de Claret de Figuerola. Ara en segueix una altra de Sanahuja, malgrat el llibre[1] d'on la treiem no ho digui al començament, sinó entremig d'alguna relació. Aqueix doctor Clariana ens conta que acabà la carrera de medicina a Barcelona, l'any 1661, i que dos anys més tard es va graduar de doctor «en la Universitat y estudi general de Tolosa, lo qual privilegi es per tot lo mon y lo tinch en la archimesa qual porá veure qui voldrá». En la pàgina següent ens conta que el dia 13 de febrer de 1667 es va casar amb Maria Borrell, filla de Miquel i Margarida:

«Fas memoria com als 14 de Juny de 1673 arribá una carta nova de un cas horrendo que succeij en França en la ciutat de Bordeus als 14 de febrer 1673 dia de Carnestoltes, que portant lo Sanctissim sacrament per modum viatici a un home moribundo ab atxes enceses com y costum y vist assó per un Eretge Calviste lo qual ballave ab disfrés que volent fer burla dit eretge del Cos sacramentat xpo. nre. be prengué una atxa y anant acompanyant fent moffa y burla ab l atxa a la ma succeij q.e al passar per una plaça queda dit eretge com una columna imoble mort fret ab una

1. *Recull d'eiximplis e miracles, gestes e faules...*, per Marian Aguiló i Fuster. Llibreria Alvar Verdaguer. Barcelona, 1881.

2. *Petit aplech d'exemples morals*, recollits i comprovats per la senyoreta Sara Llorenç i Carreras, amb una notícia preliminar de Rossend Serra i Pagès. Biblioteca Folklòrica Catalana, vol. I, Impremta de Fidel Giró, carrer de València, n.° 233; Barcelona, 1906.

© Biblioteca Nacional de España

presentia espantosa y en la ma l atxa tremant y ardent sens disminuir la cera; per poderlo traurer de allí ni ingeni de homes han bastat ni an pogut mourer lo de allí y lo Sr. Archebisbe de Bordeus li feu posar guardes y ha enviat al Summo Pontifice pera que ell dispose lo ques deu fer. — Assó nos ensenye a nosaltres cristians que deuem acostarnos atant alt sacrament ab molta pureza de anima y als eretges pera ques convertescan a nra. Sta. fe y al Rey Cristianissim Ntre. Sr. forces pera destruirlos, castigarlos y convertirlos a la santa Religió Catholica que auem de judicar que nostre señor Deu Jesu Christ per sos oculls y secrets judicis ha obrat tant portentós y grandissim miracle, que per axó ho he posat assí perals que vindran.»

MERCÈ MARQUILLES I GUIXÀ

(Agramunt, Puelles.)

LLEGENDES

LLEGENDA DE BERNAT TALLAFERRO

A Besalú hi hagué un comte esforçat i valent, que va ésser un gran batallador contra dels moros.

Comanava un exèrcit de soldats voluntariosos i aguerrits, que guanyaven totes les batalles.

Un dia va saber que els moros pujaven pel costat de Banyoles i es dirigien cap a la plana de Santa Pau, i ell amb els seus soldats hi va anar a esperar-los.

Quan els moros varen arribar davant dels cristians, el comte de Besalú va envestir-los de sec a sec i va començar una acarnissada batalla.

A mig combat, al comte se li va trencar l'espasa. Trobant-se en tan apurada situació, cavalcant el seu cavall, lleuger com una daina, va anar-se'n a l'ermita de Sant Martí, que es troba situada prop de la plana, pel costat del solei, i va suplicar fervorosament a aquest sant que li fes la mercè de lliurar-li una espasa que li donés força al braç per a matar moros, i fos tan forta, que fins tallés el ferro.

Sant Martí, compadit del comte i reconeixent la necessitat que tenia en aquells crítics moments d'una arma ben forta, es tragué la seva espasa i la hi va donar.

El comte de Besalú, més encoratjat que mai, se'n tornà a la batalla i guerrejà amb més ardidesa, i amb tanta fúria movia l'espasa, que els moros varen quedar tots morts en mig de la plana de Santa Fe.

Guanyada la batalla, el comte, acompanyat dels seus soldats, va anar a la capella a pregar a sant Martí, i després pujaren carena amunt en direcció de Besalú. Quan foren a Collsatrapa, a la vista de la Miana i del Mor, varen reposar. El comte volgué demostrar als seus soldats la força que tenia la seva nova espasa : va donar un formidable cop a una pedrassa molt grossa i va partir-la en dues meitats, la qual és coneguda per pedra tallada.

Recollida per CELESTÍ DEVESA.

LLEGENDA DE SANT ELOI

Conta el poble que sant Eloi, de molt petit el varen posar els seus pares d'aprenent manyà, perquè eren pobres i calia que es guanyés la vida. Era molt petit, i el seu amo no gosava a fer-li fer gran cosa, perquè no el creia prou resistent, sota el punt de vista corporal.

Una vegada tenien molta feina, i el seu amo, que ja era vell, feia molts dies que vetllava, i, naturalment, li costava molt de resistir la son que el vencia. L'aprenentet li recomanà que se n'anés a dormir, ja que ell sol es veia capaç de fer unes baranes que calia fer. El vell mestre, no podent resistir la son, va decidir tirar-se una estona al llit per reposar; però tant bon punt hi va ésser, va notar que l'aprenent no picava ni feia el soroll que devia fer per foradar el passamà i reblar els travessers de la barana que estaven fent. Després de molta estona de quietud, va suposar que el pobre nin s'havia adormit. Es va llevar, i anà de puntetes a veure què feia l'aprenent, i amb gran sorpresa veié com aquest amb la més gran facilitat foradava el gruixut passamà amb apretar només el dit al seu damunt i hi passava seguidament el travesser, i amb un petit copet amb la mà plana el deixava més ben reblat que amb cinquanta cops de mall. El bon mestre es va donar compte que el seu aprenent no era pas un home com els altres, sinó un veritable sant, i com a tal el va venerar i adorar.

JOAN AMADES

© Biblioteca Nacional de España

Boix original de la col·lecció de Pau Andreu

La Mare de Déu dels Dolors

© Biblioteca Nacional de España

COBLES MOLT DEVOTES DELS SET DOLORS

DE MARIA SANTÍSSIMA

Puix sou Mare Dolorosa,
dolça esposa,
pregueu per los pecadors,
Verge i Mare dels Dolors.

El primer dolor que apura
l'amargura,
Simeó profetitzà
dient : «— Vostre Fill serà
espasa dura
que vostre cor passarà.»
Parlant de sa mort penosa,
dolça esposa,
pregueu... *etc.*

El segon dolor s'estrena
quan s'ordena
per un precepte, dient
que a l'Egipte encontinent,
o cruel pena!,
fugíssiu, Verge excellent,
l'astúcia que Herodes posa,
dolça esposa,
pregueu... *etc.*

El tercer dolor tinguéreu
quan perdéreu
al que roba vostre cor;
i essent el major tresor,
no poguéreu,
fins trobar tan gran Senyor,
estar un punt ociosa,
dolça esposa,
pregueu... *etc.*

El quart dolor que passàreu,
i restàreu
de sentiment desmaiada,
fou quan amb la creu pesada
encontràreu
al que vos deixà eclipsada
per l'angústia rigorosa,
dolça esposa,
pregueu... *etc.*

El quint dolor que sentíreu
i patíreu,
fou el veure Crist clavat
per lo poble més ingrat,
i advertíreu
que moria de bon grat
per donar vida amorosa,
dolça esposa,
pregueu... *etc.*

El sisè dolor passàreu
quan miràreu,
difunt de la creu baixat,
vostre Fill ensangonat,
i el besàreu,
ja en vostres braços posat,
tota amor, afectuosa,
dolça esposa, *etc.*

El setè dolor espanta,
Verge Santa,
quan trista l'acompanyeu
i al sepulcre el deixeu.
Que pesanta
sobre el fill la llosa cau!
Quina escena llastimosa!
Dolça esposa,
pregueu... *etc.*

℣ *Ora pro nobis Virgo Dolorosíssima.* ℟ *Ut digni efficiamur promissionibus Christi.*

OREMUS

Deus, in cujus passione, secundum Simeonis prophetiam, dulcissimam animam gloriosæ virginis et Matris Mariæ doloris gladius pertransivit : concede propitius; ut qui transfixionem ejus et passionem venerando recolimus, gloriosis meritis, et precibus omnium Sanctorum cruci fideliter adstantium intercedentibus, passionis tuæ effectum felicem consequamur. Qui vivis et regnas, etc.

© Biblioteca Nacional de España

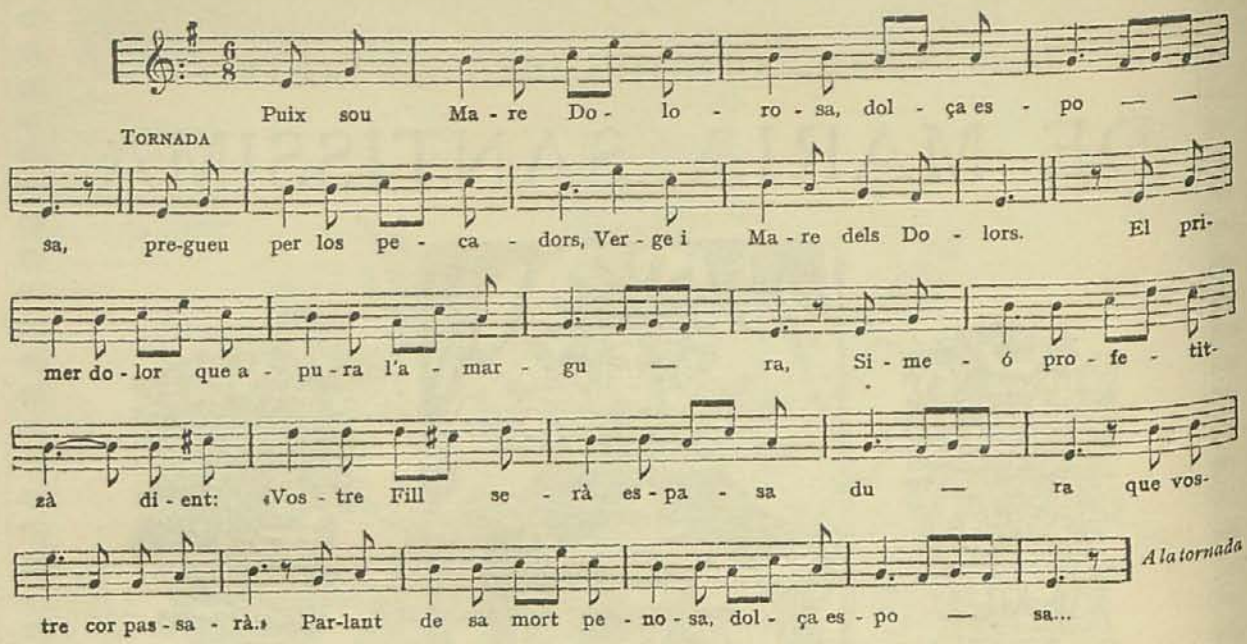

MÚSICA DE LES COBLES DELS SET DOLORS DE MARIA SANTÍSSIMA
(De l'obra *Cançoner Popular Religiós de Catalunya*, recent publicat per Mossèn Baldelló.)

L'OGREC I EL VELL DALMAU

(RONDALLA)

Una vegada era el vell Dalmau de Rocallaura, que es passava la vida pasturant els seus ramats; aquell dia hi va anar no gaire lluny del Monestir del Tallat, quan vet ací que de cop i volta es posa a ploure.

Com que s'esqueia a ésser a la partida del Forn de la Calç, i allí hi ha la cova del Siscard, que és una foranca que va roca endins, hi va anar a aixoplugar-se ell i el seu ramat.

ROCALLAURA : LA COVA DE CAL SISCARD
(Apunt de Josep Barrillon, tret d'una fotografia de F. Agulló.)

Quan ja hi eren, esperant que passés la pluja, ell que sí, que se li presenta davant la cova un ogrec, home gegant que només té un ull al mig del front. Però amb una força que té, que veient que a dins la cova hi havia un ramat de bestiar, ell que agafa una pedra grossa com un carro i tapa la boca de la cova.

El vell Dalmau en veure que se les havia d'heure amb l'ogrec, i comprenent les males intencions que duia, va tractar de guanyar-li la voluntat. Sortí a escometre'l, i li digué:

— Ola, ogrec! Que ja heu menjat? Au, au, entreu que us donaré dinar.

L'altre va deixar fer. El pastor agafa un bestiar, el mata, l'espetlla i després de fer un bon foc el va posar a coure a les brases.

L'ogrec veient els preparatius, i com aquell que parla tot sol, va dir:

— Ara un moltó em menjaré,
i després al Dalmau em cruspiré.

El pastor va posar un ferro al foc perquè

© Biblioteca Nacional de España

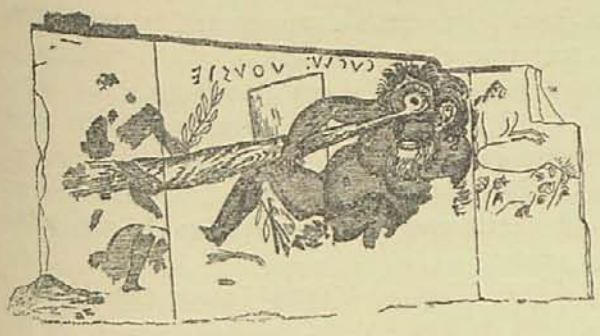

ENCEGAMENT DE L'OGREC
(De la làmina VI de l'album de R. Engelmann, *Bilder-atlas Zum Homer*)

El pastor es fa escàpol, a la manera clàssica, agafant-se al coll d'un moltó, segons conta l'*Odissea*
(Engelmann, L. VII V.)

es tornés roent, i mentre l'ogrec rostava una cuixa de moltó, me l'hi clava al mig de l'ull, de tal manera, que va encegar-lo.

Els udols que va fer l'ogrec es van sentir de Rocallaura, i això que hi ha més de mitja hora. Però després de cridar, amb idea de venjar-se del Dalmau, se'n va a la porta de la cova, arrima una mica la pedra que la tapava, i cridant els bestians, els va fer passar a fora tot paupant-los a tots, un a un, per assegurar-se que no se li escapava el Dalmau.

A cada bestiar que passava, tot paupant-lo de l'esquena, anava dient l'ogrec:

— Passa tu, que llana tens;
passa tu, que també en tens;
passa tu, que també en portes;
passa tu, que més en tens.

El pastor es va cordar al cos la pell del moltó que havia mort per a donar dinar a l'ogrec, i posant-se de quatre grapes va passar entremig dels altres caps de bestiar, car encara que el gegant li va paupar l'esquena no va compendre l'engany.

Tramesa per GENEROSA BENET.

(Rocallaura.)

PROBLEMA DE LES TARONGES

Una vegada eren tres germanes que van anar a vendre taronges. La gran en portava 50; la mitjana, 30, i la petita, 10. Totes tres germanes les van vendre al mateix preu, i totes tres van fer els mateixos diners. Es pregunta : A quin preu van vendre les taronges i quants diners en van treure?

La solució es troba sabent que va anar un comprador a la parada de la gran i li preguntà:

— A quin preu veneu les taronges, noia?

— A 1 quarto cada 7 taronges.

— Doncs doneu-me'n 7 quartos.

Així és que va vendre 49 taronges per *7 quartos*, i li va quedar *1 taronja*.

Va un altre comprador a la parada de la mitjana:

— A quin preu veneu aquestes taronges, mestressa?

— Igual que la meva germana. Dono 7 taronges per 1 quarto.

— Doncs poseu-me'n 4 quartos.

Li dóna 28 taronges a canvi dels *4 quartos*, i li queden *2 taronges*.

Es presenta un altre comprador a la parada de la petita:

— A quin preu les veneu, aquestes taronges?

— Al mateix preu que les meves germanes. Vos en donaré 7 per 1 quarto.

— Doncs doneu-me'n 7.

Per tant, a aquesta li queden *3 taronges*, i n'ha fet *1 quarto*.

Al cap d'una estona, un altre comprador pregunta a la noia gran el preu de les taronges:

— Com que només me'n queda una, la hi vendré per 3 quartos.

© Biblioteca Nacional de España

— Ja me la pot posar.

7 quartos que tenia i 3 d'ara, són *10 quartos*.

A la mitjana, que n'hi quedaven dues, també li pregunten el preu, i respon:

— A 3 quartos cada una.

— Doncs doneu-me-les totes dues.

4 quartos que havia fet i 6 d'ara, són *10 quartos*.

I a la més petita, que encara en tenia tres, li va passar el mateix:

— A quin preu veneu les taronges?

— Al mateix de les meves germanes, a 3 quartos cada taronja.

— Doneu-me-les totes tres.

1 quarto que tenia i 9 que en fa ara, total *10 quartos*.

MATIES TOUS I COLOMER

MOTIUS DEL REI EN PERE D'ARAGÓ

Crec que és oportuna la publicació d'aquest magnífic Ramell de parèmies titulat *Motius del Rei En Pere*, que ens donà a conèixer, l'any 1891, el savi escorcollador mallorquí Gabriel Llabrés, amb unes notes de gran vàlua.[1]

«Motius que foren fets per lo noble En Pere de Aragó, pare que fou del Rei En Joan y del Rei En Martí:

1. Deu te guard de pared fesa[2]
e de hom de Manresa;

2. De passera rodona
e de dona de Girona;

3. De soquerrat de Urgell
e de bufó de Lleida;

4. De mandra[3] de Pallars
e de Sard de Sardenya;

5. De güelfo e gibelliss fals e mestre
e bon guasanyador de Rosselló;

6. De falsari de Mallorques
e de jueu de Barchinona;

7. De trinchagat de Tortosa
e de llèpol de Amposta;

8. De outre cuidats de Valencia,
de cunchagats[4] de Aragó
e de usurer de Morella;

9. De encauats[5] de Xàtiva,
d'empeguntats d'Alcira
e de sobreleals[6] de Murvedre.»

«Altre motiu de aquell Príncep mateix contra les dones o en ajuda d'elles:

[Deu te guard] de catives de Perpinyà
e de servens de Girona,
[de] dones de Barchinona,
e senyores de València,
e companyones de Xàtiva.»

I se'm figura oportuna aquesta reproducció en el nostre preat ARXIU DE TRADICIONS POPULARS, perquè vindrà a ésser un convit fet a tots els amadors del conreu de l'heretat nostra, per tal que posin algun jornal escadusser a la llauror d'aquesta polida peça que ens llegà el noble Rei del Punyalet.

1. «Deus te guard de pared fesa
e de hom de Manresa.»

Aquest és un enfilall de dues parèmies : apareixen tan clares, que no freturen de glossa. Oi? *Pared fesa* vol dir *paret esquerdada*, que amenaça esfondrar-se. L'*hom de Manresa* mereix la mateixa confiança que una *paret esquerdada*. És ben clar? Potser sí, però no és veritat, i al meu entendre el més rellevant mèrit d'una parèmia és que sigui vera. I quan un refrany ha passat algunes centúries amb l'aprovació del poble, si la veritat no hi ressalta, no serà pas perquè la dita sigui falsa, sinó perquè la nostra comprensió no hi arriba.

L'*hom de Manresa* a què es refereix la referta, al meu entendre, no és pas el ciutadà de la Llum, sinó, en general, tot home gandul,

1. De primer ho foren al *Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana*, de Palma de Mallorca, transcrites després a *La Veu de Catalunya*, any 1891, pàgina 545.

2. *Fes, fesa* : esquerdat, esquerdada.

3. *Mandra* : Pastor i desvagat (Palas o Pallars).

4. *Cunchagats* : miserables?

5. *Encauats* : aparedats. Sembla que al·ludeix als presos perillosos que per major seguretat empresonaven en el fort castell de Xàtiva, d'on era molt difícil de fugir-ne.

6. *Sobreleals* (més que leals) *de Murvedre*. Apar que al·ludeix als successos que el 1348 ocorregueren en aquesta ciutat, durant les lluites de la Unió aragonesa i valenciana, on el Rei passà moltes males estones. Consulti's *Crònica de Pere IV (III)*, pàgina 270, Ed. de Bofarull, 1850.

© Biblioteca Nacional de España

mandrós, de qui sol dir-se pels companys de feina que *ja es de mandresa*, de ganduleria; i com que l'antiga *Minorisa* el poble l'anomena *Mand-resa*, és molt natural que els manresans s'hagin quedat amb aquest motiu, i, si molt convé — no gosaria afirmar-ho —, el Rei poeta el posa amb intenció malèvola contra els naturals de Manresa. Però la dita diu *Déu te guard*, per tal com les parets esquerdades són l'excepció i no la generalitat; així com els naturals de Manresa frueixen d'una fama ben guanyada de gent treballadora i activa, és per això que Déu ha de guardar-nos del *mandrós* de Manresa, per allò que es diu:

«Déu me guard d'home de bé,
que del dolent jo me'n guardaré.»

2. «De *passera* rodona
e de dona de Girona.»

Així diu el segon «motiu», i no *panera*, errada no deguda, sens dubte, a l'original del *Diccionari* d'Aguiló, sinó a la transcripció estampada.

La *passera* rodona, de fusta o pedra, biga o còdol, en un gual de riu o riera, és molt perillosa, per manca de fermesa, i la seva comparança amb la dona de Girona hi marca una característica de versatilitat en les filles de la ciutat immortal, a totes llums injustificada. Per no dir que la parèmia és falsa, diré més aviat que és mal entesa. La dona, en general, ha estat sempre acusada per l'home de poca fermesa en la seva conducta, de tal manera, que aquest mal, si és un mal, no és peculiar de Girona. L'ésser la dona *girona* o *girella* ho assenyala aquest altre refrany:

«Quan és jove la dona,
és pedra rodona;
quan és vella,
és pedra girella,
i així, mai no et fiïs d'ella.»

La inconstància l'expressa, en un altre ordre de consideracions, aquesta dita, que trobo a Tortosa:

«El mercat *girona*,
l'un dia es ven i l'altre es dóna.»

Aquí també cal advertir la maligna intenció del Rei del Punyalet contra alguna gironina; però el poble, que sol prendre gaudi en els motius locals, ha qualificat aquest, dient:

«Ni pedra rodona
ni gent de Girona.»

I amb el mateix joc de mots ha confeccionat aquest altre:

«Hereu de Girona, o boig o camatort.»

Indicant, sens dubte, aquest últim, que l'hereu que, inconstant i voluble, s'aparta del viarany que els seus pares li assenyalaven, dóna mostres d'una deplorable manca de fermesa del cos o de l'ànima, i això tant si és de Girona com de qualsevulla altre indret.

3. «De soquerrat d'Urgell
i de bufó de Lleida.»

Aquest és el tercer enfilall dels «motius», que apareix amb tota claredat. *Soquerrats d'Urgell* són aquests urgellencs colrats del sol, de pell abrusida, recremada. El sol i l'intemperi els socarra... Això sembla indicar el «motiu», però resultaria massa inofensiu, per a exigir la intervenció divina, a fi d'evitar-lo. No, no és això. Qualsevol terrassà català — i si és de la Plana amb més seguretat — us dirà que hi ha *dos socarrats* a l'any : el d'abril i el d'octubre. El *socarrat* es presenta en lluna plena, sense un celatge, el cel net, i la glaçada *crema* tot el plantiu; la collita ja està llesta : s'ha perdut tota. Bé cal que Déu deslliuri el pagès del socarrat d'abril, època de brotada i florida dels blats, perquè si Déu no hi posa remei, el pagès està perdut, i amb el pagès ho està tota la terra: no es cull ni palla ni gra. Per això és que, molt temps abans d'haver tingut lleure de llegir els «motius» de Pere del Punyalet, ja havia recollit la dita entre pagesos:

«Ni socarrat d'Urgell,
ni bufó de Lleida.»

I ho deien com l'encimbellament de totes les desventures. Afortunadament per nosaltres no hem passat anys de fam, que encara aconseguiren els nostres avis a primeries del segle passat.

Sempre l'Urgell i l'Empordà han estat les comarques proveïdores de la terra, i d'elles es refiaven per al seu manteniment, tant, que era una màxima vulgar dir:

«Urgell i Empordà,
Déu vos do gra.»

Tal vegada el Príncep, en consignar el «motiu», el posà amb l'intent que els almogàvers urgellesos s'hi entenguessin i es fessin tan temibles, si més no, com els *bufons de Lleida*. Qui sap!

Anem ara a esbrinar, fins on puguem, qui

© Biblioteca Nacional de España

són aquests *bufons* lleidatans que en punt a dissorts gosen a plantar cara als mateixos socarrats d'Urgell.

Bufó, en català, té, entre altres significats, el de marxantó ambulant — *buhonero* —, gent que amb la seva palica i quatre fermalls, agulles, perfums i brodats solien saquejar les butxaques dels senyors en els castells i palaus, fent, si així es pot dir, el repèl del *socarrat*.

Aquesta explicació no exclou pas la bona i ben guanyada fama de burletes que tenen els lleidatans, fama que hom sol fer també als barcelonins, i en general als grans nuclis de població amb plenitud de vida. És que per alguna cosa es conqueriren el nom de bufons els juglars, els còmics i els que se saben prendre la vida pel cantó còmic, que al capdavall és prendre-la per l'ansa que no crema.

4. «De mandra de Pallars
e de sard de Sardenya.»

I heus ací que ja em trobo al capdavall de tot, i es pot dir que tot just comença; d'ací enllà ja no en sé res, o gairebé res.

Mandra, segons en Llabrés, significa *pastor, desvagat*. Què vol dir? No ho sé.

La comparança és amb *sard* de *Sardenya*; *sard*, a més de nom de peix, vol dir *mentider*. En llengua vulgar, com *sardà*. *Passar-se sardà*, a la Selva (comarca), vol dir no complir la paraula, desdir-se del tracte. És de suposar que el Rei del Punyalet entenia que el més gran i fort *trapella* havia d'ésser natural de *trapellàndia*, i, per tant, a *Sardenya* eren els més forts i grossos *sards*, tant, que Déu en deslliuri la terra!

Mandra és probable que vol dir *pastor* i *desvagat*; però en temps de la nostra mare llatina, *mandra* significà *ramat, multitud de bestiar*, etc. El sentit vulgar de la paraula, avui dia ha pres altre to : *mandra* vol dir *dolce far niente, galvana*, en aquella dita popular del dròpol:

«Feina fuig; *mandra* no em deixis.»

I l'altra:

«Està tocat del gos d'En *Mandra*.»

Els *cans de mandra* són els coneguts amb el nom de *cans de ramat*, per a defensar-lo del llop, també dits «de presa» i àdhuc de «peresa»...

Aquestes divagacions que, per ara, no treuen nas enlloc, signifiquen que s'ha d'estudiar moltíssim encara per a conèixer les al·lusions que el pare de Martí l'Humà incluí en els seus «motius».

Apa, valents!

SEBASTIÀ FARNÉS

PAREMIOLOGIA

Al teu senyor dóna-li honor.
Amb tot s'avé, com la ceba.
A mi no m'ho donen de franc.
Al carrer ample tots no hi poden ésser.
Al món hi ha de tot, bo i dolent.
Al davant et fa la gara-gara i al darrera et crucifica.
Abans de dir mal d'algú, mira primer qui ets tu.
Any de neu, any de Déu.
Any de figues flors, any de flors.
Acabats els trons, adéu santa Bàrbara.
A Déu no se l'enganya.
Aigua de gener omple la bóta i el graner.
Amb els anys vénen els desenganys.
Això són figues d'altre paner.
Aida't i t'aidaré.
A Déu no li és res impossible.
Any nou, vida nova.
A boca de fosc, les noies a casa.
A toc d'oració, les noies a recó.
A casa s'hi moren.
Amb la cara ja paga.
Ballaria més que una baldufa.
Brams d'ase no pugen al cel.
Barcelona és bona, si la bossa sona.
Bou, on aniràs que no llauris?
Boca que no parla, Déu no l'ou.
Bon dia fa, el dia que plou.
Bufant, bufant, es fan les ampolles.
Busca la perduda.
Bon sant, bona vigília.
Bot petit, aviat és ple.
Barba blanca, senyal de vellesa.
Càntir nou fa l'aigua fresca.

JOSEP PONS, prev.

© Biblioteca Nacional de España

PAREMIOLOGIA LITÚRGICA

Apliquem el nom de paremiologia litúrgica al recull d'aforismes, dites, adagis, frases fetes, modismes, etc., que el nostre poble usa en el seu llenguatge parlat, influenciats de l'esperit de la sagrada litúrgia.

Els actes del culte catòlic, les solemnitats de l'any eclesiàstic, la celebració de les sagrades cerimònies, la lectura dels textos dels llibres sants i el prec canònic, han donat lloc a la neixença d'un sens fi de parèmies reveladores del profund coneixement que el poble cristià ha assolit de totes aquestes manifestacions sagrades. Veurem tot seguit que moltes d'aquestes parèmies, tan corrents i repetides constantment en el llenguatge parlat de cada dia — la majoria de les quals sembla no tenir un sentit precís i determinat —, són extretes de la litúrgia.

Noti's que parlem precisament de paremiologia litúrgica, de tal manera, que no entren en el nostre pla d'estudi les parèmies de caràcter purament religiós i moral. Ens limitem a les que tenen una indiscutible influència litúrgica.

Així, classificarem els materials del nostre treball de la manera següent : 1, Parèmies d'actes litúrgics; 2, Del material litúrgic; 3, Del personal litúrgic; 4, Del prec diví; 5, Dels textos sagrats; 6, Del culte dels sants (en general), i 7, Diverses. Aquestes classificacions les indicarem, al costat de cada parèmia, per mitjà de les inicials corresponents a cada agrupament.

Seguirem l'ordre rigorosament alfabètic, segons el començament de les parèmies.

Per tal de donar una idea de la riquesa d'aquesta branca de la paremiologia n'anotem unes quantes, sense comentar si no aquelles parèmies que per llur caràcter especial no apareguin prou clares ni a l'abast de la intel·ligència de tothom. Les altres van senzillament anotades en forma de recull.

A bon Sant t'encomanes (C. s.)

Acabat de dir, acabat d'oferir (A. l.) — Vol significar el ràpid oblit d'una cosa.

A cadascú el que sia seu, i l'encens a Déu (M. l.)

A dolent capellà, dolent sagristà (P. l.)

Amb la següent variant:

A mal capellà,
mal sagristà.

A funerals i esposalles, que no t'hi convidin no hi vagis (A. l.)

Amb el mateix significat de:

A bodes i a fillol,
qui no t'hi convida no t'hi vol.

Altar de les ànimes (M. l.) — Quan s'apleguen moltes persones hom sol dir : «Sembla un *altar d'ànimes*!»

Altar fumat i missa de tres (A. i M. l.) — Senyal de gran solemnitat. Altar fumat, ço és, amb encens i ofici amb tres ministres.

Alleluia, alleluia, qui no té porc no menja xuia (T. s.)

Amén, que no es perdi per l'escolà (T. s.)

Camins missaders (D.) — Significa aquesta frase certs camins de propietat privada per als quals es permetia de passar els dies de festa — car s'hi feia drecera — per a anar a complir el precepte diví.

Campana que per ella sola s'esventa, molt bona o molt dolenta (M. l.)

Campanes al vol, pilotes a l'olla (M. l.)

Capellà de missa i olla, o capellà de missa d'onze (P. l.) — Antigament volia dir el sacerdot de carrera curta, o sigui el que era ordenat amb pocs anys d'estudi, amb l'única missió de celebrar.

Capellà revestit, escolà espera (P. l.)

Capellà te'n vestiran (P. l.) — S'entén aquesta parèmia en el sentit següent : «Cap allà t'embestiran.»

Combregar general, i enterro per amor de Déu (A. l.)

Conventual per falles (A. l.) — Així és anomenada la missa major o conventual que celebren alguns dies les Comunitats de preveres. La dita missa s'ofereix a intenció de sufragis que, involuntàriament, hagin deixat d'aplicar-se.

© Biblioteca Nacional de España

Cum quibus (T. s.) — Frase que s'aplica al diner. És treta del Prefaci de la Missa, on llegim *cum quibus, et nostras voces.* El poble la parodia dient «*cum quibus* a les nostres bosses».

De la missa i de la llonganissa, fins els trossos en són bons (A. l.).

De tal cosa no se'n resa (P. d.) — Quan un Sant s'escau al dia d'una solemnitat litúrgica, no és recordat en el prec diví : *no se'n resa.* Per això el poble aplica aquesta frase en el sentit de no fer-se esment ni parlar-se d'una determinada cosa.

Dies irae, dies illa, el qui es tonto s'espavila (T. s.) — Primer vers de la Seqüència de la Missa de difunts, parodiat pel poble d'aquesta manera.

Dir el salms al revés (P. d.) — És sinònim d'enfadar-se.

D'on sortiran les misses? (A. l.) — Frase en to de pregunta que vol dir : ¿d'on sortiran els mitjans econòmics per a un determinat afer?

Eclesiàstica (D.) — Així anomenen, en alguns indrets, la servent del rector, o sigui la majordona.

El paternoster fa descuidar l'avemaria (T. s.) — És com dir : «El llegir fa perdre l'escriure».

El rector no es recorda de quan era escolà (P. l.)

El sursum corda (T. s.) — Frase treta del prefaci de la Missa. Se li dóna un significat com si correspongués a un personatge vivent de gran poder i gran influència. Així se sol dir: «tal cosa no passarà ni que vingui el *sursum corda*».

Escanyavicaris (M. l.) — Així és anomenat el fiador o subjectador del coll de les albes i roquets.

Escolà, ratapà, menja rates per sopar (P. l.) — Formuleta amb què es fa enfadar els escolans.

Gallofa (M. s.) — Nom popular aplicat al llibret que conté les festivitats de l'any litúrgic, amb les corresponents rúbriques de la Missa i de l'Ofici diví. Litúrgicament és anomenat *directorium, annualis ordo* o *dietari.*

Gira full, que l'epístola no és d'avui (T. s.) — Consell que se sol donar quan cal canviar de conversa : «De tal cosa no és convenient parlarne, *girem full, que l'epístola no és d'avui.*»

Gros com un missal (M. l.) — És la comparació que s'acut naturalment davant d'un llibre molt voluminós.

In illo témpore (T. s.) — Paraules inicials de l'Evangeli de la missa, que volen dir «en aquell temps». S'usen per a expressar una cosa remota i allunyada del record dels vivents.

Ja pot anar a missa sense rosaris (A. l.) — S'aplica al qui és molt viu i no necessita ajut de ningú.

Jerusalem, Jerusalem, com més anem més poc valem (T. s.) — Frase treta de les Lamentacions del profeta Jeremies, que es canten els dies de Setmana santa. Les dites lliçons acaben dient: *Jerusalem Jerusalem convértere ad Dominum Deum tuum.*

Jugar-se la missa (A. l.) — No complir amb el precepte sagrat els dies manats.

La catracòlica (M. l.) — Frase vulgar aplicada als ornaments sagrats en general.

La Maria sola (M. l.) — Així s'anomena l'últim ciri que resta encès en el canalobre durant l'ofici de tenebres del tríduum de la Setmana santa. Se'l considera com una mena de símbol de la solitud de la Santíssima Verge en la sagrada Passió. Vulgarment s'aplica també aquesta frase a una persona sola i abandonada.

Matines (P. d.) — En llenguatge popular, aquesta paraula, d'origen litúrgic, s'usa en sentit de matinejar o llevar-se d'hora : «Fer *matines*» o «Ésser dia de *matines*».

Matines fredes o matines calentes (P. d.) — En alguns llocs, com a Prats de Llussanès, usen aquestes dues denominacions per a significar la primera missa del dia de Nadal i l'ofici del mateix dia.

Matraques, Les (M. l.) — Són unes campanes a aparell de fusta, que es toquen durant els actes litúrgics del Dijous i Divendres sants. Per comparació s'aplica al qui parla molt i sense solta : «Sembles una *matraca.*» *Matraca*, equival a broma pesada.

Missa baixa (A. l.) — És la missa resada, dita també rasa (D.). En llenguatge popular, *missa baixa* o *dir misses baixes*, és sinònim de botzinar, parlar baix i entre dents sense que els circumstants arribin a percebre el que hom diu.

FRANCESC BALDELLÓ, prev.

© Biblioteca Nacional de España

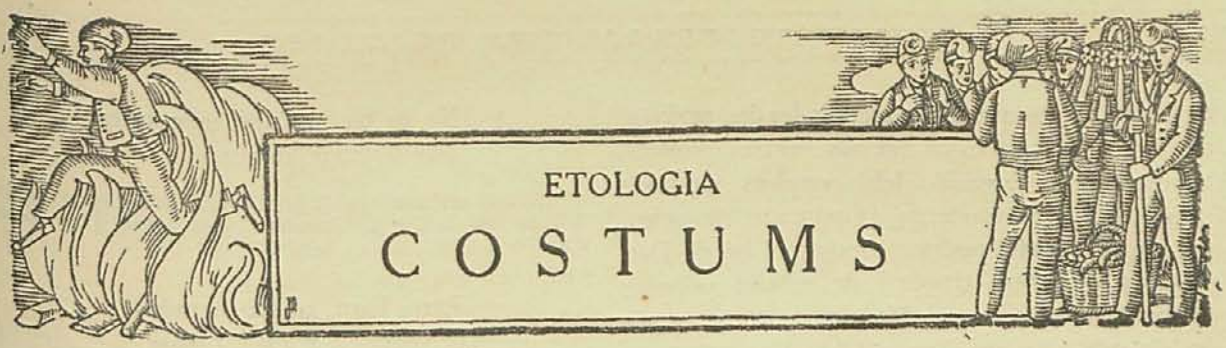

ETOLOGIA

COSTUMS

CANÇONS DE PANDERO

Aquestes formoses cançons es canten de temps immemorial a les festes de família, com són els bateigs i casaments. Les canten les majorales de les confraries del Santíssim Sagrament, o de la Mare de Déu del Roser, amb una tonada genuïnament catalana i popular, acompanyant-se elles mateixes amb un pandero. Aqueix pandero està format per un bastiment quadrat de dos pams i mig d'ample per uns quatre dits de gruix, recobert de pergamí per soles dues cares, en una de les quals està pintada la imatge festejada en el poble. A més, va enflorat amb cintes que li pengen al llom.

L'objecte o fi és reunir cabals per a la confraria, i ho aconsegueixen, puix que després de cantar una cançó al padrí o a la padrina, al nuvi o a la núvia, obsequi que és premiat amb una almoina, en dediquen als altres concurrents, individualment o col·lectivament, segons les circumstàncies; i sempre les formoses i tendres majorales surten de la festa amb una porció de cèntims, i de vegades pessetes, que serveixen per a l'esplendor del culte a sa Divina Majestat o a la Verge del Roser.

Les majorales són quatre fadrinetes de la primera volada, filles de bones cases algunes, altres de cases humils i mancades de béns de fortuna; però dóna bo veure que en unes i altres resplendeix i es nota la bondat i zel amb què acuden a cantar llurs cançons animades de vera pietat cristiana.

Aqueix és un filonet petit de la gran mina de la nostra antiga tradició, sempre vessant poesia la més pura i delectable. Acusen eixes cançons, en llur origen, una mà fina a polsar la lira, però també es veu que, seguint aquell bonic camí, altres mans han provat fortuna, i l'han aconseguida. No estan fetes totes d'una vegada: es veu de seguida; però les més són tan trobades, que encisen. Fins avui dia hi ha qui en fa de noves, perquè de vegades la conveniència demana de dir-ne una a un capellà o a un metge o a altres persones que no es troben sempre en tals festes. I sabeu qui les composa i engipona? Doncs les mateixes garrides majorales, amb soltura digna d'un gran poeta i amb una quadratura que molts poetes grans d'avui dia no tenen ni tindran mai, i que em perdonin els grans poetes.

Aquesta curta col·lecció serà continuada i tindrem un goig especial que es publiquin juntament amb la música i quedi arxivada a l'arxiu de la parròquia *ad perpetuam rei memoriam*.

Tant de bo que totes les cançons antigues es

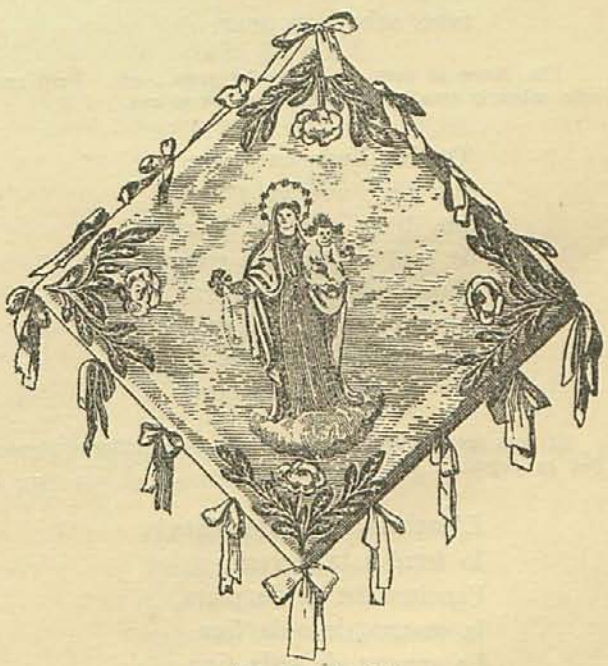

(Col. de V. S. i B.)

PANDERO D'UNA CONFRARIA DEL ROSER

© Biblioteca Nacional de España

guardessin i que qui sabés recollir-les les arxivés! Que bé si ho haguessin fet els nostres passats! Almenys, a la invasió dels couplets moderns afrancesats a la moderna i mancats de solta, quan no indecents, podríem oposar el bé de Déu de poesia que hem tingut i de música popular que inventà el nostre poble ric en eixes rames com els més rics que han poblat el món.

Aquestes cançons van ésser recollides a l'Albi, pel poeta Ventura Gassol, avui Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Duen anotades les particularitats que se li oferien en sentir-les cantar.

JOSEP MARIA COGUL, prev.

Ventura Gassol, presenta un quadre admirable de color d'aquesta festa en el seu drama *La Dolorosa*, i tot el segon acte de l'obra deixa sentir l'encís d'una cantada de cançons per les majorales del Roser. Ell, però, per tal de fer-la més espectacular i atraient, entre les que dóna preses del poble, en posa alguna de collita pròpia, que són tan adients i encertades, que poden ben anar amb les populars. — N. DE LA D.

CANÇONS DE PANDERO DE L'ALBI

Gran quimera la gent tenen,
gran jove, de jo i de vós.
Gran quimera la gent tenen
si mos casarem los dos.
Gran quimera la gent tenen,
no l'haurien de passar;
les gotes del cel quan cauen
totes saben on anar.

Ells diuen al vers set : *Que les gotes...* etc. Però com que sobraria una síl·laba, he suprimit el *que*.

'Queixa linda cabellera
que per l'aire va volant,
que ditxa per una mare
de tenî un fill tan galant!
'Queixa linda cabellera
que jo enamorada en sóc,
qui pogués tenî una trena
per a fer-me'n un cordó.

El vers set em sembla que estaria molt millor si digués: *Qui en pogués...*, etc.

L'enclusa ne té de plata,
lo ferrê a la ferreria;
l'enclusa ne té de plata,
la manxa de seda fina.
La manxa de seda fina
i el martell de l'or fi...
No hi ha ferrê en eixa terra
que li pugui mantenî.

El vers set, com que li falta una síl·laba, es podria dir: *I lo martell de l'or fi.* I encara, molt millor : *I el martell d'or del més fi.* No us sembla?

Pare Joan, al seu convent,
si vostè hi pogués tornar,
la seva veu parlaria
i la faria ressonar.
La faria ressonar
també al seu monestir.
També al seu monestir,
si vostè hi pogués tornar,
la seva veu parlaria
i la faria ressonar

El primer vers fóra més dolç si digués : *Fra Joan*, etc. Als versos quart i últim notareu que sobra una síl·laba, si no se suprimeix la *i*. És que ells la fonen en el vers anterior. Els versos segon i vuitè, m'ho quedaria més amb admiratiu : *Si vostè hi pogués tornar!*

A l'Albi és la tristor,
a l'Aleixar l'alegria,
que s'ha emportat una dama
que n'adornarà la vila.
A l'Albi és la tristor,
i els fadrins en porten dol,
que sa mare de la núvia
n'ha quedat sense consol.

El vers cinquè li he posat jo, perquè n'hi faltava un perquè vingués bé a la tornada. També es podria repetir el quart, en lloc d'aqueix.

Son sogre de la núvia
n'és un home molt gentil,
que n'ha collit una rosa
i l'ha donat al seu fill.
I son sogre de la núvia,
i son sogre de la dama,
a bon home l'han donada,
que és un home molt gentil
i n'ha collit una rosa
i l'ha donat al seu fill.

Al primer vers veig que falta una síl·laba. S'hi podria afegir la *i* com en els versos cinquè i sisè, o també dir : *Senyor sogre...*, etc.

Cavaller, prengui l'espasa,
vaiges-se'n a pelear.
Si lo rey demana guerra,
vostè lo defensarà.
Cavaller, prengui l'espasa,
prengui-la sobre-daurada,
vagis-se'n a pelear.

© Biblioteca Nacional de España

CANÇÓ DE TAMBOR

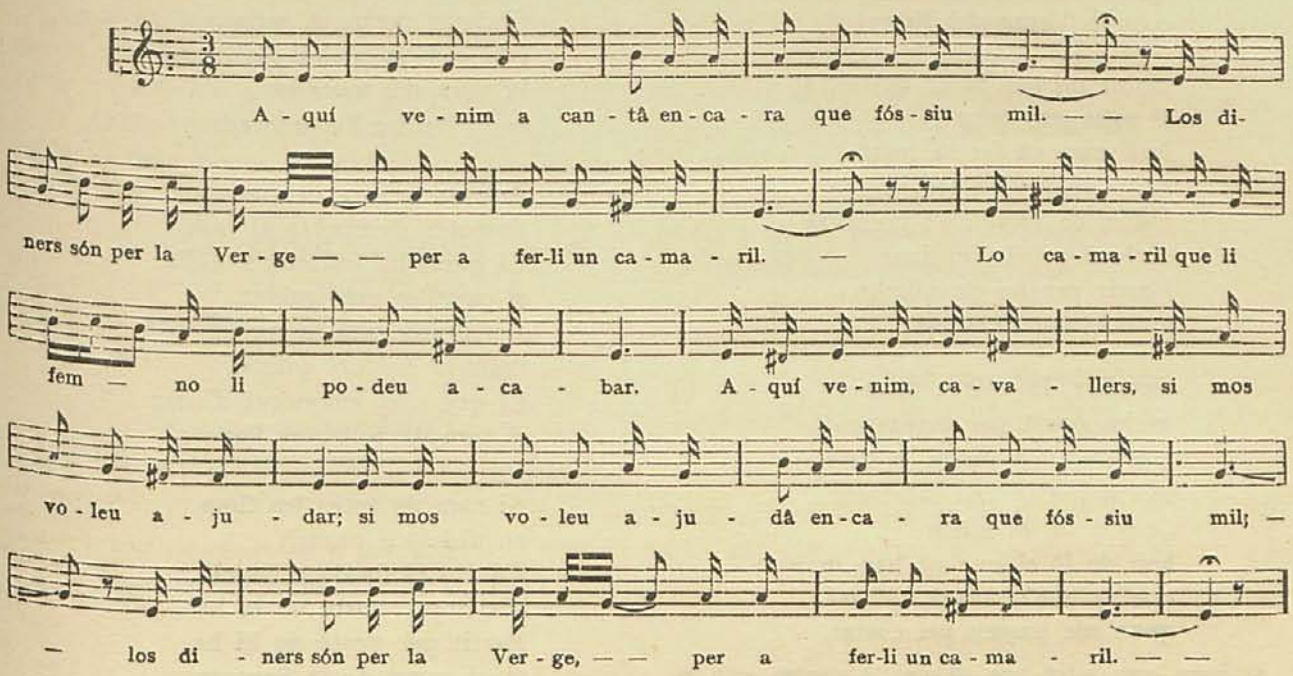

MELODIA POPULAR PROCEDENT DE TORRELAMEU

Si lo rei demana guerra,
vostè lo defensarà.

Me recorda que un dia amb vós volíem canviar aqueix *pelear* en una d'aquelles cançons de l'Aleixar. Aquí es podria fer dient : *Vagis-se'n cap a lluitar*. Però no fa tan popular.

Cavaller, vós sou el prat
on es fan les males herbes:
no s'hi fan sinó gaons,
'sotacristos i braceres.
Cavaller, vós sou el prat,
vós sou lo enamorat,
on se fan les males herbes:
no s'hi fan sinó gaons,
'sotacristos i braceres.

Vaig buscar al diccionari el nom d'aqueixes herbes, i els 'sotacristos ve d'assotacristos. Es conta que amb aqueixa herba assotaren Crist. Els gaons diu que és una planta lleguminosa que es fa pels camps erms. Les braceres diu que és una planta medicinal; però la deu usar aquí en eixa estrofa perquè fa un tronc brancallut. L'assotacristos és una mena de card ple de punxes.

Mireu-se'n qui hi ha a la taula,
comenceu-los de mirar,
que hi falta la millor ploma:
la mare que us va criar.
Mireu-se'n qui hi ha a la taula,
prou teniu que remirar,
que hi falta la millor ploma:
la mare que us va criar.

Alteta sou de cintura,
alta com un xipreret;
fóreu bona per a regna,
jo criada de vostè.
Alteta sou de cintura,
i també sou d'hermosura
alta com un xipreret.
Fóreu bona per a regna,
jo criada de vostè.

Els versos tercer i vuitè sembla més natural si digués: *Ne foreu bona per regna* (com diuen ells).

Donzelleta agraciada,
un rosê a cada cantó;
els fadrins se n'adeturen
quan senten aquella olô.
Quan senten aquella olô
de la vila i forasters,
quan veuen tan galant *niña*
ja no demanen diners.

La padrina Teresa me va dir que acostumen a dir *niña*, però que de vegades diuen també *noia*.

Quina cara té tan blanca,
veïna del meu carrer!
Quina cara té tan blanca,
com la Verge del Roser!
Quina cara té tan blanca,
també el caminar de santa,

© Biblioteca Nacional de España

veïna del meu carrer!
Quina cara té tan blanca,
com la Verge del Roser!

Hàbit de monja en prendria,
el món renunciaré;
faré com va fer la tortra
quan va perdre tot son bé.
Hàbit de monja en prendria,
amb el cabell pentinat
i anar per les davallades
amb el cor debilitat.

Cavaller, la vostra mare
us ha posat per manament
que no me'n mireu la cara
ni em parleu tan solament.
Com a fill obedient
heu de fê el que us han manat:
que no me'n mireu la cara
quan me passeu pel costat.

Al segon vers sobra una síl·laba. L'ajunten amb el primer : confonen *us* amb *mare*. Podria dir : *vos posà per manament*.

La Verge n'està contenta,
del tresor que li donau.
Ara mo n'irem a casa
i us direm adéu-siau.
La Verge n'està contenta,
i les cantadores més.
Ara mo n'irem a casa,
amb llicència de vostès.

Les cançons són acabades,
los àngels canten al cel,
i direm : *Alabat* sia
el Santíssim Sagrament.
El Santíssim Sagrament
i la humil Verge Maria,
que a l'hora de la mort
nos sirvin de companyia.

Los vapors vénen per mar,
per vostra real senyora.
Los vapors vénen per mar,
la volen fê emperadora.
La volen fê emperadora,
los patges ja són aquí.
Los hereus de riques cases
la vénen a recibî.

Corbata porta de seda,
aqueix noble cavaller;
corbata porta de seda,
de casa rica deu ser.
Corbata porta de seda
i la camisa planxada,
la vora del mocador
la hi ha fet l'enamorada.

Assentada està la núvia;
de totes s'emporta el ram.
El que s'ha enamorat d'ella:
el cavaller més galant.
Assentada està la núvia,
voltada de tots colors.
El que s'ha enamorat d'ella:
el ram de totes les flors.

Ai ram de totes les flors,
on aniràs a parar?
En tot el fondo d'Urgell
partit per vostè no hi ha.
Partit per vostè no hi ha
ni al camp de la Segarra;
sinó la filla del rei
per vostè està resguardada.

La germana us encomano,
cunyat meu obedient;
la germana us encomano
davant de tota la gent.
La germana us encomano,
prou la tinc d'encomanar;
que al pare i a la mare
els ha costat de criar.

Cavaller, la meva amiga
festegeu-la un any o dos,
que son pare i sa mare
l'han criada per a Vós.
Cavallê, a la meva amiga
mil lliures li volen dar,
i si vós vos hi caseu
el dot li volen doblar.

Poseu-li tota l'amor,
cavallê, a la meva amiga;
poseu-li tota l'amor,
no me la porteu traïda.
Poseu-li tota l'amor,
tota la del vostre cor,
cavallê, a la meva amiga.
Poseu-li tota l'amor,
no me la porteu traïda.

© Biblioteca Nacional de España

Cavaller, la vostra mare
no s'enamora de poc:
voldria bonica dona,
treballadora i bon dot.
Conforme es veu en la cara,
l'interès vos ha enganyat
i han mudat d'enamorada
i jo d'enamorat.

Ja m'han dit que va volant
l'amor vostre, cavallê;
ja m'han dit que va volant,
la parada no la hi sé.
La parada no la hi sé
pels carrers de Barcelona.
Ditxosa serà la noia
que *alcançarà* sa persona!

Les finestres me'n fan goig,
cavaller, de casa vostra;
les finestres me'n fan goig,
també el brancal de la porta.
Les finestres me'n fan goig
i els pedrissos del carrer.
Cavallê, al vostre llinatge
temps ha que hi voldria ser.

Una espina tinc al cor,
ja ho pot veure el cavallê;
no me l'en treurà ningú,
sinó l'amor de vostè.
Una espina tinc al cor...
No és espina, que és amor;
no és espina, que és amor,
ja ho pot veure el cavallê;
no me l'en treurà ningú
sinó l'amor de vostè.

Recollides per VENTURA GASSOL.

OMBRES XINESES

La llum ens ve d'orient, axioma acceptat en tot l'univers món; a la qual cosa cal afegir : les ombres que s'ha convingut anomenar xineses, han estat importades dels països als quals s'ha assenyalat com l'indret del bressol de la humanitat. Així, doncs, la procedència de les Ombres xineses resta, per llur nom, manifestat que ens han pervingut del lloc on ens ve la llum i l'ombra. Llur origen no s'ha pogut precisar prou bé; però es pot assegurar i tenir com a cosa certa que aquest divertiment ha estat conegut de sempre en els països orientals, i molt particularment pels naturals del vell imperi de la Xina, al qual podem afegir el territori de Siam i de Java.

Ha estat donat el nom d'Ombres xineses a diferents gèneres d'espectacles, els quals, tant en uns com en altres, els personatges són siluetes que apareixen projectades a una pantalla transparent, darrera la qual estan els espectadors. Mantes ocasions les Ombres xineses han estat representades per veritables actors, i han figurat una pantomima animada, una lluita o una dansa.

Però les veritables Ombres xineses consisteixen en una escenificació, feta en un petit teatre, per mitjà de figures retallades que es fan moure darrera d'una tela blanca transparent.

Llur implantació a Europa sembla ésser no gaire més enllà de la segona meitat del segle XVIII.è, i fou al país de Metz on per primera vegada es feren conèixer. A Bèlgica també s'intentà reproduir l'espectacle, però no va reeixir gaire. A Liege es projectaven en els intermedis de les representacions dels teatres de marionetes, però amb poc èxit. D'Itàlia no en podem dir res, perquè no en tenim informació, però és quasi segur que hi han estat introduïdes, el que pot endevinar-se pel que direm després.

D'Anglaterra m'ha estat possible obtenir-ne notícies, gràcies a la bona amistat d'un londinenc aficionat als espectacles escènics populars, especialment els de «titelles», qui m'ha explicat que els *Shadow shows* (espectacles d'ombres) s'hi introduïren procedents d'Alemanya i França, gairebé al mateix temps i quan també es feren conèixer els «titelles» durant el regnat d'Elisabet, però no es popularitzaren fins a finals del segle XVIII.è

En temps de Ben Jonson feren esperançar una fecunda popularitat, però es convertiren en satíriques, i les persones de posició distingida, a les

© Biblioteca Nacional de España

quals satiritzaven, les varen menysprear. Se'ls donà el nom de *gallanty shows* (espectacles de galanteria, no té traducció exacta) i se suposa que aquest nom va ésser-los aplicat perquè els espectadors eren persones distingides o galanes.

A finals del segle XVIII i principis del XIX manllevaren el nom francès *Ombres chinoises*. Es popularitzaren bastant, i durant alguns anys es conservà l'afició a l'espectacle, però actualment estan en desús completament, i sols en resta un petit record com a joguina sense importància.

A França l'actor i autor dramàtic Medard Aredinot, l'any 1760, presentà les Ombres al teatre dels Italians, i després a la Fira de Saint Germain; però el veritable vulgaritzador, ja que no l'inventor, fou el seu successor Seraphin. Aquest home que havia recorregut l'Alemanya i la Itàlia formant part d'una companyia de còmics ambulants, l'any 1770 ideà l'establiment a Versalles d'un teatre d'Ombres xineses. L'èxit fou ràpid i decisiu, i l'espectacle fou qualificat el millor i més interessant per a la quitxalla.

Havent estat, poc temps després, a la Cort, on donà diverses representacions, va obtenir, l'any 1781, l'autorització de prendre pel seu compte l'establiment anomenat Espectacle de la Infantesa de França. En els cartells on anunciava la representació va escriure aquests mots:

«Veniu, nens; veniu, nenes, a veure la silueta de Momus. Sí, a casa de Seraphin, veniu-hi; veureu el bon humor vestit de negre. Mentre la sala està ben fosca i dels meus actors sols es veu l'ombra, podrà, senyors, esdevenir realitat la vostra alegria.»

Tres anys després es traslladà a París. Fou tan ben rebut com a Versalles, pel públic que omplia la sala d'espectacles. Les Ombres xineses produïdes per mitjà de diferents combinacions de llum i ombra reproduïen al natural totes les actituds de les figures humanes i de les bèsties, amb precisió, de manera admirable. Els animals de tota mena passaven fent tots ells llurs moviments que els són propis, sense que es veiés cap fil ni cap cordó que els aguantés o dirigís. L'espectacle plaent, agradable i variat començava diàriament a les sis de la tarda; els diumenges i dies de festa es feien dues sessions : una a les cinc i l'altra a dos quarts de set. L'orquestra estava formada per un clavecí que sonava durant els intermedis. S'hi reia molt, contemplant aquelles representacions, i això ja era suficient per als espectadors que omplien la sala.

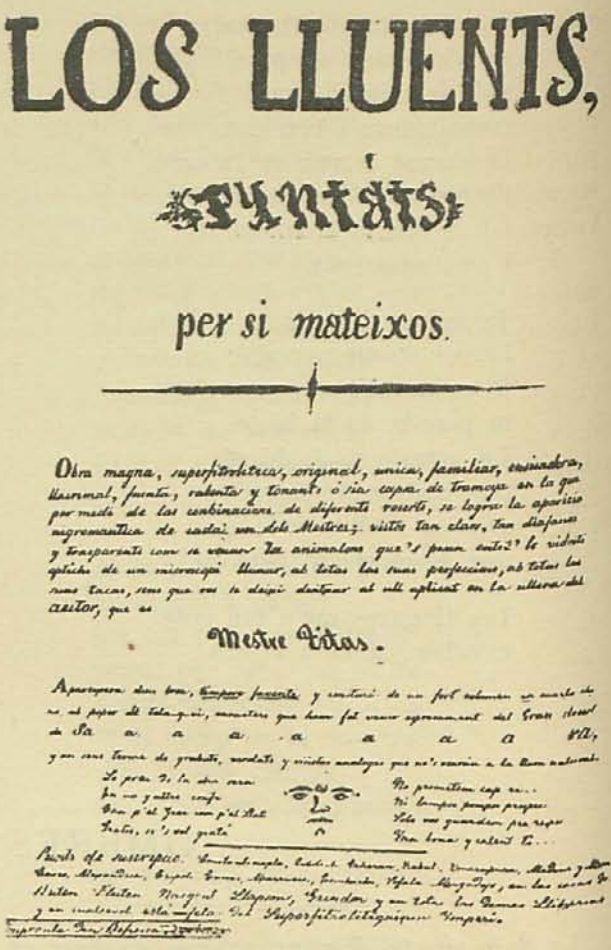
LOS LLUENTS,
PUNTAS
per si mateixos.

CARTELL D'UNA FUNCIÓ D'OMBRES XINESES
donada al teatre particular de la casa Dou, del carrer Baix de Sant Pere
(Original a poder de Ramon d'Alòs i Moner)

Deixem ara de parlar de l'espectacle de les Ombres xineses a l'estranger, i passem a investigar què sabem de llur historial a casa nostra. Les primícies que fins ara ens són conegudes de la seva introducció a Barcelona comença al temps de fer el darrer badall la divuitena centúria.

Per la quaresma de l'any 1800 es presentà a Barcelona, en el Teatre anomenat primerament de Santa Creu, per raó d'ésser propietat de l'Hospital, i després Principal, quan deixà d'ésser l'únic que funcionava a la nostra ciutat, la companyia de Francesc Frescara, de nacionalitat italiana, acompanyat del senyor Chiarini, amb una companyia de ballarins a la corda fluixa i tivada, salts mortals, pantomima, etc., la més completa de tota l'Europa, la qual estava constituïda pels individus següents : Dones : La Romanina, la Turinesa, la Tudesca, l'Hongaresa, la Picolina de quatre anys i la Veneciana. Homes : Picoli Charini, Picoli Oriolon, el Valencià, el Tudesc,

© Biblioteca Nacional de España

el Basc, Barrabàs, Picoli Diable, el Madrileny, el gran saltador de París i el Pallasso espanyol.

Aquesta companyia, anomenada de Volatins, presentava al final dels espectacles de dansa, pantomima, acrobatisme, etc., les Ombres xineses, les millors que mai s'hagin vist, segons anunciava l'empresa.

Podria ésser que aquest espectacle ja fos conegut dels barcelonins, però fins ara és la notícia més antiga que conec d'haver estat presentat al públic de Barcelona. Acabada la Quaresma, l'espectacle de les Ombres passà a un magatzem del convent de Santa Mònica, on es representaren diverses peces que no s'havien vist en el Teatre. El preu de l'entrada amb seient era el de 2 rals, i d'1 ral a peu dret.

Els títols de les obres que figuren en el programa de les tals representacions, són : *Riña de dos hombres en una taberna, El amolador, La mala madre, El enfermo, Caída de un hombre de encima de un árbol cortando una rama o Desgraciado cortador de leña,* etc.

CARTELL DIBUIXAT PER A LA MATEIXA FUNCIÓ A QUÈ ES REFEREIX L'ANTERIOR

(Col·lecció Ramon d'Alòs i Moner)

Francesc Frescara tornà a presentar-se al Teatre per la Quaresma de l'any 1801, amb la mateixa companyia de Volatins, però no representà les Ombres. És a primers de juliol del mateix any que apareix un tal Jaume Chiarini, amb les veritables Ombres xineses — segons expressa l'anunci —, a l'Hostal del Escudo de Francia, instal·lat al carrer d'Escudellers. El preu de l'entrada era d'1 ral, i les cadires de davant un altre ral. La funció durava una hora i mitja; començava a dos quarts de vuit; els diumenges feia una representació de més, i començava a les quatre de la tarda.

L'espectacle consistia en un bosc amb els animals de les quatre parts del món, un màgic fent diverses transformacions, el jove del burro i la gallina, un gran temporal en el mar, en el qual es veien les naus i fragates com s'estrellaven unes amb altres, i els mariners com s'escapaven nedant, tot sentint-se el soroll de l'aigua de pluja i dels trons, i veient-se els llams i la pedra com queia dels núvols; després, en acabar, sortia un ballarí com si fos natural.

Com es veu, la cosa s'ho valia, puix que l'espectacle era variat i d'empenta. Els altres dies va anar anunciant, a més d'aquestes representacions, les que havia fet conèixer Frescara l'any passat, i hi afegí de nou *La Caza de los Patos, El Comprador, El Puente roto* i *La niña azotada.* Avisa que si algú vol que es representi el divertiment a part, amb caràcter particular, notificant-ho amb temps se'l servirà, i es procurava contentar-lo.

A darreries del mes d'agost va canviar de local; vegeu com ho expressa l'anunci que féu publicar al *Diario de Barcelona*:

«El señor Jayme Chiarini, autor de las sombras chinescas, ha mudado de sitio para mayor comodidad del Público, y executará su manejo en la calle de la Palma de San Justo, al lado del Monte Pío de la Congragacion de Nuestra Señora de la Esperanza o del Pecado Mortal : hoy no hará representacion por motivo de la mudanza; y mañana la diversión será nunca vista reducida a una gran fiesta de Toros al modo mismo con que se hace en Madrid, habrá capeadores, banderilleros, y el celebre Romero matará el Toro: todo al natural imitado de la Corte; y esta diversión se acompañará de otros juegos divertidos.»

© Biblioteca Nacional de España

Devia agradar molt, puix que repeteix diàriament la *Fiesta de Toros* durant un mes seguit.

Més endavant amplià el programa amb una peça nova mai vista, titulada *Los Ladrones*.

Es coneix que l'empresa prosperava, puix que hi va afegir el *Diluvio Universal*, «con todos los animales, Arco Iris, etc.», funció molt divertida, segons declara l'anunci. La temporada d'aquestes representacions s'acabà a mitjans del mes d'octubre. A primers de desembre tornà Jaume Chiarini, «autor de las verdaderas Sombras Chinescas», a presentar-les en el mateix local de la Palma de Sant Just. Estrenà una peça nova a Barcelona, titulada la *Caza del León*; després hi afegí una *Alegoría alusiva a la Paz y a Barcelona*. Acabaren les representacions a finals del mes de gener de 1802.

El mes de setembre del mateix any torna a presentar-se Jaume Chiarini i companyia:

«...conocido ya por sus buenas Sombras Chinescas, a la que se agrega una nueva diversion de Volatines, en la que la Lionesa y la Romanita expondran sus habilidades en la maroma, como tambien el pequeño Payaso; luego los quatro Monos y quatro Perros saldran haciendo cosas muy divertidas; se presentará despues un Musico que tocará ocho instrumentos a un tiempo y cantará una aria y unas seguidillas; el pequeño Payaso jugará el palo con mucho primor; dando fin con las verdaderas Sombras chinescas. Esta funcion se representará en la calle de Santa Margarita cerca del llamado vulgarmente Fontseca.»

És on després s'obrí el carrer anomenat de la Unió, per a fer arribar fins a la Rambla el del Marquès de Barberà.

Finí l'actuació en aquest local els primers dies del mes de novembre, i a mitjans del mes entrant l'instal·là de nou al carrer d'en Tripó, darrera del Palau Reial.

Pel que es veu, l'espectacle en aquell temps va ésser del gust dels barcelonins, ja que es repetien les temporades en les quals eren presentades aquelles funcions, i es pot judicar, pels noms dels seus introductors, que aquests semblen procedir de la Itàlia, però no així els títols de les peces interpretades, puix que la majoria d'elles són les mateixes que es troben en el repertori francès.

L'afició a les Ombres xineses degué anar arrelant, i a manca d'empreses forasteres, se'n crearen a la ciutat, amb el fi de divertir els barcelonins en les temporades en les quals el Teatre estava tancat i les companyies de vers i de cant no funcionaven. Així, trobem que per la Quaresma de l'any 1820 apareix el següent anunci, que copio textualment:

«Sombras chinescas y juegos de manos; que una compañia de aficionados de esta ciudad ofrecen dar con superior permiso a este respetable publico siendo hoy dia 27 del corriente (mes de Febrero) la primera funcion, en la calle mas alta de San Pedro, en la Cofradía de los tejedores de velos. Este sencillo y divertido espectáculo, tantas veces repetido por diferentes profesores de fisica y mecanica en esta capital y siempre recibido con aceptacion, merecerá sin duda mas que nunca la de este ilustrado publico, si se considera que las hermosas decoraciones y bellas figuras que en el se presentaran son todo obras naturales del pais que aunque no pretenden competir en merito con las que han dado en esta ciudad varios extrangeros transeuntes, no pueden menos de confesar que no carecen absolutamente de él, las que se anuncian e igualmente los juegos de manos. Las targetas de entrada y de luneta se despacharan en la misma casa donde se da la funcion, aquellas a dos reales de Vellon cada una y estas a dos. La funcion se empezará a las siete. También se admitiran abonos por doce funciones a veinte reales vellon, pero estos solo se despacharan en casa del librero Josef Sellent, en la plaza del Angel casa num. 5. Las targetas de entrada y lunetas solo se despacharan en la puerta de la misma cofradia de los tejedores de velos una hora antes de la funcion.»

Aquesta data pot, doncs, considerar-se com a ésser la de la creació i establiment de les Ombres xineses autòctones, i poc temps després d'aquestes representacions públiques, s'establiren les privades o particulars, a les quals es concorria mitjançant convit de l'organitzador, la qual cosa venia a ésser una mena de preludis dels teatres de còmics aficionats, dits de sala i alcova. El programa de les peces que foren representades per la companyia de la nostra ciutat no apareix anunciat, però és de creure que no hi hauria gaire variació d'entre les que ja tenim conegudes.

És en tal ocasió quan les Ombres xineses prenen caràcter folklòric i entren dins els costums populars. S'introdueixen en el si familiar i casolà, i perden aviat la importància com a espectacle de caràcter públic. Llur expansió i popularitat es va desplegar dins l'ambient esmentat en aquesta època com a obra pròpia de l'enginy, afició i costum populars. El període quaresmal segurament devia ésser el temps de l'any més adient per a aquestes representacions, puix que les famílies dels nostres avantpassats, els diumenges trobaven en les ombres anomenades xineses l'entreteniment de la jovenalla, la qual cosa deturava la gatzara dels jocs de penyores i alguns altres divertiments sorollosos

© Biblioteca Nacional de España

d'aquelles èpoques. Després del Rosari i el Sermó, se sopava aviadet, i en una casa amiga o coneguda es reunien, i es representaven les Ombres fins a les nou o un xic més tard, en què tothom se n'anava a jóc, puix que no era cas de gastar gaire llum, perquè l'oli anava car.

Aviat aquesta afició, en popularitzar-se, ocasionà la publicació de comedietes, sainets o entremesos, i començà així a industrialitzar-se la confecció d'elements apropiats per a la realització de l'espectacle, o siguin les figures i els textos que s'havien de recitar, els quals donaren gran anomenada a la casa Llorenç, impressora d'imatgeria popular del carrer de la Palma de Santa Caterina, i a moltes d'altres que es dedicaven a aquesta mena de reproduccions d'estamperia o imatgeria, de molt consum en aquella època.

De la casa Llorenç, la qual servia, junt amb el text del sainet, el full on estaven estampades les figures i accessoris que l'obra reclamava per a la representació, en coneixem els títols següents: *Leonardo y Luisilla, La Exposición de Fieras*, «descripción instructiva e historia natural de las principales propiedades de los animales». Hi figuraven : «la Zorra, Tigre, Girafa, Lobo, Hipopótamo, Oso, Caracol, Picari, Bisonte, Rinoceronte, Dromedario, Leon, Hiena, Elefante y el Domador». *Celestina o los dos trabajadores*; aquesta peça és la que havem trobat anunciada amb el nom de *Puente roto*, que a França apareix igualment amb el de *Pont cassé* en la llista de les obres de Seraphin, la imatgeria de la qual procedia de Metz. Segueixen els títols, *Los Lances de Carnaval, El Diablo de la Cesta, Merlin el encantador, Las tentaciones de San Antonio, La Enferma fingida, Jorobinjoroba, El camino de presidio*. Les edicions que tenim a la vista, d'aquestes obres, són totes dels anys 1860 i tants.

Revisant algunes de les peces dedicades a aquesta mena d'espectacle, trobem les obres del sombrista A. A. i E., editades a l'Estampa, de F. Vellès, del carrer del Pi, n.º 9, sense data d'impressió, al preu de 6 quartos (que són equivalents a 18 cèntims), amb aquests títols : n.º 1, *Lo Advocat o Lo Pagès que pretén plet*, entremès de tres personatges; n.º 2, *Las Nous espantadoras o la treta de dos estudiants*, entremès de set personatges; n.º 3, *Lo casat que tractant criadas viu de coses regaladas*, entremès de vuit personatges i diverses criaturetes; n.º 7, *Atiparse a costa ajena o estudiants que hixen de pena*, entremès de deu personatges; n.º 8, *Pendencies entre Sogra y Nora*, entremès de tres personatges; *Don Policarpio y lo Pare repatani y la Mare vanitosa*, sainet de sis personatges, músics i cantors, si pot ser.

Aquest darrer el trobem anunciat a l'Estampa d'Ignasi Estivill, carrer del Conde del Asalto,

© Biblioteca Nacional de España

dient que és «celebrado en las reuniones de Sombras», nota impresa en altre sainet editat l'any 1847, titulat *El Pintadó y la Criada, Caló y Tereseta.*

A més, tenim notícia d'aquests altres : *El Sepulturero, Leandro y Leonor, En Saldoni y la Margarida, L'aprenent sabater magre y burleta, Les astúcies d'en Tinyeta*; era aquest darrer un lladregot que adquirí certa anomenada per raó de les moltes de crespes que havia fet tot rondant pels carrers de Barcelona. Segueixen : *L'ànima del senyor Libori, L'ase perdut i buscat a brams, Els Estudiants de Cervera,* i segurament moltes més que no coneixem.

S'ha suposat, i potser no és errat el supòsit, que l'espectacle de les Ombres a Barcelona ha estat el germen creador del teatre català, car, com queda comprovat, molts dels sainets i entremesos eren escrits en la nostra llengua. El període més florent o de major popularitat de l'espectacle pot situar-se entre els anys 1830 a 1850. Les famílies aristocràtiques que feien sessions d'Ombres xineses en llur domicili particular, no els plavia molestar-se pintant decoracions, retallant figures i muntar-les per a fer-les moure, per això recorrien a l'ombrista senyor Valls, que es va fer popular per haver dirigit les vetllades que se celebraven a can Cordelles del carrer baix de Sant Pere, i que foren de les millors que es representaren a Barcelona.

Aparegué després com providencialment un altre ombrista famós, el senyor Nevas, home petitó, grassonet, vestit sempre de levita de color de xocolata, pantalon gris, de quadres, rostre afaitat, ulleres amb montura d'or i un somriure aristofànic, sense malícia. Aquest senyor posseïa indubtablement coneixements d'escenografia, pintura, dibuix, indumentària, música i declamació, puix que de tots aquests elements venia obligat a fer-ne demostració. Contractava amb la família que el sol·licitava, el salari de la representació, i ell es cuidava de tot.

La fama de l'ombrista barceloní senyor Nevas es va fer popular poc després de l'any 1865. Relacionat amb la seva actuació, Artur Masriera explica, en el seu llibre *Los Buenos barceloneses*, la següent anècdota:

«Una de les cases que en aquell temps solia reunir setmanalment les seves amistats per a oferir-los un espectacle d'Ombres xineses, era la família Tusquets. Entre els espectadors, un dia de funció ocupaven la primera fila el fill de la casa, en companyia de quatre amiguets, els quals cap d'ells arribava a l'edat de dotze anys. Començà l'espectacle amb l'obra *El Marquès Cuinat*, i quan el senyor Nevas anuncià que la funció començava i mostrà la decoració de bosc del primer acte, aquella mainada esclatà amb una riallada estrepitosa en veure aquell decorat tan ridícul i rudimentari. El senyor Nevas, indignat per aquella manifestació tan despectiva, els va dir:

— Que ho facin millor aquests senyorets!

— Ben net que sí! A la sessió vinent presentarem decoracions i figures nostres.

Ningú no en va fer cas ni es va prendre la interrupció com a cosa seriosa, i la funció seguí sense cap més protesta.

Ramon Tusquets, que era el fill de la casa, Francesc Soler i Rovirosa, Francesc Masriera, Modest Urgell i Simó Gòmez, que eren els altres quatre amiguets, dibuixaren, pintaren, retallaren i armaren un decorat complet i una col·lecció de figures tan apropiades i expressives en llur indumentària i moviments, que convertiren les Ombres de can Tusquets en un espectacle artístic digne dels noms dels que hi col·laboraren. Des d'aquell dia l'estrella del senyor Nevas s'enfosquí fins a apagar-se del tot.»

Per tenir idea de com havia d'estar disposat un teatre per a la representació apropiada en aquesta mena d'espectacles, explicaré com pot hom construir-lo amb poques despeses. Un marc amb tires de fusta de 0'04 m. d'amplada per 0'01 de gruix; la mida del marc ha d'ajuntar-se a la de la tela. Les proporcions ordinàries són 1'30 m. d'amplada per 0'70 d'alçada. La tela ha d'estar enganxada ben tivant, i cal que el marc de fusta vingui a la part on hi ha el públic. Se'l dissimula amb tires de paper negre o pintant-lo d'aquest color. Pel decorat, si es pot disposar de glassa blanca o vernissada, no hi cal fer cap altra preparació, però com que aquesta de vegades resulta cara de cost, se la pot substituir per paper gruixut, en el qual es pinten cases, paisatges, ponts, rius o altres coses que facin referència o concordin amb les escenes de les obres que es representin.

Per a fer transparents aquests papers, s'hi posa una lleugera capa d'oli d'oliva, o, amb un pinzell pla, una mica de vernís transparent. Per sostenir el marc es construeix un quadre d'1 centímetre més petit, que es pugui emplaçar a l'obertura d'una porta que separi dues estances, on es fa aguantar de la manera que escaigui millor, com per exemple damunt d'una taula.

Els actors o personatges es dibuixen sobre un paper que s'enganxa a una cartolina i es retalla amb molta de cura per mitjà d'unes tisores o d'un trempaplomes. Es foraden amb un

© Biblioteca Nacional de España

punxó o agulles de diferents mides, els ulls i altres parts de la figura més principals, deixades en blanc, per a indicar cabells, capells, plecs del vestit, etc.

Totes les figures han de projectar-se de perfil, les quals abans es podien comprar en establiments que venien joguines, però és preferible dibuixar hom mateix els personatges i els animals cada vegada que convingui. Perquè les figures es converteixin en veritables actors cal que siguin movibles en les articulacions, i per donar-los facilitat de moviment es tallen i se'ls fa uns forats, per on passa un fil, nuat a cada cantó, un xic fluixet perquè no privi els moviments de la part articulada, com són el cap, les cames, els braços, etc., els quals membres es procura que puguin moure amb llibertat.

A les figures que hom mateix es dibuixa, convé enganxar una tira de cartolina que tingui més llargada, i que es fa entrar al cos, la qual cosa permet de lligar millor amb el fil el cos de la figura, i, a la vegada, a cada peça que ha de tenir moviment, com el cap, braços, etc., es passa un filferro i s'hi enganxa fort, bo i caragolant-lo. Els filferros enganxats així al cos de la figura li dóna una posició ben vertical, mentre els altres fils fan moure els membres.

Per a les transformacions i canvis, les figures van ajuntades per mitjà de fils amb nusos, i en el moment que es desitja substituir-les per una nova figura, la primera es fa caure per darrera, i desapareix.

Preparat tot tal com queda explicat, s'apaguen els llums de la sala on hi ha els espectadors, els quals queden completament a les fosques, mentre el teatre resta il·luminat per dintre, per mitjà de diversos llums, amb reflectors disposats convenientment a un i altre costat, i col·locats un xic en l'aire, a cosa de 1'50 m. endarrera de la pantalla. L'operador està assegut entre aquesta i el llum, de manera que no serà vista la seva ombra, per raó d'estar col·locat més baix en relació a l'alçada de la llum.

Instal·lat sempre l'operador de manera que sigui invisible als espectadors, fa moure i accionar les figures prop la tela transparent o paper oliós, damunt el qual es projecten les figures articulades, al temps que per mitjà de filferros les posa en moviment a la seva voluntat. En el mateix temps l'operador recita el corresponent paper que aparentment pronuncien aquells actors de cartó i en la comèdia que es representa, bo i procurant imitar el to de veu apropiat a la figura que representa, sigui home, dona o criatura; també ha d'imitar els crits dels animals, el cant dels ocells i tota mena de sorolls que convinguin.

*

Passada la primera meitat de la centúria dinovena, encara perdurava el divertiment de les Ombres xineses en la nostra ciutat. La descripció que trobem feta, per un quasi contemporani, d'una sessió celebrada en els darrers temps d'existència d'aqueix espectacle ens donarà idea de com es manegaven aquests teatrets familiars. Amb aquest patró tindrem gairebé explicat aproximadament com funcionaven els de caràcter públic, puix que n'hi havia que el permís de poder concórrer-hi era remunerat amb qualque quantitat.

El teatre de què fem menció tenia el nom escaient de *Ratapinyada*, animal que, com se sap, és enemic de la llum del sol i que únicament se'l veu quan es pon i es fa fosc, condició igualment precisa a l'espectador d'Ombres, que ha d'anar de vespres i contemplar l'espectacle a les fosques.

La funció de referència era feta a la rebotiga — que servia de menjador — d'un de tants albergs dels nostres menestrals barcelonins que

© Biblioteca Nacional de España

exercia l'ofici de torner. Al fons hi havia una porta que donava pas a un rebost petit, que servia d'escenari, tapada l'obertura convenientment per la tela, darrera de la qual treballaven els operadors que havien de donar l'espectacle.

Una llumenera de dos brocs aclaria un xic la sala o sigui el menjador, que estava atapeït de concurrents de manera excessiva, car es tractava d'un dia d'estrena. Encara que s'hi estigués amb certa incomoditat, tothom ho suportava amb santa resignació, perquè una estrena d'Ombres xineses no era cosa que es veiés cada dia.

Malgrat la flaire que deixà l'aiguacuit, que a darrera hora s'havia necessitat per enganxar algunes figures, que les pastetes no havien deixat prou fortes, i que tot plegat fes que la concurrència estigués com prenent una mena de bany sudorífic, els presents aparentaven estar com el peix a l'aigua.

A la rebotiga no s'hi cabia, però encara anaven entrant veïns i amics, als quals l'amo — el torner — curava de rebre; i com que des de la botiga estant no es podia veure l'espectacle, les queixes i murmuracions s'anaven accentuant de mode alarmant, amb perill que la representació se'n ressentís. L'amo, però, com que sempre trobava recursos per a resoldre els casos de compromís, va tenir una gran pensada, la qual solucionà el conflicte i evità la desmembració de socis de la *Ratapinyada*, i que desertés la concurrència. Proposà que els qui no cabessin a la sala d'espectacles que es quedessin a la botiga a jugar el *quinto*, idea que va ésser molt ben rebuda per tothom.

Per fi una campaneta donà el senyal d'anar a començar. S'apaivagaren el brogit i les converses; es féu la quietud absoluta; mentre que un dels concurrents aplicava les moquetes a la llum esmorteïda de la llumenera. S'aixecà tot seguit el teló. La comèdia que es representava era *L'Aprenent sabater magre i burleta*, i com que els personatges d'aquesta obreta són molts i el rebostet era massa reduït, tal hi havia que feia dues veus, i tal altre tres, amb la qual cosa succeïa que de vegades no se sabia quin personatge era el que parlava, sobretot quan tocava llegir el que tenia la figura, perquè llavors parava el moviment.

Un veí que estava el capdavall, no parà de queixar-se ja des del començar, que els del *quinto* no li deixaven sentir res, i en sortir a l'escena el *Noi que ix per les sabates*, va dir als qui tenia a prop.

— Escoltin, aquest és el meu noi.

Després, en veu alta, cridant, diu:

— Benet, crida més, que els senyors no et senten!

Benet no va sentir ni mica ni gens la veu del seu pare; a més, com que debutava aquella nit, el xicot estava emocionat, prou bé que se li coneixia. Malgrat això, en acabar la relació alguns aplaudiren, però el pare no quedà satisfet; tant va ésser així, que s'aixecà tot enfaristolat cridant:

— Benet, torna-hi; no ha anat bé!

I dirigint-se als de la botiga, diu:

— Encara que tinguin interès que el noi no llueixi, vull que es vegi que se sap el paper. Benet, torna-hi, que el saps més bé que tots!

Aquests crits, de moment, deixaren l'escena muda una estona, fins que un dels altres personatges seguí de nou; però el senyor que havia protestat va posar-se a picar de mans i de peus cridant:

— Que hi torni el noi! Que hi torni en Benet!

Això promogué aldarull, i l'amo de la casa procurà tot seguit apaivagar-lo dient al senyor Oriol, que era el pare de Benet:

— Hi tornarà, perquè tothom ho sap i ningú no en dubte, que és dels de més d'allò.

— Sí, sí; és veritat — deien els que es trobaven prop del torner, a fi de calmar la tempesta.

El senyor Oriol en rebre aquesta satisfacció, i encara la dels que jugaven al *quinto*, els quals li manifestaren que entre ells hi havia un sord, i això era la causa de parlar amb veu alta, es calmà del tot, i Benet repetí la relació.

Es va escaure que en arribar a la meitat del parlament, al torner li semblà que ja havia acabat, i amb l'intent de complaure el pare es va posar a aplaudir sorollosament, i tot tocant-li l'esquena, deia:

— Molt bé! Molt bé! El felicito pel seu noi!

Però el senyor Oriol es prengué aquesta manifestació com a desig de privar-lo de continuar i que no acabés la relació, i s'aixecà furiós, cridant amb veu alta:

— Ja n'hi ha prou! S'ha acabat! Benet, surt!

Prou van procurar calmar-lo i fer-li entendre que no hi havia la intenció que suposava; ell no veia ni sentia res, sinó que seguia cridant:

— Benet, surt! Tot s'ha acabat! Surt, i no et deixis les figures!

— Però senyor Oriol, per amor de Déu no ho prengui així, pensi que és el primer dia. Prou que la repetirem la funció d'avui!

© Biblioteca Nacional de España

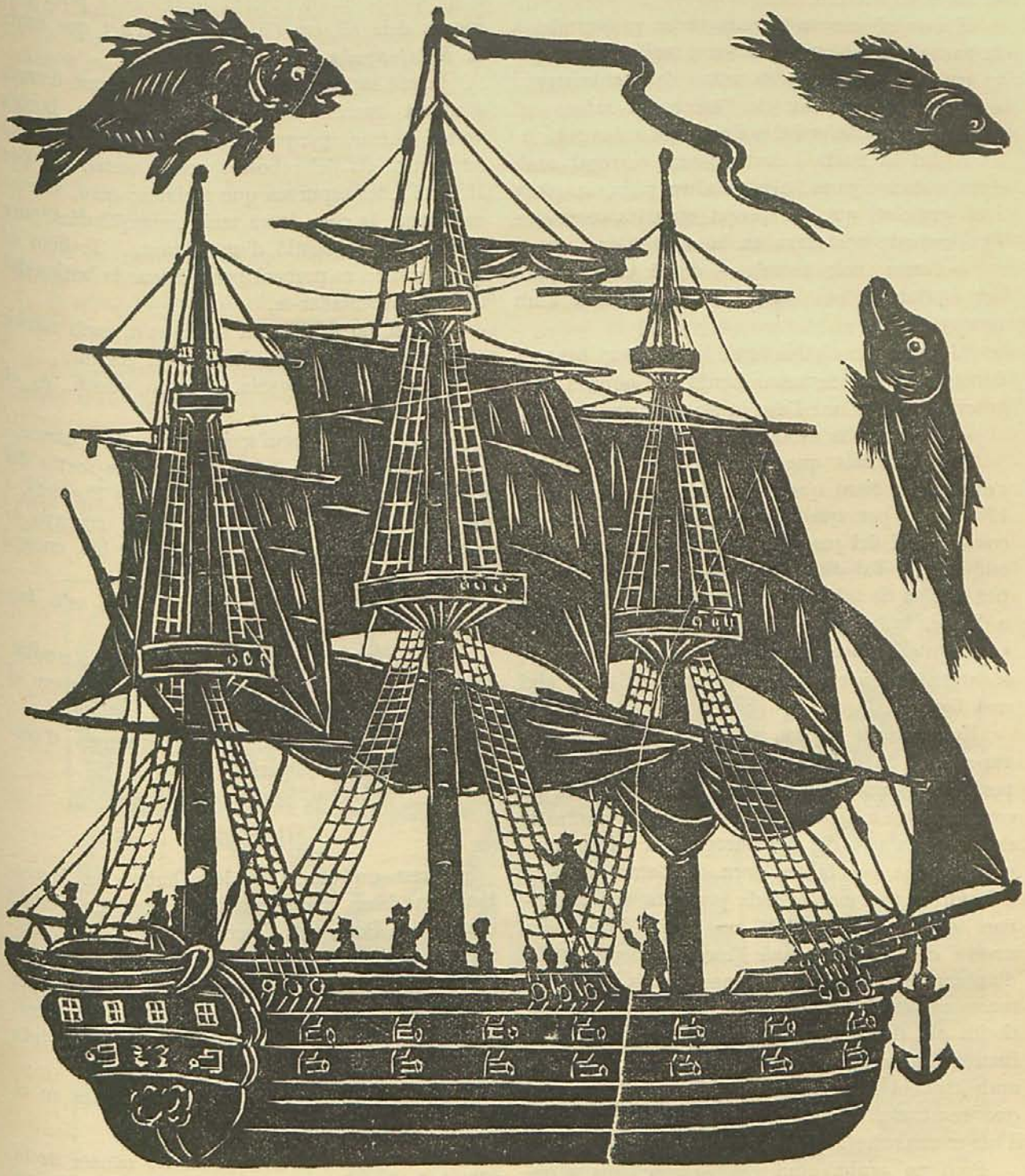

© Biblioteca Nacional de España

— Massa que ho sé! Entre nosaltres tot s'ha acabat : no hi vull saber res més. Esborri'm de la llista. Anem, noi!

En aquell moment aparegueren projectades a la pantalla unes ombres negres, molt grosses, que es coneixia que eren les mans dels ombristes, i anaven desapareixent de l'escena el *sabater*, el *tamboret*, el *vetllador* i el *noi que juga a dar pinyols*.

S'obrí la porta i sortí Benet, carregat amb dues o tres figures, alguna altra peça, la gorra i un gresolet, que tot plegat eren les coses que figuraven de part seva en la *companyia*.

— Anem, noi; anem! — digué el seu pare tot agafant-lo pel braç i treient-lo fora amb una revolada.

El torner no sabia què li passava; tot era donar excuses i demanar perdó per aquella desgràcia, que, ajudant Déu, ja s'arreglaria, i acabà:

— I bé, no ha estat res; seguiu, nois, seguiu!

Però els nois que estaven dins el rebostet s'excusaven dient que no sabien com sortir-se'n. El torner, per quedar bé, procurà arreglar la cosa, i sortí del pas decidint barrejar-se amb els ombristes. Tal dit tal fet; s'avisà el públic que per la falta de *sabater*, figuraria que aquest estaria a dins de la botiga, en lloc del carrer, com abans, i com que la casa estava tancada, els altres personatges ja dirien el seu paper, estalviant així una figura.

Referent als papers, ningú no volia encarregar-se del de *noi*, perquè no el tenia estudiat, però el torner, que en tot trobava solució, es va comprometre a dir-lo ell. Era curiós el contrast, en sentir la veu del *noi* enrogallada i interrompuda sovint per la tos seca de l'amo, amb la dels altres personatges dels jovenets que formaven la companyia. Allò no podia durar. La manca d'un gresol deixà l'escena mig apagada d'un cantó; l'absència d'algunes figures i la fosca, massa seguida, que feia tanta estona que durava, decidí els del rebost a anar de pressa cap al final i tirar teló, la qual cosa esperava tothom amb ànsia, i fou rebut amb picament de mans, que mostrava aplaudir l'encert dels ombristes d'haver acabat.

Però no acabà aquí tot, encara; una altra desgràcia insospitada s'originà. En girar-se el torner dintre el rebostet, per a donar explicacions als socis, a fi que no se n'anessin descontents, no es va adonar que amb l'esquena acostava un dels gresols a la tela, i aquesta desapareixia entre flames, emportant-se'n en companyia seva el teló de boca, obra mestra d'un altre veí, qui, en veure aquella desgràcia, va ésser el primer d'apropar-se-hi amb intent de salvar-lo, puix que, segons deia ell, era l'única obra d'art que tenia la *Ratapinyada*.

Ja pot suposar-se l'aldarull que s'armà davant d'aquest succeït inesperat. Els de la botiga volien entrar, perquè veien en perill els nois ombristes; els del rebostet volien sortir, per por al foc i a les espurnes que n'eixien; però, afortunadament, la cosa no va tenir conseqüències, puix que va ésser qüestió d'un instant. Tothom es calmà aviat i es preparà per a deixar la botiga del torner i acomiadar-se.

Aquest no sabia com sortir-se'n, amb tantes explicacions a uns i a altres, i tot era dir:

— Senyors, dispensin. Ja ho veuen, és el primer dia...

— Sí, sí, assossegui's; ja ens en fem càrrec...

Per fi, gràcies a la poca llum que sortia del rebostet, va poder treure un plec de lluquets, i enfilat dalt d'una cadira, i mentre cercava el broc de la llumenera per encendre el ble, encara anava dient:

— Senyors, vostès dispensin... Ja se'n fan càrrec...

— És clar que sí. Bé, home, no s'amoïni, per ser nois, tot ha anat prou bé... Ja sabem el que són aquestes coses!...

I així acabà el debut de la companyia d'ombristes de la *Ratapinyada*.

*

Aquest espectacle de les Ombres, a Barcelona va ésser mantingut pels seus enamorats devots, i a París pels descendents del seu professor, Seraphin. Passà d'uns a altres fins a arribar als volts de l'any 1870, en què desaparegué per sempre més, però deixà un agradable i pintoresc record de la seva vida, que perdurà quasi tota una centúria.

El mes d'octubre de l'any 1869 llegim en el *Diario de Barcelona*:

«Anteanoche se inauguraron en los salones de la calle de la Canuda las funciones de sombras chinescas que la sociedad titulada «La Sencilla» trata de dar semanalmente durante la temporada de invierno. La concurrencia fué bastante numerosa y quedó complacida de la funcion.»

Les funcions començaven a dos quarts de vuit del vespre, en el local del carrer de la Ca-

© Biblioteca Nacional de España

nuda, n.º 31. El programa de la primera funció fou:

«1.° Transformació del burro en estudiant. 2.° Los banys inconsecuents. 3.° Gran corrida de toros. 4.° La comedia en dos actos. El magico labrador. 5.° Cuadros brillantes. 6.° y ultimo, Baile.»

Com es veu, pel text de l'anunci es dedueix que l'espectacle devia ésser bilingüe.

El programa de la segona representació va ésser el següent:

«1.° Lo rector contra les xerraires. 2.° Lo pare repatani y la mare vanitosa. Media hora de descanso. 3.° El pasaje de gran coleccion de fieras. 4.° Lo casat per forsa y 5.° Estrellas brillantes.»

L'any 1887 encara trobem aquest anunci, que copio textualment de *L'Arch de Sant Martí*:

«La Junta del Casino Provensalense te acordat donar una funció de sombras xinescas a les vuyt d'aquest vespre. Es posará en escena, primer l'anima del Senyor Libori, segon Lo magich y el pagés, tercer Estrellas brillants y quart Cuadro d'ilusió.»

Aquest mateix any de 1887 va tenir una revifalla amb l'aparició, a Montmartre, del Teatre de *Chat noir*, on va prendre caràcter de veritable obra d'art, en la qual van intervenir notables artistes, dirigits per Enric Rivière, espectacle que durà deu anys. Una d'aquelles obres deixà senyal i prengué lloc enlairat en la història de l'espectacle escènic, en la literatura i en les belles arts del seu temps.

Amb intent de reproduir o imitar aquest espectacle parisenc, se'n feren unes sessions a l'*Hostal dels Quatre Gats*, que a Barcelona havia establert els primers anys d'aquesta centúria Pere Romeu, on varen assolir gran celebritat els *Titelles* de Juli Pi, però no les Ombres, les quals s'esvaïren totalment per no aparèixer ja més. Ha vingut poc després la màquina fotogràfica, que ha produït el cinematògraf, i s'han esborrat les Ombres xineses. La màquina ha anul·lat l'enginy improvisador i creador del geni de l'home artista.

AURELI CAPMANY

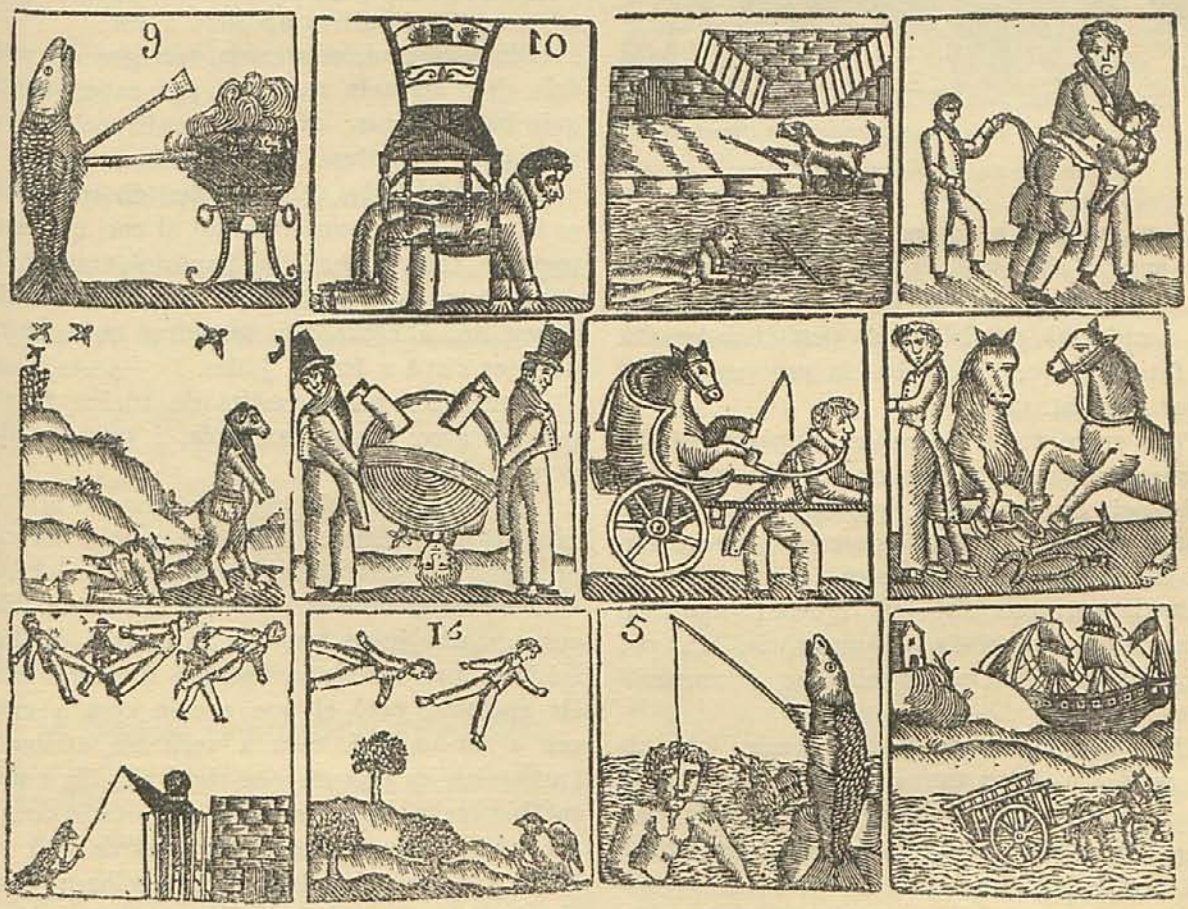

Del llibre *Les auques*

FRAGMENT DEL FULL POPULAR «EL MÓN AL REVÉS»

Gravat per la casa Roca, de Manresa, avui conservat només que per aquest bocí, i probablement no publicat.

© Biblioteca Nacional de España

NOTES DE SETMANA SANTA

ELS DOTZE APÒSTOLS DE LA PROCESSÓ DE PONÇ

Les processons de Setmana santa d'aquesta vila, filles de pietat secular, tenen notes simpàtiques i exemplars, com és ara la concurrència de penitents d'ambdós sexes, que en virtut d'una prometença van a la processó, descalços, alguns

Dibuix de J. Barrillon, tret d'una fotografia

APOSTOLAT DE LA PROCESSÓ DE PONÇ

amb un santcrist a les mans, i altres, com alguna vegada s'ha vist, el d'un home que hi va anar cul arreres, braços en creu, portant una atxa a cada mà, per bé que la penitència resultà tan fatigosa, que en acabar la processó hagué d'ésser auxiliat.

Però entre totes les notes simpàtiques d'aqueixes processons, potser no n'hi ha cap com l'assistència de l'apostolat, que canta fins a dues vegades tot el psalm *Miserere mei Deus*, tan llarg és el curs de la processó.

De la patxoca que fan aqueixos apòstols, abillats amb apropiada indumentària, en pot judicar el lector en el croquis que acompanya aquestes ratlles.

Al començament de la Quaresma, tots els nens de deu a dotze anys que tenen bona veu i desitgen formar part del Col·legi Apostòlic, sol·liciten llur entrada al director, qui els ensinistra en el cant del psalm.

Admesos que són, i en començar els assaigs, cada dia abans d'anar a estudi, a la tarda, se'ls prova la veu a tots i a cada u, i s'elegeix, perquè representi sant Pere, el de més bona veu i de majors condicions artístiques, i l'elecció segueix per al que ha de representar sant Joan.

El primer, o sigui sant Pere, entona el primer verset, en sortir la processó de l'església, i el segon ho fa quan, cantat totalment el psalm, es torna a començar, la qual cosa sol esdevenir quan la processó ha arribat a la Plaça del Planell.

Perquè aquests papers s'adjudiquin, es necessita que el nen estigui dotat d'una veu pastosa i ben timbrada, puix que pels poncicans és un esdeveniment anar a sentir, i ponderar més tard, la manera com sant Pere, primer, i sant Joan, després, han cantat, modelat i jugat, allargat i sostingut la veu en pronunciar les paraules *Miserere mei Deus*; les finals del verset ja les canten tots els altres apòstols a cor.

Dimecres sant, a la tarda, sortegen els vestits dels deu apòstols restants, per saber cadascú quin ha de portar. No hi ha preferències; el que tots voldrien refusar, si poguessin, és que els toqués el de Judas, i es pot ben dir que mentre es fa el sorteig estan amb l'ai! al cor, que no els toqui la representació de l'apòstol traïdor, i es dóna el cas que el designat per la sort cedeixi el seu lloc a algun noi necessitat que per unes pessetes s'avé a fer de Judas.

Sant Pere porta vestits de túnica morada, mantell groc; sant Joan, roig, i tots els altres groc o blau.

Els dotze apòstols van a la processó arrenglerats en dues fileres. A la mà porten un ciri i un bastó de sangrinyol, i procuren que el bastó doni a la cara de fora. Aqueix bastó és l'obligat per a matar jueus per tota la canalla de Ponç, i àdhuc amb un de la mateixa fusta els maten els apòstols, però el que porten com a crossa, per a dir-ho així, com a veritable atribut de l'apostolat, es procura que sigui alt, llis i sobretot bigarrat, i hi practiquen certs talls de ganivet que permeten d'arrencar tires de pell. Els bastons de sangrinyol els van a collir a vora el riu Segre, entre mates d'esbarzers, quasi sempre.

Doncs bé, els apòstols porten el bastó insígnia i, a més a més, un altre bastó per a matar jueus.

© Biblioteca Nacional de España

Durant la funció de la tarda del Dijous sant, així com una mena d'autoritats, ocupen un lloc preferent a l'església.

De bon matí del Divendres, acompanyats de persona major, van a cantar el *Miserere* per les masies que hi ha esparramades pel terme, a canvi que per llur treball se'ls donin diners i ous, els quals en finalitzar són equitativament repartits entre la colla.

Aquell qui els guia sap molt bé la posició de la casa a la qual van a cantar, i per aquest motiu es fa venir bé el que s'ensopegui ésser l'hora d'esmorzar, de dinar o de verenar a bones cases, les quals tenen a gran honor menjar amb els apòstols.

A la nit, després de córrer el terme tot el dia, arriben a Ponç cansats i enrogallats de tal manera, que ni sant Pere ni sant Joan no es poden lluir gaire fent els refilets del solo amb el qual entonen les primeres paraules del psalm, i no hi valen els ous crusos que es prenen perquè tinguin més bona veu ni els trossos de sucre candi roig que tenen a la boca per aclarir-la.

Comunicat per RAMON AUDET I BAGÀ.
(Ponç.)

VINGUEN FIGUES AL SARRÓ

Durant la processó del Dijous sant, a Vilassar de Mar, un pregoner acostuma exhortar a la contemplació de la Passió i Mort de Jesucrist, amb aquest clam:

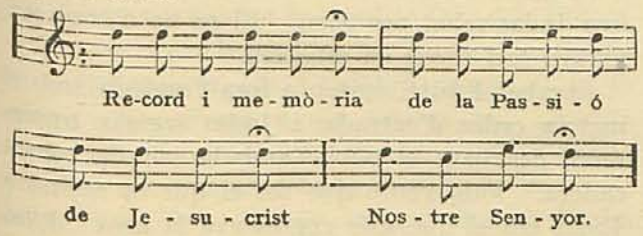

(Resant un parenostre i deu avemaries davant d'aquest misteri es guanyen seixanta dies de perdó.)

I un pregoner molt tranquil solia afegir:

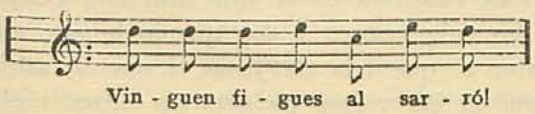

Perquè, com a propina, li donaven figues, les quals anava posant al sarronet.

Comunicat per PERE RIBOT I SUNYER.

SETMANA SANTA D'ARTÉS

La Setmana santa, a Artés, comença com a tot arreu per guarnir-se el Monument amb el concurs de tot el poble : qui hi porta uns maigs, qui deixa cintes, qui uns candelers d'argent; és a dir, s'hi posa tot el millor que hi ha a les cases. A dins de l'urna es posen unes coquetes de cera que es reparteixen el Divendres, en desparar-se, i que les famílies guarden curosament per a casos de malaltia.

A la funció de la tarda la quitxalla maten jueus amb el tronc o rama del llorer que serví per anar a beneir els rams el Diumenge, després que se n'han tret les fulles per a guardar-les per a les bugades, per a cremar-les en moments de tempesta, etc.

El que mou especialment la devoció del poble és la processó de la nit. Tothom fa el que sap per al seu major lluïment i la il·luminació dels balcons de les cases es fa de manera esplèndida.

Hi concorren sis misteris : el de l'Oració de l'Hort, que guarden durant l'any a cal Miqueló; el de l'Assotament a la Columna, que custodien a ca l'Hortolà; el de Jesús al Sepulcre, que el tenen a cal Quingles, i el del Davallament de la Creu, a cal fuster Faura. Hi ha el cinquè, que cuiden i condueixen els pagesos de la vila, i el guarden a cal Magí, i el sisè, que és portat a la processó per dones vídues. Aquest darrer és dipositat durant l'any a l'església, i el dels pagesos, ells mateixos en paguen la conservació i embelliment; però dels quatre primers, les dones de la casa guardadora, amb la vènia del senyor rector, cuiden de recaptar cabals durant l'any en els bateigs i casaments.

A cada casa on tenen els quatre misteris primerament anomenats, guarden tres vestits d'apòstol — en conjunt, dotze —, que són els dotze apòstols de deu a tretze anys que van a la processó i criden fortament l'atenció per llur abillament i pels atributs que cada un d'ells porta: Sant Pere, les claus; sant Jaume, la carabasseta; Judas, la bossa; etc., etc.

Cal advertir, també, que el Sant Crist gros que hi ha a l'església el porten a la processó aquelles persones que han fet promesa de dur-lo, en substitució de les vestes que abans hi anaven amb cadenes al cos i una creu al coll.

Durant la processó, com és de consuetud, es canta el salm *Miserere mei Deus*, alternant el cant de la clerecia amb el del cor. Els versets

© Biblioteca Nacional de España

d'aquests són més solemnes, i un fiscorn els dóna l'entrada amb les notes usuals:

El poble posa lletra a aqueixes notes i fa dir al músic : «Per guanyar sis rals», al·ludint a la quantitat que algun dia guanyava.

El Dissabte sant la canalla s'associa a l'hora del toc d'*Al·leluia* movent gran gatzara : fan esquellots amb llaunes i altres objectes de metall. Així se'n van a les cases de pagès a saludar-los i a demanar alguna llaminadura.

Comunicat per C. Sobrevals i Berenguer.

TUTUT!... FIGA.

A Calella és de notar, en la processó del Dijous sant a la nit, la multiplicitat d'atributs que van entre els misteris, tals com uns tres claus, un plat de cendra, un cap de mort, etc., etc.

A davant de cada misteri van uns nois vestits amb túnica negra, guarnida amb punys i collet de puntes, que duen penjat del braç un mocador de figues seques.

De tant en tant canten o declamen cridant:

«Tingau record i memòria de la mort i passió de Jesucrist Nostre Senyor.»

Toquen un toc de trompeta i mengen una figa. Per això la gent, i ells mateixos, diuen: «— Tutut!... Figa.»

Comunicat per Frederic Poch i Martínez.

UNA NOTA DE ROCALLAURA

A la nit del Divendres sant, quatre dones vídues porten el tabernacle de la Mare de Déu dels Dolors, i altres quatre fan llum amb una atxa.

Són preferides les que fa més temps que són vídues.

Totes van descalces, a peu de mitja.

Comunicat per Anton Torrelles.

UN AUTE DE FE A ARGENTONA

En llegir la relació escrita pel senyor F. Blasi i Vallespinosa, de les processons de Setmana santa al fascicle II d'Arxiu de Tradicions populars, sobretot del que es fa a Verges, vaig recordar que jo he vist una semblant cosa a Argentona de Mataró, quan anava a predicar. No ho fan cada any; crec que és cada cinc anys. I consisteix en un vertader Aute sacramental, que representa el Sant Sopar. Els joves, ja granats, es vesteixen d'apòstols, amb túniques, i es posen barbes i perruques. Allà cap a les nou del vespre del Dijous sant, entren pausadament i amb solemnitat a l'església, a parelles, i presidits pel que fa de Jesús. Tots porten uns palmons verds recolzats a la cadera i inclinats de faisó que facin arc els de cada parella. Jesús els precedeix amb les mans creuades davant del pit. Al darrera de tots va Judas, amb un palmó trencat, sol, picant a terra amb el palmó, irreverend, llambregant els ulls a dreta i esquerra i fent ressonar els quartos que porta a una bossa de cuiro gruixut i acartonat. Arribats al presbiteri, tots fan reverència al Monument, menys Judas, irrespectuós que es gira de cul i fa pam i pipa.

Posats en semicercle al presbiteri, al davant del Monument, Jesús els fa una prèdica de conhort i comiat, que és una glossa-resum del de l'Evangeli. I quan els diu que un d'ells li farà traïció, van venint d'un a un per preguntar-li qui serà. Quan arriba Judas, ho fa descaradament; Jesús li contesta amb amor i li dóna un bocí de pa, que Judas rebat per terra. El pa ha d'ésser sec, perquè faci soroll en rebatre'l.

Acabat l'Aute, surten a fora l'església amb el mateix ordre d'entrada, i Judas segueix irreverend, desafiant el públic amb la mirada provocadora. Vaig veure que tot el que es referia a Judas era el que més engrescava la gent. L'església, atapeïda; però no se sent ni una mosca. Només quan entren els apòstols se sent aquella remor de les coses grans : «Ara, ara, ara entren!» A fora l'església no sé què més fan, perquè ja no ho vaig veure. L'any que jo hi era, era un pastor el que feia de Jesús, i que se sabia de memòria els versos de tots els altres i els els ensenyava.

Comunicat per Manuel Bordàs, Schol. Piar, de Barcelona.

© Biblioteca Nacional de España

Tocs dels armats

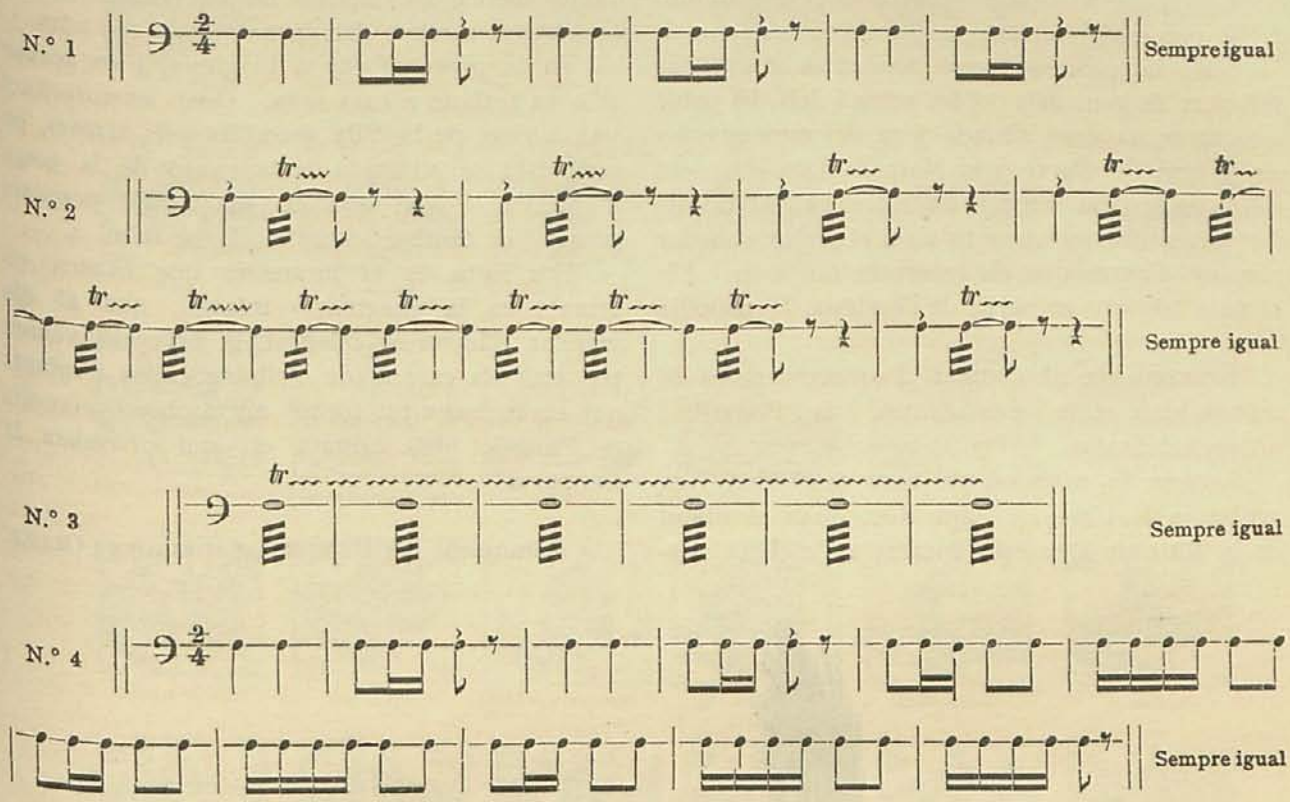

ELS TOCS DEL TAMBOR DELS ARMATS

A Bellpuig, com a tots els pobles de Catalunya, se celebren les festes dels Dolors i de Setmana santa, amb aquell lluïment compatible amb els mitjans que disposa la població, i a Bellpuig amb una miqueta més que hi fa posar la força de la tradició interessada a fer ben ostensible el seu amor a la Mare de Déu dels Dolors.

La històrica imatge de la Verge dels Dolors té a Bellpuig capella i cambril propi, de ja fa temps. No se sap a qui deu la vila aqueixa formosa i commovedora imatge; només hi ha tradició que vingué d'Itàlia fa més de dos-cents anys, i no fóra estrany, perquè durant l'Edat mitjana alguns fills de Bellpuig exercien a Itàlia importants càrrecs polítics. Doncs bé, aqueixa imatge és el centre d'atracció de tots els fills de la vila que vivim ací i són escampats pel món. El culte que se li tributa és desusat i arriba al punt màxim en la diada de la Mare de Déu dels Dolors, al peu mateix de la Setmana santa, i en la processó del Dijous sant a la nit.

En ambdues diades van a les processons solemnes que se celebren, un escamot d'armats que animen molt la part externa de la festa donant-hi una nota molt virolada amb el tambor, perquè els armats de Bellpuig es mouen i actuen a compàs dels tocs d'un tambor, de què anem a parlar.

Prenen part principal en les festes de Setmana santa, puix que surten per primera vegada el dia de la festa dels Dolors, van a acompanyar sempre l'Ajuntament, quan va de casa la Vila a l'església parroquial i viceversa, presten guàrdia al peu del Monument i, per fi, van a la processó del Dijous sant, a la nit. Però com que llueixen totes llurs habilitats, diguem-ho així, la nit del divendres de Dolors, a la processó de la Mare de Déu, donarem a conèixer els tocs que executen aqueixa nit en els diversos moments en què actuen.

Entren en funcions després de sopar, del dia dels Dolors, a l'objecte de preparar-se per a la processó. Llavors van a casa del capellà de la Congregació, al compàs de la melodia núm. 1.

Allí s'han reunit els capellanets, una colla de xicotets de cinc a deu anys, vestits amb sotana, sobrepellís i bonet, que duen penjat al pit un escut dels Dolors.

Al mateix compàs van a cercar el prior; d'allí, a casa la priora, i finalment al col·legi de les Germanes Carmelites, en el qual recullen una

© Biblioteca Nacional de España

munió de nenes petites, vestides de blanc, des d'on, ja reunits tots els components que aniran a la processó, fan cap a l'església parroquial.

Surt la processó, que acuden a presenciar infinitat de gent dels pobles veïns i dels del poble que tenen la casa situada fora del curs que ha de passar. L'afecte a la Mare de Déu els porta allí, però hi ha sempre un xic de curiositat de veure'n el lluïment, segons sigui el major o menor nombre d'atxes que els priors hi fan anar. Els armats toquen, en sortir de l'església, la melodia núm. 2.

S'entén que al compàs d'aqueixes notes és mouen els armats i evolucionen, i fan l'estrella i altres habilitats.

Segueix la processó pel curs acostumat i en arribar a la plaça de Sant Roc, quan el túmul de la Mare de Déu està encarat a l'església parroquial, i encara que no sigui la mitja nit, es fa major silenci; al campanar toquen l'oració, durant la qual el tambor dels armats fa el toc núm. 3.

Va la processó cap a l'església, i en acabar se'n va tothom a casa seva. Quan les autoritats van a casa de la Vila precedits pels armats, en arribar-hi se situen a cada cantó de la porta d'entrada, i així que els magistrats populars passen, el tambor executa el toc núm. 4.

Tan forta és la impressió que causen els armats en la imaginació infantil, que al dia següent d'haver-se celebrat la processó veureu per tots els carrers de Bellpuig colles d'infants que evolucionen tot tocant un tambor i precedits de l'angelet dels armats, el qual precedeix la comparsa.

Comunicat per RAMON SALADRIGUES I OLLER.

© Biblioteca Nacional de España

Núm. 2.)

EL MERCAT DE VALENSIA.

1 El café caliente. 2 Ama acabem estes sebos. 3 Leche de cabra, á la leche. 4 Comprau cols. 5 Carbóooo. 6 Comprau pimentons.

7 Pasaan. 8 ¿Vol crialles? 9 Al buen chorizo de Estremadura. 10 ¿Cuantes llenegues vol? 11 Aigua de la font. 12 ¿Ama, vol ous?

13 Térra yoleta, terreta yolé. 14 Vólen pollastres y gallines? 15 Oli 16 Señoret, cómprem este ramellet. 17 ¿Ama vol graneres? 18 Peix del bolich.

19 Nostrama hia fem? 20 Comprau raim. 21 Comprau olives, olivero. 22 ¿Qui compra freses? 23 Comprau magranes. 24 Formachets.

25 Pan de Mallorca. 26 Comprau sireres. 27 Aigua de sevá. 28 Comprau pomes. 29 Acabem estes carchofes. 30 Cocota y vi.

31 ¿Volen un forc d' alla? 32 El foguérer. 33 Carabassa la mel porte bellint. 34 El tramusseeer. 35 Comprau taronches. 36 Nueces de aragon.

37 Comprau peres. 38 Melons de l'óyos. 39 Comprau formache. 40 Un billet del loto. 41 Cansalá y llonganisa. 42 Arrop y tallaetes.

43 Cuán torrat il pese? 44 El datilero. 45 Señora vol una panella? 46 Mistos de cunoleta. 47 Castañes torraes. 48 El cacahuerooee.

JATIVA:—Imprenta y gran fábrica de santos, soldados y cortapacios para las escuelas, ejecutada la impresion con máquinas movidas por el agua y el vapor.

AUCA VALENCIANA

Una de les il·lustracions del llibre *Les auques*

© Biblioteca Nacional de España

COSTUMS MONACALS

LA PITANÇA DE LA DIFUNTA

L'orde del Císter estima eminentment els seus difunts. Als que l'orde ajunta en vida per a practicar els consells de l'Evangeli, sots la professió d'una mateixa regla, no els pot separar pas la mort, car aquesta no és més que una separació aparent i transitòria, i per això, entre vius i difunts, hi ha establert un corrent de vida espiritual, que en llenguatge cristià i teològic s'anomena la «Comunió dels Sants». Tot allò que practica l'orde del Císter a favor dels seus difunts, no diré que sigui un excés, però sí que cal afirmar que, amb seguretat, hi haurà poques ordes religioses que, oficialment i de regla, donin a aquesta devoció una importància tan gran. No és ara el meu intent de detallar una relació de tot el que practica l'orde per al bé etern dels membres propis i benefactors llurs, que han traspassat aquesta vida; em concretaré solament a donar ací una breu notícia del deure sagrat a què vénen obligades les monges del monestir de Vallbona, després de la mort d'una de les seves germanes, i més que tot, a explicar en què consisteix el típic costum de la «Pitança de la difunta».

Així que mor una religiosa, la cantora redacta uns breus o bitllets mortuoris, que, abans d'haver-hi correus, la portera donava a mans dels peregrins, per ésser lliurats als altres monestirs de l'ordre més propers. La fórmula de ritual és aquesta:

«El dia ... de ... del present any, ha mort, al nostre Monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges, la religiosa sor ... Pel descans etern de la seva ànima us demanem, per caritat, l'auxili dels vostres sacrificis i oracions, i us prometem els nostres per aquells i aquelles que ens recomanareu de la vostra part. La seva ànima descansi en pau.»

Tot el bé que es fa per la difunta abans de la seva deposició al fons de la sepultura, es considera fora del deute sagrat que li és degut d'obligació. Aqueix deute consisteix que tots els dies, fins al 30 de la seva mort, es resi un sufragi de comunitat, amb la corresponent oració, en tots els oficis de difunts, tant a laudes com a vespres. Aquesta última es repeteix a totes les misses quotidianes i conventuals, quan ho permet la rúbrica. La comunitat canta, així mateix, tres misses, fora de la del dia d'òbit, en el tercer, setè i trentè dies; les coristes diuen un salteri, i les converses, cent cinquanta parenostres o cent cinquanta misereres, i en arribar al trentè dia de la deposició, durant el qual l'espai de temps mai no és ocupat el seu grau i seient del cor, aula capitolar i refetor, reunida la comunitat en capítol, després de la lliçó de la santa regla, i fetes les observacions que Missenyora creu del cas, iniciades amb la fórmula rubrical «— Parlem de la nostra Orde», es quan la cantora, en actitud humil, davant l'abadessa, diu : «— Avui fineix el trentè de la nostra germana difunta, volgueu absoldre la seva ànima.» Missenyora l'abadessa respon : «—L'ànima de la nostra germana reposi en pau.» I amb el cant del *De profundis* i col·lecta pròpia s'acaba el capítol.

Heus ací els principals sufragis que fan les monges de Vallbona per les seves difuntes. Moltes d'altres pràctiques pietoses podria descriure en les presents ratlles, que deixo de fer-ho per ocupar-me del típic costum de «La pitança de la difunta», observat religiosament en aquest monestir. Durant els dies del trentè, a la refecció del migdia, després que Missenyora ha beneït la taula i la cantora ha cantat el primer punt a la trona, una de les dues setmaneres de refetor serveix el plat a la presidència, i una mica després, les dues juntes, una amb el plat de la pitança que acostuma a menjar diàriament una religiosa, i l'altra amb un plat amb un pa, passen pel mig del refetor i es presenten davant l'abadessa, la qual, en veure que aquell menjar és el que corresponia a la monja difunta, diu aquestes paraules: «— L'ànima seva descansi en pau.» Aquesta pitança, deixada a la dreta de la taula presidencial, es lliura després a un pobre, i es procura, a ésser possible, que sigui cada dia diferent. La del primer dia es dóna a la persona que ha obert la sepultura.

Deu ésser de tanta agradança als difunts de l'orde aquest costum, que, segons es llegeix en la

© Biblioteca Nacional de España

Crònica, una vegada un monjo, difunt de poc, per especial voler de Déu, i durant els dies del seu trentè, es va aparèixer rodejat de flames al cellerer (administrador), bo i queixant-se, amb to sentimental, del molt que sofria al purgatori, per haver escurçat la pitança que tots els dies, en sufragi seu, es donava als pobres, i que, esmenat el cellerer d'aquesta falta, una altra vegada se li aparegué ple de glòria, bo i donant-li les gràcies en nom de Déu. Per aquest motiu, el monestir de Vallbona, zelós de les tradicions de l'orde, ha conservat aquesta, que ve a ésser una obra satisfactòria i de misericòrdia per als vius i difunts, i una almoina que pot lliurar de l'eterna mort.

FRANCESC BERGADÀ, prev.
Capellà del Monestir

EL FORN DE TORÀ

Als baixos d'una casa del carrer que pren el nom de «carrer del Forn», està edificat el forn públic de coure pa, o forn de la vila. És capaç per a coure la quantitat de 36 arroves de pasta cada fornada. De manera que les dotze dones que hi podien entrar a pastar cada fornada, entre totes no devien portar sinó aquesta quantitat de pasta.

No se sap la data fixa de la construcció d'aquest forn. El dia 8 de juny de l'any 1589 els prohoms i Consell general de la vila acorden en consell que, «quant lo del forn, se lexe a albitre de sa Excelencia». A 4 de gener del 1598 «S'és determinat que's fassa altre forn, i que pujon a sa Exa. per a suplicar-lo-hi». En un memorial del que demana la Universitat de la vila de Torà al senyor governador general de l'excel·lentíssim senyor Duc de Cardona el dia 19 de juny de l'any 1632, entre altres coses és demanat: «Que concedesca fer un forn.» L'any 1642, el mes d'abril els paletes feren reparacions en el castell del senyor Duc i en el forn de la vila. Per a les obres del forn foren portades de Cardona sis càrregues de sal.

Continuà el forn essent propietat del comú de Torà, qui el tenia sota domini i alou del senyor territorial, que era el senyor Duc de Cardona, però lliure de tota prestació de laudemi, cens i censal i de qualque altre gravamen. Fou a la meitat del segle XIX, quan el Govern nacional d'Espanya, amb la llei de la desamortització, s'apropià dels béns del comú de Torà, i, per tant, del forn de la vila.

Ramon Alzina i Anyer, propietari de Torà, a fi i efecte que el forn tornés a ésser propietat dels toranencs, el comprà al jutge de primera instància de Lleida senyor Francesc Dato i Obispo, el dia 31 de juliol de l'any 1859; i el dia 2 de setembre de l'any 1860, amb escriptura feta del notari de la vila de Guissona senyor Josep Umbert de Soler, traspassà la propietat del forn de la vila a trenta-set caps de casa habitants a Torà (els principals de la vila, entre els quals el senyor rector mossèn Joan Prat i Roset, prevere), pel preu de 1,995 rals de velló.

L'any 1868, el dia 8 de novembre, els trenta-set propietaris del forn acorden que les entrades a favor del forn resultants de les diferents fornades fetes durant l'any, siguin invertides tots els anys, després de pagades totes les despeses que calguin per a la conservació del forn, per a la il·luminació pública dels carrers de la vila. Devia ésser aquesta il·luminació per mitjà de fanals de petroli clavats, a l'alçada de 2 metres, a les cantonades dels carrers (principalment sota els coberts); i que el vigilant municipal cuidaria de tenir encesos) tots els vespres fins a les dotze, sobretot les nits que no fossin il·luminades per la lluna. També acorden els propietaris que cap forner pot cobrar més de 6 unces de pasta per cada arrova que sigui pastada al forn.

Eren elegits anualment, la diada de Cap d'any, dos comissionats d'entre els propietaris que curaven de tot el que feia referència al forn.

A 13 de setembre de l'any 1883, essent comissionats Ramon Elies i Josep Soler, es presentà mossèn Josep Graells, prevere organista, i en nom de la reverend Comunitat de Preveres de l'església parroquial de Sant Gili abat, demanà als senyors propietaris del forn si tindrien l'amabilitat que les entrades resultants a favor del forn durant l'any present, fossin destinades a la reparació de l'orgue de la parroquial. Els senyors propietaris accediren a la demanda, i lliu-

© Biblioteca Nacional de España

raren a la reverend Comunitat de Preveres els 953 rals de velló que el present any resultaren de benefici a favor del forn. Aquell any foren col·locades a l'orgue unes manxes noves.

L'arrendament del forn es feia al més-dient el dia de Cap d'any, en sortint de Missa major, al mateix local del forn. Exposada la tava, o plec de condicions, a la porta forana del local, i asseguts els dos comissionats en la presidència, l'agutzil municipal anava cridant al públic que omplenava el local, les diades que en aquell moment eren posades a la subhasta. «— Del dilluns — deia l'agutzil — en donen... (el preu que en donaven). Qui en dóna més?... A la una!... A les dues!... A les tres!» I quan era arrendada una diada, es passava a l'altra. D'entre el públic sortien les veus dels postors que apujaven o acceptaven el preu de la diada.

El resultat de l'arrendament del forn, l'any 1869 fou així:

	Rals
Dilluns : Ramon Labró.....	168
Dimarts : Isidre Castells.....	248
Dimecres : Baltasar Ferrer.....	260
Dijous : Ramon Labró.....	240
Divendres : Damià Peguera.....	172
Dissabte : Joan Anyer.....	368
	1,456

L'any 1889, essent comissionats Martí Esteve, apotecari, i Josep Soler, metge, per a recordar millor als arrendataris de les diades del forn la seva obligació, posaren exposades al públic el dia de l'arrendament les

«Condicions sota les quals s'arrenden les diades del forn, i que hauran de complir puntualment i sense excusa els seus arrendataris. Primer : Cada forner té l'obligació de treure totes les dones que vulguin pastar a la seva diada. Segon : Cap forner podrà cobrar més de sis unces de pa per arrova. Tercer : Cada forner ve obligat a pagar l'arrendament per semestres vençuts als comissionats que representen la societat del forn. Torà, 20 de desembre de 1889. Els comissionats : Martí Esteve, Josep Soler.»

L'arrendament de la diada del dilluns sempre estava taxat a un preu més baix, perquè l'arrendatari d'aquesta diada havia de gastar doble llenya que els altres per a escalfar el forn tancat durant el diumenge, i eren poques les dones que pastaven aquest dia. També el de la del divendres era a un preu més baix que els altres, perquè en aquest dia les dones, més atrafegades per raó del mercat, no acostumaven a pastar.

La dona del cap, o la primera d'enfornar la pasta en cada fornada (que solia ésser la que portava més pasta), en donava de caritat dos grapadets. D'aquests dos grapadets es feien dos panellonets : el de l'Obra parroquial, assenyalat amb una creu damunt, i el de les ànimes del purgatori, assenyalat amb una ratlla damunt. Eren portats aquests panellonets a la drogueria de Bonifaci Bosch, on eren venuts al preu de 5 cèntims la lliura de pa; i amb el producte dels primers eren comprades candeles de colors, que eren distribuïdes tres a cada una de les cases de la vila la vigília de la festa de la Mare de Déu del Candeler. Del producte de la venda dels segons panets se celebrava misses a sufragi de les ànimes del purgatori.

Els arrendataris del forn eren cada any els destinats a portar el sepulcre de l'Assumpta durant la processó del dia 15 d'agost.

Per a organitzar bé les diferents fornades que solien tenir cada diada, els forners, quan una dona anava a ésser manada per a pastar, li preguntaven poc més o manco la quantitat de pasta que ella portaria al forn. Dues hores abans de la fornada avisaven les dones a posar l'aigua al foc, i una hora abans a amassar la pasta. Les dones mentre feien els pans al forn, els assenyalaven amb senyals convencionals fets damunt del pa. L'una feia un pessic damunt de cada pa dels seus, l'altra una creu, l'altra una ratlla, etc.; i se'l deien unes a les altres el senyal que adoptava cada una, per a així conèixer a quina dona pertanyia el pa cuit, quan el forner l'anava traient del forn. Les dones gairebé mai no feien pans sols al forn, sinó que també feien cocs ensucrats, amb pinyons, amb ametlles; també coques amb pebrots, amb greixons; per la Setmana santa, panades, i per Pasqua, mones.

El pa cuit i tret del forn era pesat en un canastró que hi havia al mateix local del forn. Pel treball eren donats 5 cèntims al pesador, que per tradició era sempre una persona de la família de cal Ferrer del carrer Baix.

Durà muntat d'aquesta manera el forn fins a l'any 1904. De llavors ençà anà decaient, perquè la gent preferia pastar a les fleques que no pas al forn de la vila. En fer-se càrrec del forn l'Ajuntament, canvià els fanals de petroli de la il·luminació dels carrers per fanals de gas acetilèn. Actualment està del tot plegat el forn de la vila, perquè tothom compra el pa als flequers; i la il·luminació dels carrers és per mitjà de bombetes elèctriques, pagades per l'Ajuntament.

MN. XAVIER BOSCH I COMELLAS, prev.

© Biblioteca Nacional de España

ELS AMORS RURALS A TRAVÉS DE LA CANÇÓ POPULAR[1]

(Acabament)[2]

Açò és, com que els mossos de soldada o de mules es lloguen per un any, i després és freqüent que canviïn d'amo, i àdhuc de poble, la noia d'aquesta cançó volia uns amors de curta durada.

A diferència d'altres que pensen de diferent manera:

«Ai, mare, casar, casar,
que el festejar no acontenta:
lo festejà és per una hora,
lo casar és per a sempre.»

«La rosa del mes de maig,
si no la colliu es passa;
també és passen les xicotes
si els seus pares no les casen.»

«Ai, mare, caseu-me,
que ja tinc lo temps,
ja em sé tot lo Credo
i els deu manaments.»

«Merceneta fes-te el monyo
que el teu pare et vol casar,
los fadrins són a la porta
que es reventen de cantar.»

«Jo casà em voldria;
jo no dic a on:
a la Manresana,
prop de Sant Ramon.»

* * *

De vegades, des que l'amor inquieta un cor fins que s'obté la correspondència d'ésser estimat, passa un bon xic de temps, i sobretot es travessen moments de faisó diversa.

L'enamorat al començament es mostra tímid, i d'aqueixa timidesa n'hi ha força mostres:

«Si sabies, donzelleta,
la pena que el meu cor passa!
Si te'n feia demanar,
si em daries carabassa!»

«A totes les portes canto,
a la teva dissimulo,
perquè ta mare no diga:
" — A la quadrilla va el tuno!"»

«L'espardenya tinc rompuda
de pujà i baixà la plaça,
lo que et demano, Mundeta,
que no em donos carabassa!»

«Carrê amunt i carrê avall,
so perdut la lligacama;
jo no sé que pagaria
que l'amor l'hagués trobada.»

«Marieta, vós sou meva
i no m'ho podeu negar,
que un dia m'ho vau prometre
a la voreta el segar.»

«Tu de l'espardenya blanca,
gran jove, polit fadrí,
si no t'enganyés una altra,
t'hi casaries amb mi?»

«De què et serveix lo rondar
i el rompre les espardenyes?
Si no te la volen dar,
senyal que no la mereixes.»

De vegades es tira un entretoc, es dóna un consell interessat, es malparla d'un rival o de l'ofici que té, posposant-lo al de pagès, o viceversa:

«Marieta, quan te casos,
no et casos amb cap pagès,
que et farà menjar bajoques
i et farà llevà a les tres.»

«Maria, pel bé que et vull,
no et casos a la Ribera,
que et faran menjar bajoques
i flors de carabassera.»

«No et casos amb cap ferrer,
no t'enganyon ferradures;
val més una oliverada
que tots los malls i encluses.»

«Marieta, no t'hi casos
amb lo Joan de la Riera,
que et farà portà espardenyes
com si fossis pastissera.»

1. Conferència donada a l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Pre-història (Universitat Literària de Barcelona).
2. Vegeu el fascicle v.

© Biblioteca Nacional de España

La frisança, fins a estar segur que no se sofreix endebades, per força havia de produir flors ben estimables, puix que diu una cobla:

«Lo mal de l'amor
és mal de migranya.
Bé ho sabia jo
de quan festejava!»

«De les Madalenes vinc,
confessat i combregat;
m'han donat per penitència
que hauria d'ésser casat.»

«De ton pare tinc lo sí,
i de ta mare la paraula...
I de tu no en puc tenir
paraula bona ni mala!»

«Diu que el mal de *amores* mata;
jo dic que no mata, no:
si el mal de *amores* matava,
quan temps ha que ho fóra jo!»

«No em vingos amb gorrondinyes
ni amb palla de fesols,
ni amb guixes mal cavades...
Dis-me si em vols o no em vols!»

Quan dos enamorats han renyit momentàniament, de vegades una cançó bé a propòsit per a fer un retret o exposar una temença:

«Sempre m'envien a dir
que veniu, i mai veniu.
Ara m'heu dat a comprendre
la poca amor que em teniu!»

«No em digueu morena, no,
que em fareu prendre quimera:
no em digueu morena, no,
que sóc negra vertadera.»

«Encara que hàgem renyit,
no me'n fassos mala cara;
tot això vindrà a parar
un beset i una abraçada.»

«A ta mare ho he de dir
que te'n compro un *telegrafo*,
per a saber les notícies
del d'*arriba* i del de *abajo*.»

«Encara que portos clenxa
i sabates amb taló,
cada dia que fas festa
mudes de festejador.»

Però, ja segur del mutual afecte, ¡què hi fa que surtin entrebancs i que no tinguin manera de comunicar-se!

Bé prou que s'ho diran amb una cobla:

«No me n'envios recados,
que no te n'enviaré;
la teua amor i la meua
no la tenen de saber.»

«Fins que em veiesses difunta,
difunta en mig de quatre atxes,
fins que em veiesses difunta
no perdos les confiances.»

«Maria, no estigueu trista,
en la tristor no hi penseu,
que algun dia sereu meua
si ve de la mà de Déu.»

«Maria, no estigos trista,
ni trista ni enutjada,
que el Josep no s'ha casat
ni ha mudat d'enamorada.»

Quan els amors llisquen plàcidament i cap contrarietat no ennuvola el curs d'uns amors, ja podeu dir que les cançons reflectiran l'admiració i el gaudi del cor enamorat:

«Maria, tota sou flors;
sou com la mauva marina:
en caminar donau aire,
tot parlant, saviduria.»

«Marieta agraciada,
tu te'n pots ben alegrar:
una rosa a cada galta
i un clavell a cada mà.»

«La Maria prou és guapa,
si la mirau amb lo llum;
pareix una mansaneta
collideta al mes de juny.»

«Mireu-vos-la quan va a missa:
amb lo garbo que ella hi va;
amb lo vent de les faldilles
tota la gent fa girar.»

«Maria, tota sou flors;
sou blanca com llet colada,
sou com rosa del roser
florida a la matinada.»

«Donzella, tanta hermosura
jo no sé com vos ho feu,
no sé si és ventura vostra
o si vos la dóna Déu.»

De vegades una cosa proposen els joves i una altra en disposen els pares, i per això mateix no tots els amors arriben a fi de bé. Quan

© Biblioteca Nacional de España

un dels dos interessats no hi té cap culpa, quantes vegades se'n planyerà manyagament, sobretot si el cor que escoltarà la cançó serva alguna simpatia pel cor desdenyat:

«Roseret de roses blanques,
per què et deixaves collir?
tan amics que n'erem *antes*,
ara hem hagut de renyir.»

«Ja m'han dit que ara teniu
la festejadora nova;
digueu-me la veritat,
si és més rica o més pobra.»

«Si tens una criatura,
deixa-me-li ser padrí;
si no m'ha estimat la mare,
que al *menos* m'estimi el fill.»

«Si jo fossa rei del món
posaria grosses penes:
no deixaria casar
los *viudos* amb les donzelles.»

«No em tiros flors ni violes,
que per mi has ben acabat;
me les haguesses tirades
quan te duia voluntat!»

Déu nos en guard d'un ja està fet! En aqueix cas, no hi ha més remei que la santa resignació, per a no sentir tant les falconades de la malaventura:

«*Ojos mios*, no ploreu,
teniu-ne més alegria,
que al *corazón* que viu trist
se li escursa la vida.»

«L'alegria del meu cor,
a fe, se n'ha ben anada;
algun dia tornarà,
que serà ben arribada.»

«Alegrem-on, alegrem-on;
ja que no tenim diners,
què en farem de la tristesa
si no n'acabarem res?»

«Fa set anys que sembro ordi
i no el puc arreplegar;
la mare sempre m'ho diu:
" — Com caram t'has de casar!"»

«Fa tres anys que só casada,
i cada any só mort un porc,
menos aquest any i l'altre,
i ara fa dos anys, tampoc.»

«Una que jo en festejava,
que m'hi volia casar,
al punt de lligar la garba
lo vencill se va trencar.»

Per tal d'aconsellar la joventut, s'han dictat cobles plenes de seny, com són ara aquestes:

«Una poma i una pera,
i un clavell de dos colors,
i un paneret de rialles
per a dâ als festejadors.»

«Lo cantar de la calàndria
és un cantar molt humil,
cantant, cantant, va dient-ne
" — Val més un amor que mil".»

«Maria, quan ets a missa,
gira la cara a l'altar;
no la giros al teu maco,
que te'n fa morî i penar.»

«Fadrí de dues deveses
no pot viure regalat;
un fadrí que en tingo dues,
doneu-li'n una aviat.»

«Dos pardals en una espiga
no s'hi poden mantenir,
dos galans amb una nina
no s'hi poden avenir.»

De la mateixa manera que entremig d'escardots i entre les plantes corrents surten flors exquisides, així mateix entre les cançons de ronda, tantes vegades inconsistents, n'hi ha de sentencioses que fan de bon escoltar:

«Algun dia me'n pensava
que tot lo món era pla,
ara he vingut a comprendre
que algunes costes hi ha.»

«Del mal de l'enyorament
ne planyeria les pedres,
perquè és una malaltia
que no l'entenen los metges.»

«Maria, quan vas a missa,
gira la cara al fossar,
així veuràs ta hermosura
a on ha d'anâ a parar.»

«Diuen que lo pebre pica,
la canyella i el safrà;
més pica una mala llengua
que tot lo pebre que hi ha.»

Quan la guineu no les pot haver, diu que són verdes. Això fa pensar la lectura de le

© Biblioteca Nacional de España

següents cançons, adreçades a persones algun dia volgudes, que després el record solament inspira desdeny o despit:

«Molts diuen casar, casar,
i jo dic que és *tonteria*:
val més una soledat
que una mala companyia.»

«Maria, posa't a monja,
que el cel ne tindràs guanyat;
lo que és fadrins d'aquest poble
per a tu no n'hi ha cap.»

«Pensava, la vanitosa,
que de *celos* me moria;
quins *celos* he de tenir
d'una cosa que no és mia?»

«*Anda allá, que no te quiero,*
que no t'hay de menester;
que ventures com les teves
tot arreu les trobaré.»

«Ventallet de dues cares,
prompte t'has caragirat.
Pensaves que et festejava?
Mai t'he portat voluntat.»

Del menyspreu a la burla hi va ben poca distància; tot és cosa del temperament de qui usa aqueixes armes. De manera que ben sovint se sentien burles que, si es mirava la causa que les originava, es veia que venien d'uns amors contrariats:

«Repareu-la quan va a missa,
amb lo garbo que ella hi va:
sembla una mula de carro
quan la menen a tirar.»

«*Tienes la casa muy alta*
i l'enxumenia amb pompa;
fas caminar de garruda
i els morros com una trompa.»

«Encara que portos clenxa,
butxaques al davantal
i sarrell a les anaues,
los fadrins no en fan cabal.»

«No et cal burlar de ningú,
que de tares prou ne tens:
ets negra, guerxa i gravada,
i faltada de les dents.»

«Mireu's a la Francisqueta,
mireu si en vesteix de bé,
que pareix aquell ninot
que es posa a dalt el paller!»

Dins una colla de rondaires que canten molta, molta estona, són tan variats els sentiments, que ens donen a comprendre les cançons ací anotades; per això quan les cobles no són ditiràmbiques per a esplaiar un afecte, ho són per a fer enrogir les galtes de la noia que escolta des de darrera de la finestra o des del llit estant:

«L'hereuet d'aquesta casa
ha tingut grossa ventura:
ha arroplegat una jove
peluda com una burra.»

«A tu que en festeges tants
i que no et cases amb cap,
te posarem una esquella
i t'aviarem al ramat.»

«Muntanyes de Montserrat
són altes i punxagudes;
la Maria frega els plats,
lo Josep li fa postures.»

«Maria, flor del *caraco*,
corazón sense res dins,
deu-me la Maria Antònia,
que és amiga dels fadrins.»

«Una xica que es diu Tuies,
que és del poble de l'Arnau,
ne festeja dotze o tretze,
llargues pessetes ne trau.»

«Ja m'han dit que us dieu Rosa,
i demà feu lo Roser,
no confiaré de Rosa
fins que casada us veuré.»

* * *

Han canviat els temps d'una faisó tan extraordinària, que, el meu país, qui l'ha vist i el veu no el coneixeria.

Els fadrins ja no ronden, ja no ballen la jota. Ara van al cinema, canten els cuplets de moda i ballen el shymmi i el tango. Abans podien dir:

«Balleu, fadrinets, balleu,
que ara ve la Quarentena,
i ja no ho tornarem a fer
fins a la Pasqua primera.»

Ara no miren Quaresma ni un altre temps. Les circumstàncies que han determinat la nova manera de viure són múltiples, i no és aquesta l'ocasió d'analitzar-les. Ens fixarem, només, que el primitiu cultivar la terra d'anys endarrera, sempre alegrat per cançons, ha cedit el pas a la maquinària agrícola, i les noves reus Bravants i

© Biblioteca Nacional de España

de desfons, els tractors i les màquines de segar i de batre tampoc no comporten pas les cançons amb què s'acompanyaven les feines pageses.

Els ràpids mitjans de comunicació fa que els joves vagin més a la ciutat veïna o a la capital, i saben i aprenen i tenen afany de coses que abans oblidaven i tampoc no els mancava saber. Això quan no són els cafeters, poc escrupolosos, que, darrera del negoci insà, porten al poble certes atraccions que, si més no, perverteixen i destrueixen la sanitat espiritual dels nostres fadrins. I pensar que l'any 1898 va venir a Linyola una cantadora de cafè i va ésser apedregada i foragitada del poble, i jo vaig poder croniquejar la indignació popular que va formar època!

Però el món progressa, i aqueix progrés material — d'Urgell ho puc ben dir — ha estat a costa de desfer-se de tot allò que li donava fesomia pròpia.

Déu no ens deixi de la seva mà.

VALERI SERRA I BOLDÚ

Barcelona, 29 de desembre de 1925.

EL CAMPET DE SANT ESTEVE

Els fadrins de Forès, tots inscrits a la Confraria de Sant Esteve, obtenen d'algun propietari que els cedeixi cada any un tros de terra de rostoll per a sembrar-hi llobins.

Obtingut el tros de terra, i quan està a punt d'ésser treballat, el majoral passava pel poble redoblant un tambor en senyal que al dia següent havia d'anar-se a fangar aqueix tros.

Quan la terra estava ben espoltrida i era temps de sembrar, tornava el majoral a avisar amb el tambor.

Si un dels fadrins no hi podia anar, pagava el jornal a la persona que hi anés per ell.

Quan venia el temps d'entrecavar el llegum, tornava el majoral a tocar el tambor i aleshores es donaven per avisades les noies del poble, que eren elles les que l'entrecavaven.

Tornaven els tocs de tambor quan s'havia de collir, també a càrrec de les noies; i de la mateixa manera s'avisava el dia de batre, feina que la feien els fadrins.

Quan era net el gra, se'l venien, i amb els quartos que se'n treia es pagava la festa del dia de Sant Esteve.

Aquell dia ells pagaven la missa, i a l'hora d'anar a oferir, el majoral presentava un capó al senyor rector.

Noti's que la cessió d'un camp per a sembrar-lo de llobins no era cap despesa ni importava cap sacrifici pel seu propietari, perquè tota terra sembrada de llegums queda després molt ben adobada per a sembrar-hi blat.

Comunicat per ANTÒNIA CLARASSÓ.

COSTUM DE CAP D'ANY A BESORA

A Besora la vetllada del dia de Cap d'any es treuen els sants de la sort. Es fan tantes tires de paper com persones hi ha a la casa, i a cada tira es posa o s'escriu el nom d'un sant o santa, o Mare de Déu, que porti algú de la casa; es caragolen perquè ningú no pugui veure quin sant hi ha, i es posen dins la barretina de l'avi o padrí. Quan s'ha passat el Rosari i sopat, es fan treure d'un a un de la barretina pel més petit, que els va distribuint per ordre de dignitat dels de la casa, i una vegada distribuïts, es diuen dos parenostres, a fi que protegeixin la casa durant l'any començat, i es fa la torronada, alternada amb bones tirades de vi blanc, tot cantant alguna cançó de Nadal. És una festa de molta alegria per a la quitxalla.

Tramès per ESTEVE MUNTANYÀ, prev.

© Biblioteca Nacional de España

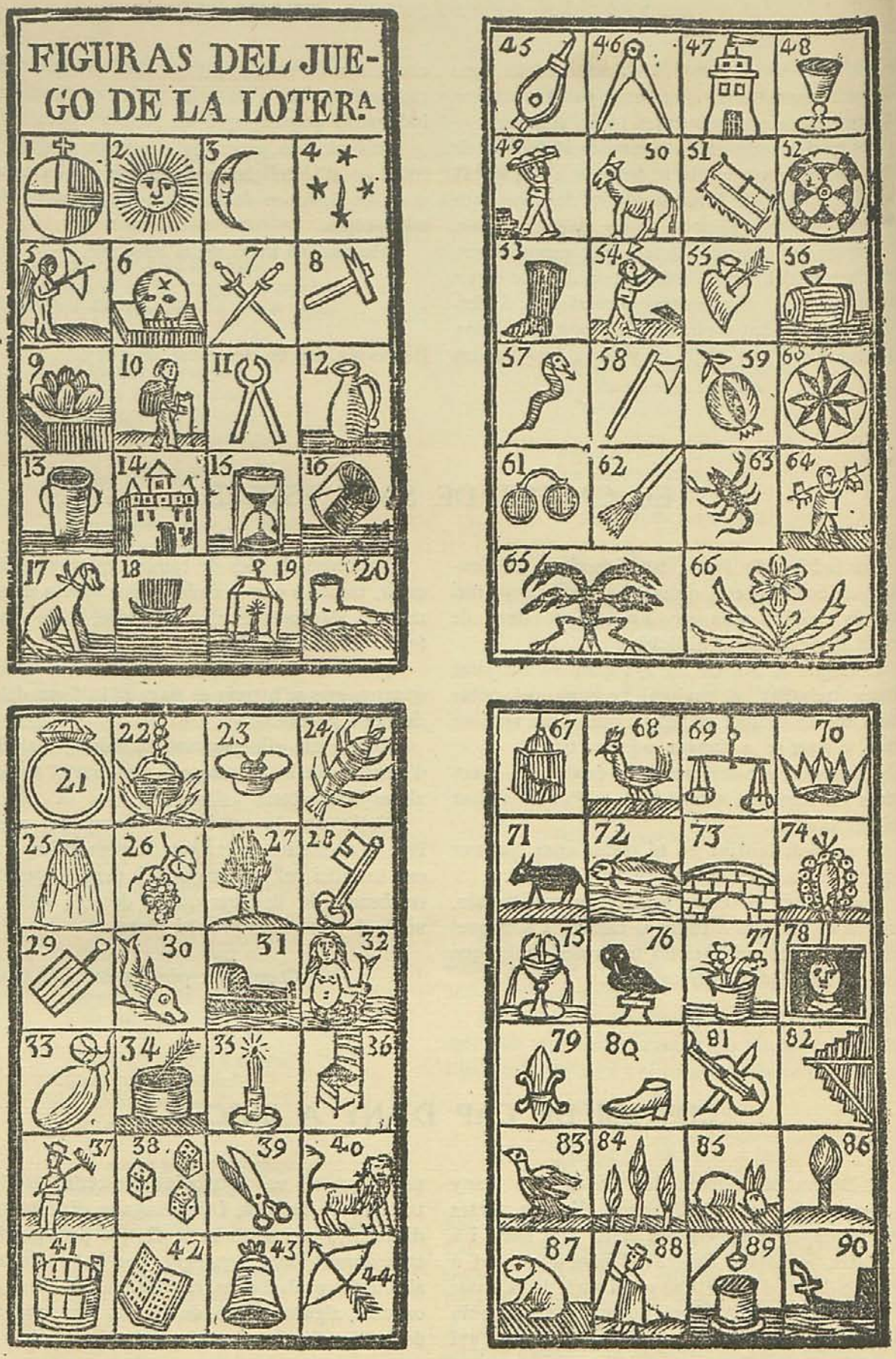

Les quatre pàgines de la loteria del llibre de Mompié, un dels antecedents de l'auca

(Del llibre *Les Auques*. Grandària natural.)

© Biblioteca Nacional de España

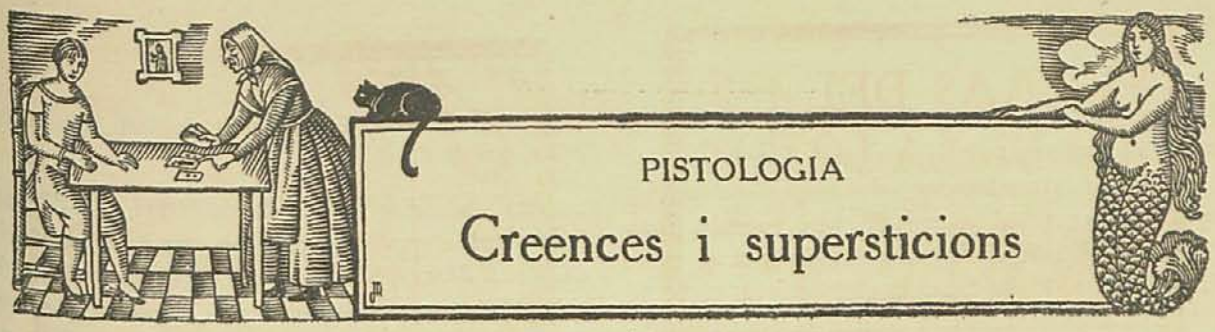

PISTOLOGIA

Creences i supersticions

LA CREENÇA EN BRUIXES

Heus ací una de les diverses branques que té el folklore : la creença en les bruixes.

En efecte : antigament la gent creia força en l'existència de bruixes, a les quals era atribuïda la causa de certes malvestats o la raó d'alguns mals averanys. Les pobres dones que eren inculpades o titllades de cometre actes de bruixeria, eren lliurades a la justícia o tribunal. Aquest instruïa un procés i es rebien informacions. Casos es donaren a Espanya en què els ministres de la justícia fins turmentaven les pobres víctimes, per tal que declaressin el que feien, i encara el que no feien.

Sembla que en el segle XVII la qüestió de les bruixes estava quelcom de moda. Llegeixo que, el 1610, se'n processaren moltes a Logroño. Al Llussanès se'n féu famosa una, cognomenada «la Napa». L'any 1618, Arnau de Febrer, procurador fiscal de la cort del veguer del Llussanès, va denunciar al dit veguer que pocs anys abans havien estat sentenciats a mort molts bruixots i bruixes a Urgell, Segarra i altres punts de Catalunya, tots els quals «havien estat coneguts per un senyal que tenien en l'espatlla, amb el qual senyal marcava el dimoni els dits bruixots i bruixes».[1]

Moltes poblacions aleshores s'alarmaren, en vista de tanta bruixeria, i la vila d'Igualada fou una d'elles; en la reunió del seu Consell secret i particular, tinguda als 24 d'octubre de 1618, els consellers assabentaren l'assemblea «que en la ciutat de Manresa y viles de St. Pedor y altres viles han enviat a sercar un home que, segons se diu, coneix les bruxes»,[2] i els reunits acordaren anar a buscar aquell home endevinaire, i pagar les despeses que ocasionés mitjançant una aplega expressa i voluntària entre els veïns. Per a tots afers es delegaren els prohoms del consell micer, Jaume Amat i Miquel Santasusanna.

Ignoro si el trobaren o no, l'home que buscaven, però sí que semblava que els igualadins cridessin el mal temps, com se diu vulgarment, car als primers dies de gener de 1619 vingué a Igualada una vídua, anomenada Montserrada Serra, acompanyada de dos fills i del marit d'una neboda. Havia fugit de Moià, on estava domiciliada, perquè allí la tenien per bruixa : algun malèvol devia trametre'n la mala opinió de bruixa i de metzinera en què era tinguda, i la ficaren a la presó, no sense els consellers igualadins escriure al batlle i jurats de Moià, per tal que donessin antecedents.

La carta dels consellers igualadins, datada a 18 de gener, fou tramesa pel missatger Francesc Spiell, un dels prohoms del consell. La resposta de Moià vingué dient així:

«Que be'ls creuria que la dita Monserrada Serra, está infamada de dit delicte (de bruixa); emperó que no tenen ninguna prova que ella ho sia; que no saben que ninguna bruxa de les que son stades sentenciades per la justicia la hage acusada.»

És curiosa la provatura que es feia per tal de conèixer (?) si una persona era o no bruixa. A Igualada, per l'acta del consell secret, tingut al 25 de gener de l'indicat any, es veu que a la Montserrada Serra li rentaren més d'una vegada les espatlles amb aigua beneita, però el senyal no apareixia sobre la pell. Vist aquest resultat, se li donà llibertat, i se la féu marxar de la vila, sots el pretext que hi havia vingut sense llicència dels consellers, puix que una ordinació vigent

1. En la monografia *Sabadell*, d'Agustí Rius, publicada per la Biblioteca Sabadellenca, es llegeix que unes infelices i desvalgudes dones, acusades de bruixes, el 1619, foren penjades al porxo o cobert de la plaça.

2. Arxiu Municipal d'Igualada, Registre de l'any 1618.

© Biblioteca Nacional de España

aleshores prohibia d'establir-se ningú dins la vila sense consentiment de l'honorable Consell.

A major abundament, els igualadins havien escrit una carta al notari de Vic, mossèn Joan Vinyes, explicant el negoci i preguntant si entre els processos de la baronia del senyor bisbe hi resultava alguna acusació contra la pobra Montserrada Serra. Per la curiositat que enclou la lletra, va ací copiada textualment:

«En les presons de aquesta vila stá presa y detinguda Monserrada Serra, viuda, de la vila de Mollá, inculpada de bruxa y metzinera; avem entés que V. m. te alguns processos de bruxes y metzineres que son stades condempnades en les viles de Artés, Sallent y altres llochs de les baronies del Sor. Bisbe de Vich; les quals, segons se diu ne an acusades altres; y com desitjam saber si dita Serra es culpable en lo dit delicte tant atrós, y sent ho, sia castigada; suplicam per ço a V. m. se servesca mirar dits processos y avisarnos si aquella es complice en los delictes, y essentho, avisarnos ab carta sua per lo primer portador trobará, y en ella posari un real fins en dos de port, perque la carta arribe mes prest en nostres mans: y sent la dita Serra culpable, se enviará aquí un home pera fer traure copia auténtica del que convindrá dels processos; que nosaltres ho rebrem en molta mercé. Ntre. Sor. com pot a V. m. (guarde). De Igualada a vint y quatre de Janer 1619. Los Consellés de Igualada. A m° Joan Vinyes, notari de la ciutat de Vich, que Nostre Señor guarde.»[1]

Amb sentit pràctic i humanitari, els d'Igualada sembla que no esperaren pas la contestació de Vic. Mancats de tota classe de proves de culpabilitat per a castigar a la suposada bruixa, l'endemà d'escriure la carta van determinar de lliberar-la de la presó, com es veu de l'acta del Consell esmentat del 25 de gener.

Pobra de la persona que per un sis o un as començava a ésser sospitosa de bruixa! Se li esperava tot un calvari de tragèdies i un esdevenidor de penalitats o molèsties, encara que no arribés a sentir el pes fatal de la mà de la justícia.

Dedueixo fàcilment ésser una gran veritat ço que escrivia el Pare Feijóo : que en els temps i llocs on regnava la plaga de la bruixeria, existia molta credulitat en els qui rebien les informacions, molta niciesa en els delators i testimonis i molta fatuïtat en els mateixos que eren tractats de delinqüents en aquell sentit.

GABRIEL CASTELLÀ I RAICH

1. Arxiu Municipal d'Igualada, Registre de l'any referit.

LA VERGE ESTÀ EN CAMBRETA

La Verge n'està en cambreta
fent devota oració;
els jueus li fan 'menaces,
fent-li demanar perdó.
Verge en plora, Verge en plora,
en té un gran desconsol;
en pregunta a les veïnes
si n'han vist passà a Jesús.
Ja en respon la dona honrada:
«—Per aquí Crist ha passat;
no sé si era Ell, era molt desfigurat.
La llàstima que en so presa!
Amb el drap l'hai eixugat.
Si en voleu veure semblança,
la cara ha quedat pintada.
O Verònica sagrada,
fill de ventre original!»
«—Anem-hi, anem-hi, Joan;
anem-hi en aquella casa:
preguntarem al fuster
si la Creu n'és acabada.»
«—La Creu del bon Jesús
n'està feta i acabada;
l'ajudarem a portar
fins a la muntanya del Calvari.
A una part, sant Joan;
l'altra part, *la Virgen Santa*;
santa Madalena als peus,
la més *querida y amada.*»
Aquesta oració direm
tres vegades cada dia;
tres hores 'bans de morir
veurem la Verge Maria.
Qui la sap i no la diu,
al seu cor se li escriu;
qui la sap i no l'ensenya,
el seu cor en passa pena;
qui la sent i no l'aprèn,
rep les portes de l'infern.

Tramesa per ANTONI BUSQUETS I PUNSET.

(Calders.)

© Biblioteca Nacional de España

LES ROSES DE JERICÓ

Volem creure que tots els lectors d'ARXIU saben perfectament el que són les roses de Jericó, que algun dia eren portades de Terra Santa pels pelegrins, per aquells pelegrins que ara quasi no se'n veu mai cap, els quals venien de llunyes terres amb una túnica i esclavina sembrada de petxines, i el bordó amb la carabasseta.

Aqueixa bona gent, a canvi de l'almoina que rebien i de l'hostatge que se'ls donava, feien present als seus afavoridors de diverses frioleres amb major o menor significat piadós o històric.

Sobretot donaven les anomenades roses de Jericó, perquè, segons creença popular de molt llunyana data, serveixen per alleugerir les dolors a les dones que van de part. Per a utilitzar-les en aqueix cas, es posen en aigua així que se senten els primers dolors, i és general la creença que el part sobrevé quan la rosa ha obert.[1]

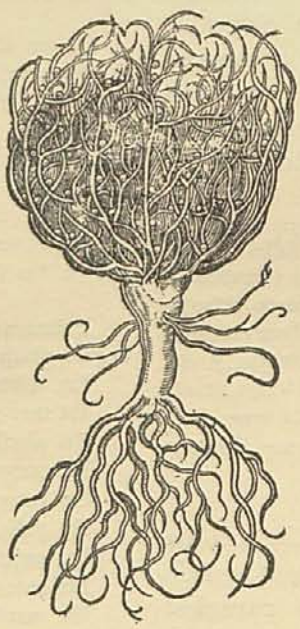

ROSA DE JERICÓ
tal com es reprodueix a la *Historiae Omnium plantarum*

Eren aqueixes roses objecte d'una certa veneració per part de les famílies que n'havien pogut arreplegar una, i sense l'aplicació remeiera, la vetllaven, i és costum vetllar-la, durant la nit de Nadal. Això ho fan després de posar-la dins una cassola d'aigua que la cobreixi, i és creença que s'obre i es bada al punt de la mitja nit, igualment com es vetllen, al mateix objecte, les mates de malves que han estat collides el dia de Sant Joan abans de sortir el sol. Si bé que en un i altre cas s'han de vetllar amb fe i s'ha de dir el Rosari, entretant.

La virtud d'aquestes roses els ve de l'origen piadós que va determinar la seva naixença:

«Diu que quan la Verge Maria i sant Josep eren a Betlem per empadronar-se, se sabé la nova que el rei Herodes havia dictat el decret de persecució de tots els infants.

Quan la Verge Maria rebé la terrible nova, tan forta impressió tingué, que se li estroncà sobtadament la llet dels seus pits virginals.

Més tard, passejant per les riberes del riu Jordà, rebé de sant Josep la bona nova que podien marxar tot seguit cap a Egipte, i en aquell mateix instant li revingué la llet, en tanta de mesura, que, encara que l'Infant Jesús en mamà, no la pogué pas engollir tota, i de la que va caure en nasqueren les roses de Jericó.»

Es diu també que la terra on caigué la llet restà blanca i que aqueixa terra, barrejada amb vi, serveix perquè les dones que crien siguin força lleteres.

També es diu que no totes les roses de Jericó s'obren posades en aigua, sinó que només s'obren les que han sortit d'aquelles que hi havia al caminal de l'hort de Getsemaní, pel qual passà Nostre Senyor quan anà a fer oració. I d'aquelles només les que Jesús tocà amb les vores de la túnica.

*

Avui dia, fa cosa d'un parell o tres d'anys, les roses de Jericó estan a l'abast de tothom. Als mercats, a l'Exposició, per tot arreu se n'han vist a Barcelona parades que les venien a dos i quatre rals, segons la grandària.

Comunicat per AGUSTINA VILASSALÓ.

(Barcelona.)

1. Al cap. XXXV, pàg. 1796, llibre dissetè, d'*Historiae Omnium plantarum*, es llegeix : «Rosam de Hiericho, sine Hiericemthis, siue Hiericunthinam vocant ab Hiericunthe Palestinae oppido. Monachi & mulierculae Rosam Mariae. Hanc describit lonicerus fruticem esse Labruscae similem, sed minorem, venosum, odoratum, ramtis duriusculis, colore substavo, baccis inter se racematim coherentibus, flore violae candido. Lonicerus & quidam alii Amomum esse falso crediderunt. Qua de re paulo post dicemus. Crescit haud ita difficile ex semine recenti, auctore Pena; haerent autem semina parua, complura, racematim vna compacta, glumosa, Sorgi minora, & intra fruticis cancellatim reticulatiniq; implexi glomum contenta. Hac Rosa vtuntur superstitiosae mulierculae ad partus hora cognoscendam. Nam, vt aiunt, in aquam demissa non prius fatiscit, quan partus nasci incipiat. (Lugduni, Apud Gvuielmvm Rovillivm — M.D.LXXXVI.)» — NOTA DE V. S. I B.

© Biblioteca Nacional de España

UNA TAULA SUPERSTICIOSA DEL XIV.ª SEGLE

En un full de guarda del còdex *Apparatus domini Johannes Andree super Clementinas*, del segle XIV (*Sectio Iuris Canonici, Tab. C, n.º 16*), de l'Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Girona, es troba entre receptes per a malures de bestiar, oracions i altres coses la *taula supersticiosa* que donem al peu d'aquestes ratlles.

Va ésser assenyalada en l'*España Sagrada*,[1] amb paraules ben fosques per a venir a coneixement del que es tractava, puix que per a res s'adeia amb la matèria de dret canònic de què parla el manuscrit. En tractar del Còdex de les *Clementines*, diu el pare La Canal:

«Códice m. s. completo es un tomo en folio mayor, en vitela : no está foliado, las iniciales unas iluminadas otras doradas y algunas con figuras de basto dibujo; antes de empezar la materia hay unas observaciones supersticiosas sobre algunos dias de la semana y del mes, son las clementinas y estan con el comentario del celebre Juan Andres, y al fin una nota que dice: *Explicit apparatus Dom. Johs. Andree super Clementinas.*»[2]

Fàcilment pot escapar-se a la diligència de l'estudiós, més que més quan solament queda indicada la seva existència per les paraules: «*antes de empezar la materia hay unas observaciones supersticiosas sobre algunos dias de la semana y del mes...*»

En estudiar recentment aquella Biblioteca, creiérem del cas donar-la a conèixer als lectors d'ARXIU, convençuts que l'han de llegir amb gust, tant pel seu interès com per tractar d'una nota ben curiosa:

«Los dies signats que son en los meses del 'any e son xxxij. que si neguna persona cau en malautia que non leua e siy neys no uiura longament e si uiu sera pobre e si negun pren muller no lamaran e seran pobres de tota lur uida qui fora de son alberch irá en altre uolra anar no tornara e haura gran perill de perdicio que fara ne enaquests dies no uenes ni compres ne uages en uiatge ne comenses coses que uulles fer cor si ho fas noles auendras.

Primerament en giner na vij. iorns lo primer el segon el quart el vj. el ix. el xv. el xx.
En febrer na iij. lo vj. el viij. el xvij.
En març na v. lo xiij. el xv. el xvij. el xviij. el xviiij.
En abril na. ij. el vj. el xv.
En mag na iij. el vj. el xv. el xvij.
En juny na j. lo vj.
En juliol na ij. lo xv. el xviij.
En agost na ij. lo xvj. el xviij.
En setembre na ij. lo viij. el xviij.
En nuytubre na j. jorn lo xvij.
En noembre na ij. lo xvj. el xviij.
En deembre na iij. lo vj. el vij. el ix.»

Per la transcripció, LLUÍS BATLLE I PRATS.

(Girona.)

1. *España Sagrada*, por el P. Fr. José de la Canal, agustino, tomo XLV Imp. de José del Collado, Madrid, 1832.
2. *Op. cit.*, apèndix XI, «Noticia de los manuscritos y libros raros que hay en el archivo de la iglesia colegiata de Sant Felix», pàgs. 260-261.

LA MOZA QUE SE CONVIERTE EN CULEBRA

En Asturias superviven leyendas tradicionales unidas a las grutas y a las fuentes, que conservan elementos temáticos pertenecientes a la psicología de edades remotas : tal es el tema de la moza que se convierte en culebra. Por ahora no se sabe de dónde partió el original de esta leyenda tan difundida en Asturias, ni qué camino siguió su propagación.

El 25 de agosto de 1924 iba yo por una montaña del concejo de Lena, recogiendo material folklórico. Me senté a descansar en un boscaje, al lado del cual brota la fuente Lasprones.

© Biblioteca Nacional de España

«—En esta fuente — me dijo uno de mis acompañantes —, vive una moza encantada.»

Y me narró esta leyenda, conocida en toda aquella comarca:

«En Zureda — pueblo distante de la fuente poco más de un kilómetro — vivía un viudo joven, sin hijos. Todas las mañanas se iba a trabajar al campo, y cuando volvía, encontraba su vivienda arreglada. Un día quiso averiguar quien hacía aquellas labores, y para ello se escondió en un rincón de la casa. Al poco tiempo vió entrar una culebra por debajo de la puerta, y enseguida se convirtió en una moza muy guapa.

El viudo salió de su escondite y la cubrió con su chaqueta, por lo cual no pudo huir. Habló con ella, y por fin decidió quedarse allí y casarse con el viudo, con la condición de que nunca le había de decir:

«—¡Ah! Elena, Elena,
tu padre te llama
y tu madre te espera.»

Pasó tiempo; tuvieron hijos, y, un día, el matrimonio riñó entre sí; entonces dijo el marido, sin fijarse en lo que decía:

«—¡Ah! Elena...»

En cuanto la mujer oyó esto, cogió a sus hijos y echó a correr para la fuente Lasprones, de la cual había salido, y se sumió con ellos para siempre por el ojo del manantial. Cerca de éste hay un campero donde tiende Elena por las noches la ropa que lava en las profundidades de la fuente.

AURELIO DE LLANO ROZA DE AMPUDIA

(Oviedo.)

ORACIONS

PER A CURAR DESFETES

— Què fas aquí desfeta?
— Aquí sóc, que Déu m'ha feta.
— Com pot ser que Déu t'ha feta,
si Déu no fa cap cosa mal feta?
Si ets blanca, Déu t'escampa;
si ets *llibra*, Déu te guia,
i et vagis fonent
com el sol se'n va a ponent. Amén.
Tres parenostres a la Santíssima Trinitat,
que es curin ben aviat.

(Es diu dues o tres vegades al dia fins que estan curades. Mentre es diu l'oració es va senyant l'ull.)

*

Mare de sant Simeó,
vós que sou mare discreta,
feu la gràcia que en aquest ull
no s'hi faci cap perna ni desfeta.

CONTRA ELS LLADRES

Els àngels són trenta-tres;
no pugui ser lligat ni pres,
els meus ossos no puguin ser escampats,
les meves carns no puguin ser magolades.
Llops i gossos, les dents *cerrades*;
lladres i traïdors, les mans amanillades,
i sia guardat en aquest dia
com el bon Jesús al ventre de Maria.

PER A CURAR LES ANGINES

Nostre Senyor i sant Pere
van per un camí.
Troben sant Magí:
— Magí, Magí, què fas aquí?
— Tinc angines.
— Suca-les d'oli del llum,
i se't tornaran pansides.

*

Nostre Senyor anava per un camí;
troba sant Magí, i li diu:
— Magí, Magí, què fas aquí?
— Aquí m'estic, que tinc angines.
— Unta-les amb oli del llum,
i les trobaràs pansides.

EN ANAR AL LLIT

Señor mío Jesucristo,
dueño de mi corazón,
perdonadme mis pecados:
no se sabe cuantos son.
Oírme, de penitencia,
dadme la absolución;
si esta noche me muero
me sirva de confesión.

Trameses totes per CANDELÀRIA BOIXET.

(Barcelona.)

© Biblioteca Nacional de España

NOTICIARI

Lo Rondallaire, volum I, per Francesc Maspons i Labrós. Editorial Barcino, 1930. — Aquesta Editorial, que tantes i tantes activitats porta esmerçades en servei de la Cultura, ha publicat darrerament, un primer tom del *Rondallaire*, de Maspons i Labrós.

Un primer volum, però, no és sinó un tast, un bon xic incomplet de les excel·lències del corpus de rondalles de Maspons, el qual no en donà pas una compilació total, però sí que en donà un bon recull.

Esperem amb ànsia els que han de seguir-li.

La Sardana, per Joan Amades. Biblioteca «La Sardana»; Barcelona, 1930. — Amb aquest llibre guanyà el nostre volgut col·laborador el premi que atorgava el Foment de la Sardana en un concurs literari, del qual ens ocupàvem en el fascicle I d'ARXIU.

Una matèria altament ingrata, per tal com tot i essent secular, res no es troba de bibliografia, ni llibres, ni articles, ni gaires referències, però que el poc que hi ha de desperdigat ho hem trobat en el senyor Amades, diligent espigolaire que ho ha fet lluir, presentant-ho en vistoses manades, a les quals ha ajuntat, per a donar més valor al llibre, uns gravats ben adients a la matèria tractada.

El Cançoner de Pineda, folklore de la Maresma, vol. I, Sara Llorenç de Serra. Joaquim Horta, impressor; Barcelona, 1931. — De tots els tresors folklòrics que ha vingut arreplegant la il·lustre escriptora Sara Llorenç de Serra, de llarg temps esperats que vegin la llum, finalment ha sortit el *Cançoner* del seu poble nadiu, i en aquest mateix fascicle d'ARXIU es dóna una bella mostra de què al *Cançoner* li seguirà el *Llegendari de Pineda*.

No es dirà pas que aqueix caire del folklore de la Maresma no sigui ben enriquit, i sobretot referint-se a un poble com Pineda es pot dir que hi ha totes les manifestacions més característiques del Cançoner general de Catalunya. Dóna 238 cançons populars, amb 210 tonades, i les xifres són ben eloqüents, per tal com proven que la senyora Llorenç s'ha preocupat de fornir materials als estudiosos, i ha donat al seu poble aquells materials reveladors d'una passada cultura, pels quals és possible d'apreciar «l'òrbita en què s'ha mogut el pensament del mateix poble des d'aleshores fins avui dia».

Ja no cal dir, tractant-se d'un repertori folklorista, que aquest llibre té un caràcter totalment documental, puix que les cançons hi han estat fidelment trasplantades de llavis dels cantadors, i s'hi fa constar el subjecte que la hi ha dictada, enriquida encara amb variants.

Això dóna al llibre un nou matís de riqueses, perquè no posseïm a Catalunya, com no la té cap país, una cançó-tipus que es pugui presentar com un mirall. El cançoner és obra del poble, i en cada contrada i cada cantador que sap i repeteix una cançó l'emmotlla amb el seu segell especial, i entre totes les variants, de vegades ben lleus de cada cançó, es pot arribar a formar la cançó modèlica de cada assumpte.

La dansa a Catalunya, volum I, per Aureli Capmany. Editorial Barcino; Barcelona, 1930. — Un altre llibre dedicat a la nostra dansa nacional, el qual està treballat, per a presentar tot un cos de doctrina, per un mestre de dansa que s'ha passat anys i anys practicant la dansa, ensenyant a dansar i esbrinant tota mena de documents que fan referència a aquest aspecte de la coreografia.

Bella i abundosa il·lustració acaben de fer més plena d'amenitat aquesta obra, arreu demostradora del gavadal d'erudició del seu autor, un altre volgut col·laborador d'ARXIU.

Do folklore de Armeses-Listango, per Anton Fraguas i Fraguas. Santiago, Nos, Publicacions Galegas e imprenta, 1931. — De tot el que s'ofereix a la investigació del folklorista, presenta el senyor Fraguas una tria de notes etnogràfiques, amenitzades amb llegendes, costums i cançons.

Treball ben interessant, que es refereix a la «freguesía d'Armeses», el qual fa esperar que es veuran ampliades amb noves visites a aquell territori.

Cantigas populares da Arousa (primeira serie), per F. Bouza-Brey. A Coruña, Nos. 1931. — Coneixíem, de tot el bé de Déu de la poesia popular gallega, els tres volums, publicats per Josep Lòpez i Ballesteros a la Biblioteca de las Tradiciones Populares Españolas; sense comptar peces soltes llegides en diverses publicacions, i ja no cal dir que captivaren tota la nostra atenció i ens guanyaren el cor. El sentir del poble és un només, digui's com es digui, però resulta que algunes regions com Andalusia, Galícia, Aragó, són més riques en cançons populars, i en la gallega es veu la riquesa de matisos en què es destrien els sentiments de la gent que les canta.

El senyor Bouza-Brey, dilecte col·laborador d'ARXIU, ens dóna una primera sèrie de cançons breus de la regió d'Arousa (de les quals en fa esperar anhelosament noves sèries). El substanciós pròleg que les precedeix i les notes que il·lustren el treball, fan doblement agradables les cançons que l'avaloren, les quals es donen destriades en diversos matisos, i això fa molt deliciosa la seva lectura.

O culto ós mortos, per Anton Fraguas Fraguas. Retallo dunha conferencia pronunciada no Ateneo de Vigo o dia 9 de maio de 1931. — Per aquest retall es deixa ben entendre la importància d'aquest estudi de folklore gallec, relatiu a les supervivències que resten en el poble amb respecte a creences que es relacionen amb la mort.

El senyor Fraguas exposa diversos aspectes de la qüestió i il·lustra amb exemples de llegendes i de cançons

© Biblioteca Nacional de España

populars tot el que es relaciona amb el tema tractat, el qual ho està amb tota competència i resulta d'una gran amenitat.

Imatgeria Popular Catalana : «Les Auques», per Joan Amades, Josep Colominas i Pau Vila. Editorial Orbis, 1931. — L'Editorial Orbis que dóna magnífiques edicions de llibres, molt i molt estimables en algun concepte per la cura artística i bibliogràfica amb què els va produint, acaba de publicar aquesta excel·lent obra, la qual no mereix sinó lloances ben fervoroses, no solament pel luxe amb què ha estat editada, sinó per la cura que ha presidit la seva confecció a càrrec dels senyors Amades, Colominas i Vila, els quals han posat a contribució tot el cabal de coneixements que de la matèria posseeixen, tot el tresor d'investigacions que tenen practicades i tot el gavadal de documents que han vingut aplegant. Va dividida l'obra en dos volums. En el primer es dóna el text, i en el segon, reproduccions.

En la part expositiva han fet una bella síntesi de tot el que calia per a dissertar sobre la vida de les nostres auques, estudiant-ne els antecedents, no sols a casa, sinó a l'estranger, per tal d'apreciar en tota la seva valor allò que ha determinat la publicació d'una fulla o tipus d'auca d'aquelles moltes que han estat copiades d'altres anteriors, que no són poques, per bé que hi ha gran diversitat, degut a què la mà que va crear-la i la que va copiar-la no tenien sempre el mateix bon gust.

Fins a la publicació d'aquest llibre s'havia estudiat aquest aspecte de la imatgeria popular en molt reduït cercle. Des d'ara s'haurà de dir que tenim un estudi aprofundit i tot el complert possible de les auques, per tal com d'aqueixes fulles que en són objecte, tantes i tantes se n'han perdudes, i fins que noves troballes documentals vinguin a aportar noves dades a les investigacions fins ara practicades.

En aquest fascicle d'ARXIU es donen belles il·lustracions del llibre, facilitades per la casa editora.

L'Editorial Orbis i els autors del llibre mereixen tota mena d'entusiastes felicitacions.

A muller no cancioeiro galego, per Xaquin Lourenzo Fernàndez. Santiago de Compostela; Nos, 1932. — Un xamós enfilall de dolces corrandes ordenades pel senyor Lourenzo Fernàndez, en les quals són de notar tot l'encís de la poesia popular gallega, més que més perquè es donen considerant a la dona en tots els aspectes que la dignifiquen.

Cançoner Popular de Nadal, per Joan Llongueres. Foment de Pietat, 1931. — Aquell deliciós ramell de cançons nadalenques amb una exhortació poemàtica que l'autor compongué anys enrera, ha servit de base per compondre un bell volum en el qual no deixen de figurar les més celebrades d'aquestes cançons.

Una seixantena de melodies la fan ben bé una rica antologia de cançons de Nadal.

La firma de Llongueres, bon poeta i bon músic, es veu en tot el llibre, per la qual cosa és una delícia la seva lectura, i farà bé a tota persona devota o que amb esperit crític vulgui estudiar el llibre.

Colección de 1440 xilografías, iconográficas, heráldicas, tipográficas, históricas, existentes en los obradores de la Imprenta y Librería de Guasp, Morey 6 y 8, Palma de Mallorca. — La col·lecció de xilografies de què parlàvem en el passat fascicle d'ARXIU s'ha acabat de publicar, no pas en el número indicat de 1440, com anunciava la casa editora, sinó que després de fer els quatre fascicles promesos amb el número ofert, buscant tots els recons i reconets de la casa secular, n'han sortit encara d'altres 115, amb els quals s'ha confeccionat un altre quadern i s'ha enriquit encara més tan formosa col·lecció, la més rica, en nombre, de totes les que coneixem, i, a més a més, rica també per la diversitat d'assumptes a què es refereix : Sants, atributs, abecedaris, orles, escuts, naips, jocs, papers de guarda, és a dir, tot un bé de Déu d'imatgeria i de gravats populars que encisen de contemplar.

Felicitem amb efusió la Casa Guasp, per tan bella pensada, per tal com així tot el món que s'interessa per aquestes coses podrà tenir a l'abast el tresor tradicional gràfic d'una contrada ben interessant com és l'illa de Mallorca.

Cançoner popular religiós de Catalunya. Recull de cent melodies de goigs, per Francesc Baldelló, prev. Barcelona. — Un llibre popular de goigs, molt xamós i molt escaient, ha publicat el mestre de capella de la parròquia de Betlem. Mossèn Baldelló, mestre en el bell dir i mestre de música, ha confeccionat un llibre que dóna ben bé idea de l'encís d'aqueixa música popular.

Un erudit pròleg serveix d'entrada al llibre, al qual segueixen en variats ramells les més notables melodies dels goigs de què es guarda record en la memòria del poble.

No són tants en nombre com es desitjaria, però són prou interessants perquè s'esperi un segon llibre com a ben segur podrà fer l'incansable mossèn Baldelló, al qual desitgem molts anys de vida per a esmerçar el seu talent en obres tan profitoses.

Mossèn Antoni Maria Alcover. — Com un arbre que sempre ha estat fort i sa i al qual el pes dels anys va minant la vida, així aquest il·lustre canonge mallorquí ha lliurat la seva ànima a Déu després d'una gloriosa vida de treball, del qual ens interessa fer ressaltar ací la seva labor de folklorista, entremig de les investigacions dutes a terme per a dotar les terres de parla catalana d'un diccionari que en recollís totes les paraules.

Restaran com a definitives les seves *Cantarelles d'en Jordi des Recó* i les seves *Rondaies mallorquines*. Al cel sia.

El mito de la Sirena. — Al treball del senyor Gabriel Maria Vergara, publicat en el fascicle IV, es pot afegir un cantar popular que ens remet l'erudit folklorista valencià Francesc Martínez i Martínez:

Diu així:

«La Serenita del mar
es una mujer honrada,
que por una maldición
la tiene Dios en el agua.»

AMB LES DEGUDES LLICÈNCIES

© Biblioteca Nacional de España

© Biblioteca Nacional de España

ÍNDEX DE MATÈRIES

ALBADES

Pàgs.

Albadas (dues melodies)..... 164
Las aubadas..... 312

ART POPULAR

Com es pot construir un pessebre (amb un gravat al text i cinc a la làmina IV)..... 56
Congrés Internacional de les Arts Populars a Praga..... 121
Com es pot construir un pessebre (continuació).. 174
Com es pot construir un pessebre (acabament) (tres gravats)..... 248
Les puntes al coixí..... 298

AUQUES

Funcions de Barcelona..... 54
El mundo al revés..... 108
Arts i oficis..... 172
Auca de soldats de rengle..... 236
Vida de la mujer y el hombre borrachos..... 292
El mercat de Valènsia..... 361
El món al revés..... 355

BIBLIOGRAFIA

La llegenda del llibreter assassí..... 254
El alma de Andalucía..... 254
Colección de 1440 xilografías..... 317, 377
Refraner valencià..... 187
Jocs d'infants..... 187
Folklore valencià..... 187
Institut de Folklore de Catalunya..... 188
Colección de Cantos populares de la provincia de Teruel..... 188
Lo Rondallaire..... 376
La Sardana..... 376
El cançoner de Pineda..... 376
La dansa a Catalunya..... 376
Do folklore de Armeses-Listango..... 376
Cantigas populares da Arousa..... 376
O culto ós mortos..... 376
Les auques..... 377
A muller no cancioeiro galego..... 377
Cançoner popular de Nadal..... 377
Cançoner Popular Religiós de Catalunya..... 377

CANÇONS

Pàgs.

La cançó del combregar (una melodia)..... 37
La canción popular de Navidad en Castilla..... 125
Cançons de Nadal de primers del segle XV:
* * *..... 263
Qui vol visitar la Verge partera, ab mi deu anar. 263
En so de la canso més mi mandaua..... 263
Tulloroy, linoy, linoy..... 264
Els amors rurals a través de la cançó popular 303, 365
Aqueres muntañes,..... 307
La güellera..... 308
Cançons de pandero (un gravat i una melodia).. 341
Cançons de pandero de l'Albi..... 342
El campet de Sant Esteve..... 369

CLASSIFICACIONS

El domini del folklore..... 8
Curs d'iniciació folklòrica..... 127

COSTUMS AGRÍCOLES

Supervivències de festes agrícoles primitives (un gravat)..... 284

COSTUMS DE CAP D'ANY

Costums de Cap d'any a Besora..... 369

COSTUMS FUNERALS

Reminiscències en els costums funerals cristians. 92
Los entierros en Viella..... 311

COSTUMS GREMIALS

Els antics corredors d'orella i llur pietat (quatre gravats entre el text i un a la làmina IX)... 229

COSTUMS MONACALS

Costums monacals..... 169, 362

COSTUMS NUPCIALS

Cuando los novios en el Valle de Arán... 311

© Biblioteca Nacional de España

COSTUMS PARROQUIALS

Pàgs.

Costums parroquials de Santa Maria del Mar.... 225
L'Obra de Santa Maria..... 227

COSTUMS QUARESMALS

La quarèsima (amb dos gravats)..... 40

COSTUMS RELIGIOSOS

Las «romaxes» de San Andrés de Teixido (tres gravats entre el text, sis a la làmina x i una melodia)..... 241

COSTUMS DE SETMANA SANTA

Representacions escèniques de setmana santa... 94
Els dotze apòstols de la processó de Ponç..... 356
Vinguen figues al sarró (amb dues melodies)..... 357
Setmana Santa d'Artés (amb una melodia)..... 357
Tututl... figa..... 358
Una nota de Rocallaura..... 358
Un aute de fe a Argentona..... 358
Els tocs del tambor dels armats (amb quatre melodies)..... 359

CREENCES I SUPERSTICIONS

Pòrtic..... 60
La nit de Sant Silvestre..... 61
El Sant Crist de la Sang, a Reus..... 61
L'era de les bruixes..... 115
La pesanta..... 117
Els tres credos..... 119
El ball de l'àliga..... 119
El cucut..... 120
Les bruixes d'Altafulla..... 183
De Montgrony..... 183
Sant Cristòfor d'Alcora..... 184
Supersticions aragoneses..... 185
El mito de la Sirena..... 252, 377
La pesanta a la Vall de Vianya..... 315
Una taula supersticiosa del XIV.n segle..... 374
La moza que se convierte en culebra..... 374
Les roses de Jericó (un gravat)..... 373

CUINA POPULAR

Arròs amb sardines..... 112
Olives a confitar..... 112
Per a fer tornar vermells els pebrots..... 113
Bolets a confitar..... 113
Conserva d'altres bolets..... 113
Per escabetxar peix..... 113
Guisats de congre sec..... 113
Coques dormidores..... 114
Aiguardent compost..... 114
Ratafia..... 171
Ratafia de codony..... 171
Ratafia de menta..... 171
Ratafia de nous (recepte clàssica)..... 314
Ratafia de nous..... 314
Per a conservar els ous..... 314
Cabell d'àngel..... 314
Altra casta de calamars..... 314
Altres calamars farcits..... 314

DANSES

La llordella (una melodia)..... 59
Les danses de Vilanova (sis dibuixos i una melodia)..... 100
La sardana del batlle..... 107
La morisca (una melodia)..... 169

ENIGMÍSTICA

Endevinalles..... 215
Adivinanzas..... 309
Problema de les taronges..... 335

ESTAMPES

El dolcíssim Nom de Jesús..... 16
Nostra Senyora del Roser..... 80
La Mare de Déu de Montserrat..... 136
La Mare de Déu dels Desamparats..... 212
La Mare de Déu del Miracle, compatrona de Balaguer..... 275
Una estampa de les ànimes..... 278
Sant Crist d'Igualada..... 287
La Mare de Déu dels Dolors..... 332

EXEMPLARI

Exemples morals..... 330

EXPOSICIONS I COL·LECCIONS

La col·lecció folklòrica de l'Arxiu de Ripoll (amb dos gravats a la làmina v)..... 111
L'exposició d'«Els XII»..... 122
Una processó del Corpus de Barcelona en miniatura..... 190
Barcelona retrospectiva a l'Exposició Internacional (amb quatre gravats a les làmines XIII i XIV)..... 319

FALLES

Notes per a un article fallero (amb dos melodies i dos gravats a la làmina II)..... 39

© Biblioteca Nacional de España

FIRES

Pàgs.
Fires, mercats i aplecs de la Segarra Alta 158

GEOGRAFIA FOLKLÒRICA

Paraules proemials «Geografia Popular»..... 27
Geografia Popular..... 30, 65, 152, 217, 280, 308

HIMNÒDIA RELIGIOSA

La Virgen de la Carrodilla..... 12
Goigs en lloança del sacratíssim Nom de Jesús (una melodia i catorze gravats)..... 15, 81
Goigs de Nostra Senyora del Roser..... 79
Goigs de Sant Magí (un gravat a la làmina v)... 110
Virolai a Nostra Senyora de Montserrat (una melodia)..... 135
Goigs de la Mare de Déu dels Desemparats..... 211
Goigs en lloança de Nostra Senyora del Puig de Meià (una melodia)..... 261
Goigs del Sant Crist d'Igualada (una melodia).... 282
Cobles molt devotes dels Set Dolors de Maria Santíssima (una melodia)..... 333, 334

JOCS INFANTILS

El tradicionalisme en els jocs i joguines de la infantesa. La grua i l'estel (amb quatre gravats). 51
Tot el que fa referència als infants... 104
Florida la menta (una melodia)..... 104
Los dos donzells (una melodia)..... 104
Qui em compra roses (tres melodies)..... 105
Els esclops d'en Pau (una melodia i un gràfic).. 106
Un, dos, ra... (una melodia)..... 106
Juegos y costumbres infantiles del Valle de Arán... 155
Las campanas de Carau y de Betlam..... 308
Un cop eran tres..... 308
Un dicho infantil..... 309
Cunde dera anullé..... 309
Tres cuentos..... 309
Raia escuela..... 313

JOCS DE PARAULES

Jocs de paraules (un gravat)..... 17

JOGUINES

Les nines (onze gravats entre el text i dos a la làmina IX)..... 238

LLEGENDARI

La llegenda de sant Eloi..... 25
Lleganda de sant Eloi..... 26
Sant Eloi, ferrer (dos gravats a la làmina I).... 26
Pàgs.
Llegenda de sant Jordi de Rocallaura..... 36
Segon concurs de llegendes catalanes..... 63
Les llegendes de sant Nicolau (amb uns gravats al text i dos a la làmina V)..... 73
El rector de Vallfogona (tres gravats al text i un a la làmina V)..... 86
Llegendari popular català..... 124
L'element cavalleresc en les llegendes..... 132
Sobre una llegenda popular medieval : Un penjat preservat de morir miraculosament; un gall i una gallina ressuscitats miraculosament (un gravat a la làmina IX); (una melodia, dos gravats en el text i sis a les làmines XI i XII).. 200, 266
Les llegendes d'encantament en el Penedès..... 257
La «Peira des nau hurats»..... 310
Llegendes catalanes..... 318
Llegendes en gestació..... 321
El miracle del penjat i les aus ressuscitades 323
Llegenda de Bernat Tallaferro..... 331
Llegenda de Sant Eloi..... 331

LLENGUA I ETNOGRAFIA

Estudis de llengua i etnografia..... 129
L'Alguer. Record d'una missió lingüística..... 326

MEDICINA POPULAR

Contra el raquitisme..... 184
Contra les berrugues..... 184
Contra el reumatisme inflamatori..... 184
No és pot beure... 184
Per a curar les airades..... 316
Per a les angines..... 316

NOTICIARI

Noticiari..... 63, 121, 187, 254, 317, 376

ORACIONS

Bon Déu, Verb diví..... 61
L'Angelina..... 62
Pare Nostre, lo petit..... 62
Mare de Déu, veniu en mi..... 62
Un favor demanaria... 80
En anar-se'n al llit..... 182
En ficar-se al llit..... 182
Al chitar-se..... 182
Parenostre del petit..... 182
Per a dir en posar-se en camí..... 253
En canviar-se la camisa..... 253
En anar-se'n al llit..... 253
Per a curar les erisipeles..... 253
La Verge està en cambreta..... 372
Per a curar desfetes..... 375
Contra els lladres..... 375
Per a curar les angines..... 375
En anar al llit..... 375

© Biblioteca Nacional de España

PA

Pàgs.

El Forn de Torà..... 363

PAREMIOLOGIA

Sant Joan, bon sant..... 11
Paremiologia..... 153, 338
Dues cultures..... 193
Una endevineta proverbial..... 265
Refranero..... 310
Motius del Rei En Pere d'Aragó..... 336
Paremiologia litúrgica..... 339

PORC

La matança del porc (amb sis gravats, dues melodies en el text i tres gravats a la làmina III). 41
En todo el valle de Arán... 311

PREMSA FOLKLÒRICA

El folklore i la premsa..... 123

ROMANSOS I VENTALLS

Pàgs.

Romansos i ventalls (amb dos gravats i quatre melodies)..... 137

RONDALLÍSTICA

Els antics monuments literaris a Pineda..... 13
El sabateret que va ésser Sant Pare..... 33
Lo gra de mill i la gallina..... 34
Es vei-Matei i es vei-Tirulil·lo..... 35
El cigronet..... 36
Els sastres..... 71
Es nas de dos pams..... 148
En Xixanet..... 213
El Dallaire..... 213
N'Espira-fochs..... 274
L'Ogrec i el vell Dalmau (tres gravats)..... 334

TEATRE POPULAR

Ombres xineses..... 345

TRADICIONS

La torre de la minyona..... 27
La Santa Mà (un gravat, làmina V)..... 83
La Verge de Llussà..... 83

TAULA

FASCICLE I

Pàgs.

In nomine patris..., per la Direcció..... 5
El domini del folklore, per R. Serra i Pagès..... 8

LITERATURA ORAL:

Sant Joan, bon sant, per Sebastià Farnés..... 11
La Virgen de la Carrodilla, per mossèn Antoni Navarro..... 12
Els antics monuments literaris a Pineda, per Sara Llorenç de Serra..... 13
Goigs en lloança del Sacratíssim Nom de Jesús.... 15
Jocs de Paraules, per Joan Amades..... 17
Llegenda de Sant Eloi, per Antoni Ollé i Pinell.. 25
Sant Eloi, ferrer, per Pere Ribot..... 26
La torre de la minyona, per mossèn Xavier Bosch. 27
Paraules proemials a Geografia popular, per V. S. i B. 27
Geografia popular, per Víctor Català, Joan Ruiz i Porta i Gabriel Castellà..... 30
El sabateret que va ésser Sant Pare, per Empar Andreu i Baró..... 33
Lo gra de mill i la gallina, per J. Delpont..... 34
El vei-Matei i es vei-Tirulil·lu, per Andreu Ferrer i Guinard..... 35
Llegenda de Sant Jordi de Rocallaura, per Teresa Bergadà..... 36

Pàgs.

El cigronet, per Adelaida Ferré de Ruiz Narvaez. 36
La cançó del Combregar, per Josefa Solsona de Bertrans..... 37

COSTUMS:

Notes per a un article fallero, per Josep Navarro i Cabanes..... 39
La matança del porc, per Valeri Serra i Boldú.... 41
Advertiment..... 50
El tradicionalisme en els jocs i joguines de la infantesa, per Aureli Capmany..... 50
Com es pot construir un pessebre, per J. M. Puig i Roig..... 56
La llordella, per Ramon Closa..... 59

CREENCES I SUPERSTICIONS:

Pòrtic, per mossèn Eugeni Florí..... 60
La nit de Sant Silvestre, per mossèn Esteve Montanyà..... 61
El Sant Crist de la Sang, a Reus, per Angela Maleras..... 61
Oracions, per Joana Vidal, Maria Vivó de Nin i Silva, Maria de la Gràcia Bassa de Llorenç i Maria Baldó..... 61

© Biblioteca Nacional de España

Pàgs.

NOTICIARI 63

Coberta amb un boix colorit a mà; sis d'altres boixos, tretze gravats, set melodies, una auca i quatre làmines amb gravats fora text.

En els exemplars de cooperació es dóna : Un ventall colorit de la casa Llorenç; un romanso dels Hereus de Joan Jolis, i una estampa de la casa Pau Roca, de Manresa.

FASCICLE II

LITERATURA ORAL:

Geografia folklòrica, per mossèn Antoni Vila, Magda Martí, Joan Torner i Balaguer, Joaquim Hostench, Salvador Ortiz, Martí Figuerol..... 65
Els sastres, per Apel·les Mestres..... 71
Les llegendes de Sant Nicolau, per Valeri Serra i Boldú..... 73
Goigs de Nostra Senyora del Roser..... 79
Oració popular..... 80
L'Arxiu de T. P. va enjoiant..... 81
La Santa Mà, per mossèn Jacint Verdaguer..... 83
Tradicions del Llussanès, per Josep M.ª Vilarmau. 84
El rector de Vallfogona, per Lluís Marsal..... 86

COSTUMS:

La Quarèsima, per Carmen Dore..... 90
Reminiscències àries en els costums funerals cristians, per Alfons Nadal..... 92
Representacions escèniques de Setmana Santa, per F. Blasi i Vallespinosa..... 94
«Les danses» de Vilanova, per Joan Amades..... 100
Jocs d'infants, per Maria Baldó de Torres, Carme Serra i Forné, Antònia Solà i Ibós i mossèn Ramon Griful..... 104
La Sardana del batlle, per Joan de Porcioles..... 107
Un centenari, per J. Ribot..... 110
La col·lecció folklòrica de l'Arxiu de Ripoll, per Tomàs Raguer..... 111
Cuina popular, per Frederic Poch i Pedemonte, Roser Bosch, Maria Castany, Mercè Teixidó i Llorenç Caso..... 112

CREENCES I SUPERSTICIONS:

L'era de les bruixes, per mossèn Francesc Bergadà..... 115
La pesanta, per R. Serra i Pagès..... 117
Creences de Valls, per mossèn Josep Pont..... 119
El cucut, per Joan Janer..... 120

NOTICIARI..... 121

Coberta amb una rajola colorida a mà; dinou boixos, setze gravats, vuit melodies, una auca i quatre làmines amb gravats fora text.

En els exemplars de cooperació es dóna : Un romanso de la casa Lluís Roca de Manresa; un full d'estampes de doble foli, de la mateixa casa, i uns goigs de la Vda. Pla.

FASCICLE III

LITERATURA ORAL:

Estudi de la llengua i etnografia, per mossèn Antoni Griera..... 129
L'element cavalleresc en les llegendes, per Pere Vayreda i Olives..... 132
Virolai a Nostra Senyora de Montserrat, per mossèn Jacint Verdaguer..... 135
Romansos i ventalls, per Valeri Serra i Boldú.... 137
Es nas de dos pams, per mossèn Antoni Maria Alcover..... 148
Geografia folklòrica, per Sanç Capdevila i Joan Benet i Petit..... 152
Paremiologia, per mossèn Josep Pont..... 154

COSTUMS:

Juegos y costumbres infantiles del Valle de Arán, per F. Bouza Brey..... 155
Fires, mercats i aplecs de la Segarra Alta, per mossèn Xavier Bosch..... 158
Albadas, per mossèn Miquel Arnaudas..... 164
Costums monacals, per mossèn Francesc Bergadà. 169
«La morisca», per Ramona Estorch..... 169
Cuina popular, per mossèn Jacint Verdaguer i Núria Roquer de Vilarrasa..... 171
Com es pot construir un pessebre (continuació), per Josep M.ª Puig i Roig..... 174

CREENCES I SUPERSTICIONS:

Oracions, per Mercè Ventosa, mossèn Vicenç Bosch, Maria Baldó de Torres, Adelaida Ferré de Ruiz Narvàez..... 182
Les bruixes d'Altafulla, per Apel·les Mestres..... 183
De Montgrony, per Josep M.ª Vilarmau..... 183
Sant Cristòfor d'Alcora, per Carme Miralles..... 184
Medicina popular, per Pere Medina i Joan Amades. 184
De Folklore Aragonés, per Almogávar..... 185

NOTICIARI..... 187

Coberta amb un boix colorit a mà; quaranta-vuit d'altres boixos, dos gravats, set melodies i una auca.

En els exemplars de cooperació es dóna : Un romanso de la casa Lluís Roca, de Manresa; un full doble foli colorit, i uns goigs d'una estampa valenciana.

FASCICLE IV

LITERATURA ORAL:

Dues cultures, per Sebastià Farnés..... 193
Sobre una llegenda popular medieval. Un penjat preservat de morir miraculosament. Un gall i una gallina ressuscitats miraculosament, per Rodolf Llorenç i Jordana..... 200
Goigs de la Mare de Déu dels Desemparats, per Sor Eulàlia Anzizu..... 211
Rondalles, per Julita Farnés i Adelaida Ferré de Ruiz Narvàez..... 213
Endevinalles, per Lourdes, Assumpció i Josep Vilanova i Tarruell..... 215
Geografia folklòrica, per Tomàs Raguer, Joaquim Ruyra, Antoni Puc, Alfons Damians i Manté i Pere Borràs i Torres..... 217

COSTUMS:

De romansos i ventalls, encara, per J. Millat i Pau Andreu i Aymeric..... 219

© Biblioteca Nacional de España

Pàgs.

Consuetuds parroquials de Santa Maria del Mar, per Joan Serra i Graupera i Lluís Daunis i Grau.. 224
Els antics corredors d'orella i llur pietat, per Valeri Serra i Boldú..... 229
La nina, per Maria Solà de Sellarès..... 238
Las «romaxes» de San Andrés de Teixido, per F. Maciñeira..... 241
Com es pot construir un pessebre (acabament), per Josep M.ª Puig i Roig..... 248

CREENCES I SUPERSTICIONS:

El mito de la sirena, per Gabriel Maria Vergara.. 252
Oracions, per Maria Alcobé, Josep Gomà i Isanda i T. Rovira..... 253

NOTICIARI..... 254

Coberta amb un boix colorit a mà; divuit d'altres boixos, vint-i-tres gravats, quatre melodies, una auca i dues làmines amb gravats fora text.

En els exemplars de cooperació es dóna : Una estampa, en foli, de la casa Pau Roca, de Manresa; un romanso de la casa Vda. Pla, i una fulla piadosa, en foli, de la casa Pau Roca.

FASCICLE V

LITERATURA ORAL:

Les llegendes d'encantament en el Penedès, per Lluís G. Feliu..... 257
Goigs en lloança de Nostra Senyora del Puig de Meià. 261
Feia més de mil anys..., per Valeri Serra i Boldú. 262
Cançons de Nadal de primers del segle XV, per Sanç Capdevila..... 263
Una endevineta proverbial, per Sebastià Farnés.. 264
Sobre una llegenda popular medieval. Un penjat preservat de morir miraculosament. Un gall i una gallina ressuscitats miraculosament (acabament), per Rodolf Llorenç i Jordana..... 266
Rondalles, per mossèn Antoni Maria Alcover..... 274
Geografia folklòrica, per Joan Santamaria i Vinyals. 280
Goigs a llaor del Sant Crist d'Igualada..... 283

COSTUMS:

Supervivències de festes agrícoles primitives, per Pere Vayreda i Olives..... 284
Les puntes al coixí, per Adelaida Ferré de Ruiz Narvàez..... 298
Els amors rurals a través de la cançó popular, per Valeri Serra i Boldú..... 302
Folklore aranés, per F. Bouza-Brey..... 306
Jocs infantils, per Antoni Roca i Fàbregas..... 313
Cuina popular, per Núria Roquer de Vilarrasa, Josep Gili i Boquer, Teresa Ribé, Julita Farnés i Pere d'Alcàntara Penya..... 314

CREENCES I SUPERSTICIONS:

De la pesanta, per Sara Llorenç de Serra..... 315
Medicina popular, per Francesc Marquilles..... 316

NOTICIARI..... 317

Coberta amb un boix colorit a mà; altres divuit boixos, tres gravats, tres melodies, una auca i quatre làmines amb gravats fora text.

En els exemplars de cooperació es dóna : Una fulla, de grandària foli, de la casa Corominas, de Lleida; una d'imatgeria popular, de Fills de Paluzie, i una estampa, en foli, de la casa Pau Roca, de Manresa.

FASCICLE VI

LITERATURA ORAL: Pàgs.

Llegendes en gestació : Del temps que baixaven llops, per Sara Llorenç de Serra..... 321
El miracle del penjat i les aus ressuscitades, per F. Bouza-Brey..... 323
Más sobre los milagros del colgado y de las aves resucitadas, per Angel de Apraiz..... 324
L'Alguer. Record d'una missió lingüística, per mossèn Antoni Griera..... 326
Exemples morals, per Mercè Marquilles i Guixà.. 330
Llegenda de Bernat Tallaferro, per Celestí Devesa. 331
Llegenda de Sant Eloi, per J. Amades..... 331
Cobles molt devotes dels Set Dolors de Maria Santíssima..... 333
L'Ogrec i el vell Dalmau, per Generosa Benet... 334
Problema de les taronges, per Maties Tous i Colomer..... 335
Motius del Rei en Pere d'Aragó, per Sebastià Farnés 336
Paremiologia, per mossèn Josep Pons..... 338
Paremiologia litúrgica, per mossèn Francesc Baldelló..... 339

COSTUMS:

Cançons de pandero, per mossèn Josep M.ª Cogul. 341
Cançons de pandero de l'Albi, per Ventura Gassol. 342
Ombres xineses, per Aureli Capmany..... 345
Notes de Setmana santa, per Ramon Audet, Pere Ribot, C. Sobrevals, Frederic Poch, Anton Torrelles, Manuel Bordàs i Ramon Saladrigues..... 356
El Mercat de Valènsia..... 361
Costums monacals : La pitança de la difunta, per mossèn Francesc Bergadà..... 362
El Forn de Torà, per mossèn Xavier Bosch..... 363
Els amors rurals a través de la cançó popular, per Valeri Serra i Boldú..... 365
El campet de Sant Esteve, per Antònia Clarassó.. 369
Costum de Cap d'any a Besora, per E. Muntanyà. 369
Figuras del juego de la lotería..... 370

CREENCES I SUPERSTICIONS:

La creença en bruixes, per Gabriel Castellà i Raich. 371
La Verge està en cambreta, per Antoni Busquets i Punset..... 372
Les roses de Jericó, per Agustina Vilassaló..... 373
Una taula supersticiosa del XIVn segle, per Lluís Batlle i Prats..... 374
La moza que se convierte en culebra, per Aurelio de Llano Roza de Ampudia..... 374
Oracions, per Candelària Boixet..... 375

NOTICIARI..... 376

Coberta amb un boix colorit a mà; altres deu boixos, dotze gravats, nou melodies i una auca.

En els exemplars de cooperació es dóna : un ventall en boix colorit, de la casa Llorens, una auca d'estampes doble foli, de la casa Roca, de Manresa, i un romanso amb cançons de Nadal, imprès per Palet germans.

© Biblioteca Nacional de España

ESTEVE RIERA
Confiter i Pastisser

Pa de luxe
RAMBLA DE CANALETES 9 i 11.
CARRER DE MALLORCA 307 i 309:
PLAÇA DE SANTA ANNA 18.
BARCELONA

"CODORNIU"

Els vins CODORNIU coneguts arreu del mon ofereixen a vostè la doble aventatge de sa bona qualitat i sa procedencia nacional.

© Biblioteca Nacional de España

XOCOLATES

Amatller

CASA FUNDADA L'ANY 1800

La més vella d'Espanya en el seu ram

■ ■ ■

Xocolates per a tots els gustos
i totes les fortunes, des de
1'60 a 4 pessetes els 400 grams

■ ■ ■

OFICINES I DIPÒSIT CENTRAL:

CARRER DE MANRESA, 4 i 6

BARCELONA

© Biblioteca Nacional de España